



Malkáči tohto času

zuzana

*Spoločenská próza
pre deti a mládež
po roku 1989*

V procese premien poetiky slovenskej detskej literatúry koncom 50. a začiatkom 60. rokov nebol vývin prózy vo všeobecnosti spočiatku taký dynamický ako vývin poézie. Ako je však známe, postupne práve próza nadobúdala vedúce postavenie. Jej žánrová skladba sa stávala vrstevnatejšou, v tom rámci sa do popredia dostala popri autorskej rozprávke a literatúre faktu práve spoločenská próza. K jej funkciám primárne patrí úloha tematizovať v hrdinovi a jeho príbehu životný pocit a potreby súčasného dieťaťa. Prostredníctvom umeleckého obrazu mladého hrdinu v procese jeho individuácie, personalizácie a socializácie, prenikania do sociálnych vzťahov dostáva spoločnosť zároveň príležitosť formovať mladých v duchu akceptovaného dobového morálneho kódexu a žiaducich modelov správania. Odvrátenou stranou tejto príleži-

tosti je však to, že práve prostredníctvom spoločenskej prózy, pracujúcej prevažne na báze realistickej fikcie, sa najnápadnejšie demaskuje pretváрка voči deťom a mládeži, či už v podobe podceňovania osobitostí ich sveta ako fenoménu, ktorý je v porovnaní s dospelosťou „menej dôležitý“, alebo ako účelová manipulácia, či chápavo sa tváriaca infantilná servilnosť, vnímaná mladými čitateľmi ako nesympatický signál nadradenosti komunikujúceho dospelého.

S úlohou presvedčivo stvárniť tému súčasného detstva v urbanizujúcej sa, psycho-sociálne výrazne zmenenej realite druhej polovice 20. storočia sa v priebehu 60. – 80. rokov dôstojne vyrovnala najmä generácia detského aspektu (K. Jarunková, J. Blažková, M. Ďuríčková, V. Šíkula, J. Navrátil, N. Tanská, J. Šrámková a i.) a ich mladší nasledovníci (D. Dušek, O. Sliacky, R. Dobiáš, P. Glocko, D. Kováč, A. Vášová a i.). Na margo tohto faktu len pripomeňme, že próza tematizujúca život detí a dospievajúcich objavila au-

tentický uhol pohľadu v 60. rokoch, v 70. rokoch bola charakteristická zvýšeným príklonom k realistickému princípu zobrazovania (čo zaiste súviselo s oficiálnym dobovým akcentovaním socialistickorealistickej metódy tvorby a zdôrazňovaním inštruktívneho dosahu príbehov hlavne s referenčným hrdinom). V 80. rokoch zasa výraznejšie prenikol aj do príbehov zo života detí lyrický živel, hravosť a imaginatívnosť, pričom sa próza opatrne púšťala i do niektorých tabuizovaných tematických oblastí (ekológia, odvážnejšia erotika, drogy), a sústredenosť na človeka ako individuálnu, nezameniteľnú ľudskú bytosť.

HLADANIE KONTINUITY PO ROKU 1989

Dispozícia vyjadriť sa kvalifikovane k pocitu a postaveniu človeka (dieťaťa) v novej spoločenskej a kultúrnej situácii po roku 1989 si vyžadovala nielen určitý časový odstup od diania, ale aj príchod mladých autorov, ktorí by už mali detstvo, resp. mladosť zažitú v nových podmienkach. Azda i preto v 90. rokoch prevládala v literárnej tvorbe pre deti a mládež skôr rozprávka (najmä parodicko-nonsensevá a skôr konvenčnejších podôb) a spoločenská próza sa len pomaly rozbiehala smerom k umeleckému stvárneniu reálnych životných problémov dieťaťa či mladého človeka z konca 20. a začiatku 21. storočia.

Po roku 1989 však akoby spoločenská próza pre mládež na čas stratila dispozíciu kvalifikovane sa vyjadriť k pocitu a postaveniu mladého človeka v novej spoločenskej a kultúrnej situácii; bol na to potrebný určitý časový odstup od reality a príchod mladých autorov, ktorí by už mali mladosť

zažitú v nových podmienkach. Azda i preto sa v 90. rokoch spoločenská próza len pomaly rozbiehala smerom k umeleckému stvárneniu reálnych životných problémov dieťaťa či mladého človeka z konca 20. a začiatku 21. storočia, a tak spoločenská próza dlho nedokázala nadviazať na problematiku i umeleckým spracovaním pozoruhodné príbehy z konca 80. rokov (D. Dušek, P. Glocko, J. Navrátil a i). Vstup do deviateho desaťročia vyzeral pritom vcelku sľubne: predlžoval pozitívny trend z konca 80. rokov – hovoriť o aktuálnych, často delikátnych problémoch dospievania bez falošného pokrytectva a zahmlievania. Pravda, na začiatku 90. rokov vyšlo niekoľko kvalitných titulov tohto zamerania, pripravených však zväčša ešte pred rokom 1989. Patril k nim výber z poviedkovej tvorby *Dušana Dušeka Rodina z jedného kolena (1991)*, voľné pokračovanie novely *Petra Glocka* Ja sa prázdnin nebojím (1988) publikované pod názvom *Robinson a dedo Milionár (1990)*, poviedky Rudolfa Dobiáša s mocným etickým akcentom *Motýľ v škrupe (1990)*, aj novela *Kláry Jarunkovej Nízka oblačnosť (1993)*, konfrontujúca túžby mladých ľudí po citovo pevnom partnerstve a rodinnom zázemí s neuspokojujúcou realitou a vyjadrujúca tak znepokojenie nad postupujúcou krízou rodiny ako spoločenskej inštitúcie.

Na samom začiatku 90. rokov spomedzi mladších autorov problémy a pocity dospievajúceho chlapca autenticky tematizoval *Peter Holka* v próze *Prekážkar v džínsach. O športe, láske a maléroch (1990)*. Príbeh sedemnásťročného hrdinu, ktorý dopláca na svoju dôverčivosť a na nekonformnosť s praktikami sveta dospelých, sa na pozadí tematiky avizovanej



JOZEF CESNAK/ L. Kuchta: *Husári na kravách*

v podtitule odvíja retrospektívne: od momentu vylúčenia zo školy hrdina rekapituluje udalosti, ktoré k tomu viedli. Takýto naračný postup prehlbuje psychologický rozmer prózy a vypuklejšie vyjavuje príčiny, pre ktoré sa mladí dostávajú do konfliktu s rodinou, školou, prípadne i so zákonom. V podobných intenciách a rozprávačských perspektívach sa pohybuje aj autorova druhá próza *Normálny cvok* (1993). V centre pozornosti je morálka dobovej rodiny a na tomto pozadí životná dezilúzia hrdinu v tej fáze dospievania, keď sa človek už definitívne zaraďuje do sveta dospelých. Autor však odvážne načrel i do problematiky drogovej závislosti a sexuality mladých a dotkol sa i pomerov v nápravno-výchovných zariadeniach. Intenzívny dramatizmus novely

je výsledkom zvolenej naračnej stratégie i kontrastu medzi nízkosťou (šikanovanie), ošklivosťou (abstinenčné syndrómy narkomanky), obetavosťou na úrovni hazardovania s vlastným životom (krádeže) na jednej strane a romantikou ľúbostného ošiaľu na druhej strane. Próza zapôsobila na dospievajúcich čitateľov otvorenosťou, s akou pertraktovala dovtedy tabuizované témy, a tiež autenticky pôsobiaceou zmesou drsnosti a jemnosti v pohľade na život.

KONVENCIE V TVORBE PRE MLÁDEŽ

Na začiatku 90. rokov sa teda autori zameriavali na etiku ľudských postojov, na rozpad tradičnej rodiny, pre-

zentovali znepokojenie nad situáciou v medziľudských vzťahoch a túžbu po citovo pevnom partnerstve. Väčšina ďalších próz o dospievaní, ktoré v prvej polovici 90. rokov vyšli, nepresiahla však hranicu štandardu ani tematicky, ani umeleckým spracovaním. Hoci sa autori usilovali stvárať aktuálne problémy života dospievajúcich, výsledok nebol vždy presvedčivý, ako o tom svedčí napr. príbeh *Juraja Takáča Kaskadéri v hmle* (1991), využívajúci aj postupy fantastiky, próza *Nory Baráthovej Plavovlasé hviezdy* (1992) poznamenaná plytkosťou analýzy alebo „archaicky“ pôsobiaci obraz mladých v próze *Jána Feketeho Pastier padajúcich hviezd* (1993). Presvedčivosť im chýbala napriek tematizácii takých problémov, ktoré boli pred rokom 1989 obchádzané alebo i priamo tabuizované. Do takejto sféry patrila problematika drogovej závislosti, ktorá sa rýchlo stala témou próz o dospievaní. Po P. Holkovi ju vcelku „mäkkým“ spôsobom spracoval *Ján Navrátil* v próze *Klub Lucia* (1995) a ako dosť „bez zubá“ sa objavila aj v ďalších prózach. Tak napr. *Benjamín Tinák* v chlapčenskom románe *Anjel v Michigane* (1996) nedokázal presvedčivo vyjadriť vnútorný svár medzi morálnymi zásadami mladého hrdinu a pokušením drogy a sexu; nepomohla tomu ani skutočnosť, že autor ako lekár poznal účinky tvrdej drogy. Román (obraz života v Amerike, ktorý dovtedy len málokto u nás poznal z vlastnej empirie) navyše zaťažil deskriptívnosťou. *Jana Šimulčíková* vo svojich dievčenských románoch (*Na hojdačke*, 2000, *Nebud' labuť! Úlet k protinožcom*, 2003) zasa uviazla v konvenčnom tematickom rámci partnerských vzťahov, nedorozumení a odcudzenia v rodine, pričom sa drží (pre ňu charakteris-

kej) koncepcie inteligentnej dievčenskej rozprávačky. Pri spracovaní problémov drogovej závislosti sa v prvom románe nevyhla určitému zjednodušeniu, v druhom románe však skúsenosť s drogovou závislým partnerom „pomáha hrdinke zorientovať sa v sebe a osobnostne dozrieť“ (Andričíková in Sliacky, 2009, s. 371). Román *Kučie mláda* (2006) má však až sentimentálny charakter; autorka v ňom nahromadila celý rad klišé, pre aké bol dievčenský román tradične zaradovaný do populárnej až triviálnej literatúry. Okrem nadmerného hromadenia motívov najväčším problémom románu je slabá vypracovanosť psychológie postáv a nedostatočná motivovanosť sujetových obrátov.

PSYCHO-SOCIÁLNE PROBLÉMY DETÍ A MLÁDEŽE

Ako nový tematický prvok sa po roku 1989 pomerne skoro objavila dvojtvárnosť človeka v minulom režime, problém najmä etnickej či inej „odlišnosti“ a problém domáceho násillia. *Mariana Komorová* v próze *Milión krokov do bezpečia* (1994) stvárnila frustračný dosah asociálneho správania sa dospelých na detský svet a dotýka sa aj problematiky integrácie telesne postihnutých detí. Príliš vypätú problémovosť doviedla v závere k harmonickému riešeniu, podobne ako aj v próze *Medzi nami indiánmi* (1997), upozorňujúcej na to, aké dôležité je pre dieťa láskavé rodinné prostredie. Široký záber ťaživej sociálnej problematiky (nezamestnanosť, finančné ťažkosti rodín, partnerská nevera, telesné postihnutie, problém interrupcie a pod.) a proces ľudského dozrievania v problémovom rodinnom prostredí zostal pre túto autorku charakteris-

ký aj v ďalších prózach orientovaných na problematiku dospievania (*Jej veľičenstvo dospelosť, 2001 a Tajomstvo mušle, 2006*).

Na negatívne socio-kultúrne zmeny v spoločnosti 90. rokov reaguje aj próza *Vincenta Šikulu Anjel Gabriela (2000)*. Autor načrtol vnútorný svet a citovú depriváciu dospievajúceho dievčaťa, poznamenaného značne nahromadenými príznakmi dravej doby (ekonomická nerovnosť ľudí, pretvárka, servilnosť a konformnosť, napokon až znásilnenie) i nepriaznivými rodinnými okolnosťami (opatrovanie smrteľne chorého rodiča, domáce násilie dospelého voči dieťaťu ako kompenzácia vlastného osobnostného zlyhávania). Próza zostala len pokusom o umelecký záznam jednak dvojtvárnosti človeka v totalitnej dobe, jednak niektorých v minulosti tabuizovaných životných problémov (domáce násilie, smrť).

Rodinné násilie v prepojenosti na alkoholizmus a nezamestnanosť stvárnil *Peter Glocko* v novele *Tri vety pre ošpedalské siroty. Tanec v okovách (2003)* ako sondu do traumy psychickej i fyzickej týraného chlapca. Pomocou funkčnej paralely s motívmi z hudobného sveta (Vivaldi a jeho siroty z Ospedalu) vyjavuje bezmocnosť a bezradnosť hrdinu a upozorňuje na možnosť ľahkého skĺznutia v takejto situácii na šikmú plochu. Vyrovnávacím a záchranným fenoménom je tu okrem motívu hudby postava starého otca (čo je pre Glockove príbehy pomerne charakteristické). Pociť absencie ľudskej blízkosti v starobe i v dospievaní vyjadril aj v próze *Večernica z Dračej jaskyne (2005)*; na pozadí vzťahu medzi dospievajúcim dievčaťom z detského domova, ktoré sa ťažko vyrovnáva s nevyhnutnosťou opus-

tiť známy sociálny i fyzický priestor, a penzionovanou učiteľkou klavíra romantickým spôsobom rozvinul obraz rodiaceho sa priateľstva dvoch osamelých bytostí. Použitý snový princíp podfarbený motívom netopierov má ambíciu nastoliť otázku, či a do akej miery ľudia vnímajú svet tých druhých, rozumejú mu a tolerujú ho. Problémom je však sentimentalizujúci štýl subjektivizovanej narácie.

Jedným z posledných vydarených umeleckých monitorovaní procesu dospievania v súčasnej životnej realite je románový debut *Juraja Šebestu Keď sa pes smeje (2008)*. Prostredníctvom obrazu celkom priemernej bratislavskej „panelákovvej“ rodiny a presvedčivého odkrývania dospievania ako neľahkého procesu sebaidentifikácie, formovania si hodnotovej orientácie človeka vymodeloval analýzu smutno-smiešnych, absurdných, miestami až groteskných obrazov ľudského života v dnešnej dobe i s jeho paradoxmi (matka psychologička si nevie poradiť s vlastným problémom, otec – pôvodne výskumný pracovník SAV – sa ako realitný agent márne snaží o hmotne úspešnejšiu sebarealizáciu a pod.). Rodina je tak i modelom neúspešného úsilia intelektuálov vyrovať sa súčasným zbohatlíkom. V oblasti vzájomných vzťahov prechádza hrdina početnými peripetiami, typickými pre človeka dnešnej doby vrátane rodičovskej manželskej krízy, problému doopatrovania starých demenčných rodinných príslušníkov, tragikomických peripetií okolo dedičstva, sémanticky inovuje konvenčné motívy tínedžerskej prózy (prebúdajúca sa erotika). Použitá perspektíva priameho rozprávania mu umožnila predložiť krutý i láskavý pohľad na život a v tom kontexte ako autentický

uplatniť aj drsnejší jazyk dospievajúceho rozprávača.

Napriek nasmerovaniu príbehov *Luba Dobrovodu Ja malkáč. Román smutno-srandovinový (2005)* a *Ja veľkáč. Román necenzurovaný, asi ma zabijú (2008)* k dospelému čitateľovi nie je dilógia bez šance vstúpiť aj do čítania mládeže. Autor v nej totiž sociálny mikropriestor (rodina, detské kamarátstva) i spoločensko-politický makropriestor (totalitný režim 50. – 60. rokov) reflektoval prostredníctvom zorného uhla dieťaťa, ktoré mnohému okolo seba a v sebe nerozumie. Preto len zaznamenáva udalosti, priraduje ich k sebe zdanlivo náhodne a opakuje repliky či výrazy, resp. komentuje ich tak, ako to počuje od dospelých. Vytvára sa potom kontext surovosti medziľudských vzťahov, v rámci čoho cítiť bezmocnosť dieťaťa zoči-voči deformujúcim vplyvom prostredia. Spôsob rozprávania tak odкрýva proces, akým sa kaličí ľudská duša. Dobrovodove knihy sú drsnými obrazmi nefunkčnej rodiny v manipulatívnej dobe. Metódou persifláže sa vyrovnávajú s deformovaným a absurdným svetom totalitného zriadenia, odкрývajú obľudnosť jeho systému i tragikomickú nedôstojnosť jednotlivca v jeho mašinérii.

ZÁBAVNÉ PRÍBEHY PRE DOSPIEVAJÚCICH

Inú líniu prózy pre dospievajúcich tvoria diela orientujúce sa predovšetkým na zábavný moment a len okrajovejšie registrujú spoločenské problémy. Priame rozprávanie tohto typu z perspektívy dospievajúceho chlapca si zvolil *Roman Brat* v próze *Mordovisko. Bláznivé príbehy zo školy a okolia (2009)*, ktorú možno považo-

vať za modifikáciu školskej prózy. Autorovým zámerom bolo zabávať dospievajúceho čitateľa a tak trochu ho pritom mystifikovať. Mystifikácia prebieha jednak prostredníctvom štylizácie rozprávača do subjektu, ktorý si vymýšľa, resp. reprodukuje fiktívne príbehy jednej školskej triedy, jednak prostredníctvom explicitov s interaktívnym rozmerom. Vlastné príbehy sú založené na situačnej i charakterovej komike, na nadsádzke, pubertálnom humore a slangu.

Do línie zábavného rozprávania o dospievaní patrí aj prozaický pokus o konfrontáciu chlapčensko-dievčenského pohľadu na svet realizovaný autorskou dvojicou *Gabriela Futová a Roman Brat* v próze *Zmätené dvojčky zo slepej uličky (2008)*. Voľba rozprávačskej dvojoptiky (dievčenské kapitoly rozprávania sú dielom G. Futovej, chlapčenské kapitoly vytvoril R. Brat) umožňuje konfrontáciu dvoch rodových aspektov v nazeraní na súrodenecké vzťahy, na život v rodine, škole, na kamarátstva i na trampoty s prvými láskami.

Próza *Jána Navrátila Čauko, bengoš! (2009)* o dospievajúcich nadobudla zábavný príznak najmä vďaka prvkom fantastiky (miniaturizované bytosti, bengoš, žijúce vo všetkých predmetoch), ale tematizuje mnohé znepokojujúce sociálne spoločenské javy. Problémom je fakt, že fantazijná línia nekorešponduje s realistickou tak, aby sa výpoveď o dobe prehlbovala, skôr nežiaduco znejasňuje adresáta. Tematizované spoločenské problémy (domáce násilie, život neúplných rodín, šikana medzi rovesníkmi, fenomén sprejerstva) zostali teda iba naznačené, bez hlbšieho prepracovania a bez umeleckej analýzy.



JOZEF CESNAK/ Milan Ferko: *Staré povesti slovenské*

PRÓZY S PRVKAMI FEMINIZMU

Do pomerne dlho stagnujúcej prózy s dievčenskou hrdinkou vniesla kontroverzný uhol pohľadu feministicky ladená próza *Jany Juráňovej*

Iba baba (1999). Ponúkla ním dospelievajúcu hrdinku ako typ uvažujúceho, dovnútra rebelujúceho dievčaťa, ktoré sa vzpiera pokorne prijímať rodové konvencie a mechanicky sa zaradiť do davu. Feministický pohľad je bada-

telný aj v próze *Ireny Brežnej Na slepačích krídlach* (2007). Spomienkovo podfarbená próza je autentickým obrazom života na Slovensku v totalitnom systéme 50. rokov, podaným cez zorný uhol a výpoveď dospelujúcej dievčiny, zaznamenávajúcim psychológii dospievania zasiahnutého jednak praktikami totality, jednak obmedzujúcimi rodovými stereotypmi v rodine. Model narácie plasticky vyjavuje spôsoby vymývania detských mozgov dobovou ideológiou v škole i v masmédiách, cez stváranie sociálnych vzťahov v rodine a v širšej societe sa odкрývajú postupy a spôsoby manipulácie s ľuďmi.

DIEVČENSKÝ ROMÁN A JEHO KONVENCIE

Od konca 60. rokov nastalo postupne oživenie v oblasti románu pre dievčatá, ktorý však vo väčšine prípadov neprekračuje horizont konvenčného rozprávania o nadväzovaní a prežívaní prvých lúboštných vzťahov. K výnimkám z posledného obdobia patrí próza *Marty Hlušikovej Neznášam, keď ma hladkajú po hlave* (2009). Ponúka pomerne komplexný záber na životné peripetie dospelujúcej dievčiny, ktorá ako rozprávačka vtipne komentuje udalosti z rodiny a zo školy, prežíva kamarátstva i prvé rodiace sa chlapčensko-dievčenské sympatie. Tak trocha karikatúrne modelovanie niektorých postáv (stará matka rozprávačky, ktorá nie bez humorných peripetií bojuje so svojou nadváhou) i vzťahov (obnovované priateľstvo medzi dvoma babkami) a funkčné jazykové ozvláštnenie (hrdinkina kamarátka je Nemka so špecifickým, slovenčinu komoliacim jazykovým prejavom) posúva prózu do pozície vtipnej, aj keď

zo psycho-sociálneho hľadiska nie hľbokej sondy do dievčenského sveta na začiatku dospievania.

Väčšina súčasných dievčenských románov sa však vracia k dávny konvenciám žánru, približujúc sa tak skôr k tzv. „ženskej“ sentimentálno-romantickej, lúboštnej literatúre než k spoločenskej próze. Romány pre dievčatá v podstate akceptujú tradičné rodové stereotypy a jednostrannú, dosť triviálnu orientáciu na rodiaci a rozvíjajúci sa lúboštný vzťah s nádejnou alebo menej nádejnou perspektívou. Obrazy človeka ako parciálnej bytosti tým, ako si vytvárajú stereotypy a schémy a ako ich pretvárajú vzhľadom na recepcné potreby adresáta, zapadajú do kontextu populárnej literatúry, ako ju chápe a vykladá Peter Liba. Vo všeobecnosti možno povedať, že dievčenská próza z posledných rokov odzrkadľuje profil životných hodnôt ovplyvnený povrchnosťou, fetišizáciou hmoty i kultom telesnej krásy.

IMAGINÁCIA V SPOLOČENSKEJ PRÓZE

V posledných dvoch desaťročiach je oblasť príbehov zo života detí chudobnejšia. Od začiatku 60. rokov doposiaľ sa popri spoľahlivej, tradicionalistickej tvorbe skúsených autorov objavujú aspoň z času na čas aj umelecky prínosné a inšpiratívne knihy mladších autorov. V mnohých prípadoch originálne spájajú realistický fenomén s rozprávkovou imagináciou a autorskou mystifikáciou, takže sa pohybujú na rozhraní rozprávky a spoločenskej prózy pre deti, ako je to napríklad v próze *Tatjany Lehenovej Je Miška myška? Príhody celkom skvelej rodiny* (1991, predtým v časopise *Slniečko*). Sujetovým základom prvej časti knihy (pred

narodením dievčatka) je mystifikačné stvárnenie komunikácie medzi rodičmi a ešte nenarodeným dieťaťom, v druhej časti sujet vyrastá z peripetií rodinného spolužitia. Komika je dôsledkom konfrontácie dospelostného pohľadu s naivným a imaginatívnym videním dieťaťa i s jeho mudrovaním. Knihu charakterizuje živá lexika a rozmarno-hravý pohľad na svet. Symbolikou a metaforikou ozvláštnila rozprávanie o hodnotách tradície a tradičných vecí aj *Alta Vášová* v knihe *Pán Puch* a humorom i detskou fantáziou imaginovala príbehy dievčatiek v rodine *Zuzana Zemaníková* v próze *Keď sme boli veľké* (1996). Fantazijný princíp doposiaľ oživuje aj početné ďalšie prózy.

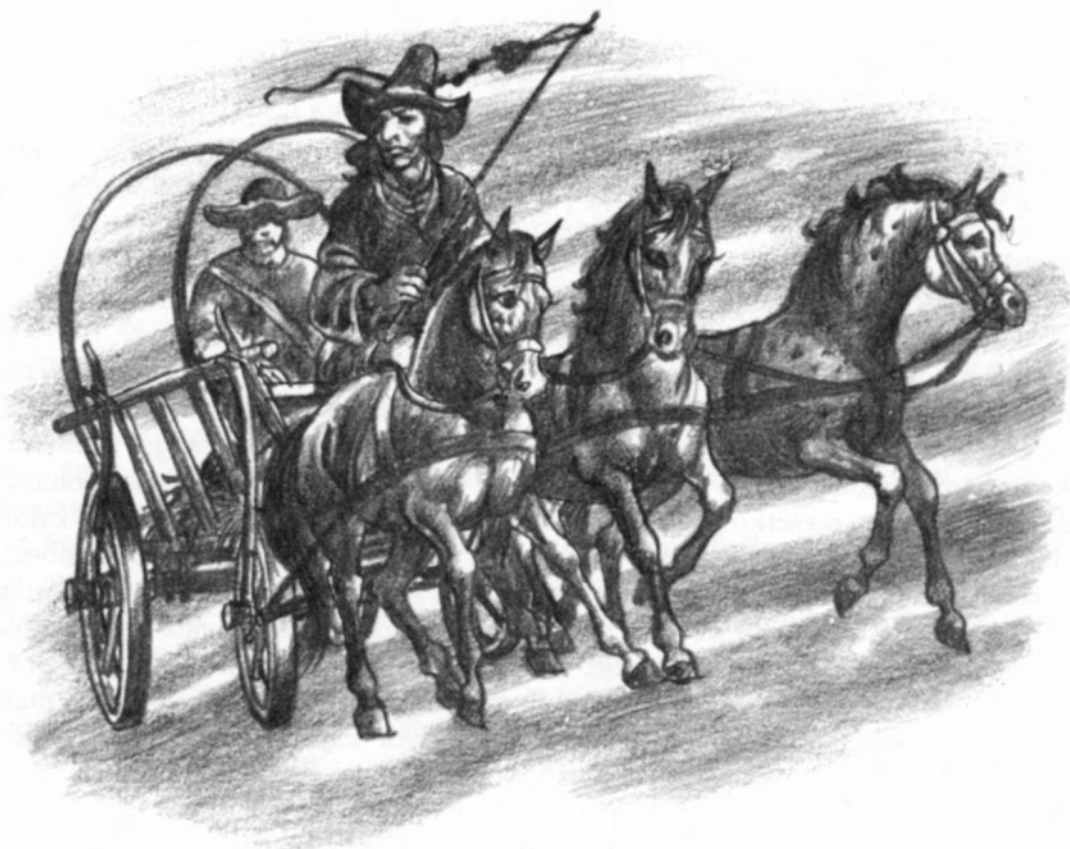
Prínosom do okruhu tvorby pre mladších čitateľov sú však najmä krehké dievčenské príbehy *Jany Bodnárovej*. V literatúre pre deti debutovala knihou poviedok *Roztrhnuté korálky* (1995) o prváčke Paulínke, ktorá v rodinnom prostredí a v súrodeneckom spoložití so staršou sestrou dychtivo vstrebáva všedné dianie i vzrušujúce, nekaždodenné udalosti. Zažíva však aj pocity neistoty, obavy či úzkosti pri stretnutí s nepochopiteľnými alebo neznámymi javmi. Nositeľom poetickej imaginatívnosti prózy je detské videnie ozvláštnené predstavivosťou, ktorá umožňuje zmyslovo a citovo intenzívne prežívať realitu. Aj v dievčenskej novele *Dievčatko z veže* (1999) autorka pracuje hlavne s pocitom a imagináciou, evokujúc vnútorný svet hlbavého a vnímavého dieťaťa. Cez postavu desaťročnej hrdinky a jej matky autorka v dvoch paralelných líniách rozvíja motív potreby a hľadania lásky, nastoluje otázku tolerancie, problém osobnostnej identity, jedinečnosti, nezameniteľnosti človeka. Roz-

právaci postup pripomína prúd vedomia s bohatými asociatívnymi väzbami. Náznakom a zmyslom pre detail Bodnárová vierohodne zaznamenáva pocity a poznávacie procesy dievčatka aj v knihe poviedok *Barborkino kino* (2001). Imaginárna kamera, vytvorená z prstov a dlaní rúk, umožňuje hrdinke vidieť predtým nezbadané veci a javy. Pohľad cez detail jej ponúka romantiku i napätie, ale poodkryje pred ňou aj netušené sociálne javy (bezdomovci, bezprizorné deti) a umožní jej empaticky sa identifikovať s pocitmi človeka, ktorý stratil osobnostnú identitu, je manipulovaný, bezbranný, diskriminovaný a pod. Predovšetkým však ponúka možnosť uvedomiť si relativitu ľudských činov, postojov a hodnôt.

Aj *Veronika Šikulová* v knihe poviedok *To mlieko má horúčku* (2006) ponúkla rozprávania postavené nie na akciách, ale skôr na situáciách vnímaných ako drobné detské objavy, tak ako ony uviazli v autorkinej citovej pamäti, resp. ako boli odpozorované z okolia. Dôležité sú teda aj tu najmä pocity a predstavy. Rozprávač sa hrá s motívom, personalizuje sa, dokáže sa infiltrovať do každej svojej postavy, vnímať a cítiť udalosti jej zmyslami.

AKČNOSŤ V SPOLOČENSKEJ PRÓZE PRE DETI

Naopak, dynamické, dejovo príťažlivé príbehy podané živým jazykom ponúka deťom tvorba *Gabriely Futovej* už od debutu *Naša mama je bosorka!* (2000), kde na každodennú realitu súrodeneckých šarvátok, rodičovských výchovných zásahov, nie bezproblémového susedského spolunažívania nadstavila fantazijný plán zázračností. Ten sa sujetovo opiera o prezradené tajomstvo o bosoráckom pôvode



JOZEF CESNAK/ Alojz Medňanský: Dávne povesti o slovenských hradoch

rozprávačovej mamy a o tajné pokusy detí čarovať podľa tisícročnej knihy kúzol. Popri dobrodružnej napínavosti a akčnosti, popri karikatúre a hyperbole autorka dôvtipne a pedagogicky taktne akcentuje etický rozmer ľudských myšlienok a činov a hodnotu láskavého rodinného zázemia. V próze *Hľadám lepšiu mamu* (2001) je príbeh zameraný na prázdninovú anabázu trucovitého dievčatka, ktoré sa rozhodne svojrázne riešiť skutočnosť, že matka-samoživiteľka mu nemôže splniť všetky požiadavky. Napokon samo pre seba objaví nielen silu rodinného puta, ale aj nevyhnutnosť seba-

ovládania a tolerancie. Pod povrchom tohto rozprávania sa aj tu skrýva správa o nezameniteľnosti blízkeho človeka, o pravých a falošných hodnotách života, aj o nevyhnutnosti vedieť si priznať a napraviť spôsobené chyby. Vo voľnom pokračovaní *Lepší otec v hrsti ako kamoš na streche* (2005) sa hrdinka musí vyrovnávať s tým, že do domácnosti pribudne mamin partner. Tému neúplnej rodiny Futová spracúva presvedčivo, s dôrazom na komiku vyrastajúcu väčšinou z úsmevných epizód a nápadov protagonistky. Veselosť a napätie príbehov neneutralizuje povedomie závažnosti problému,

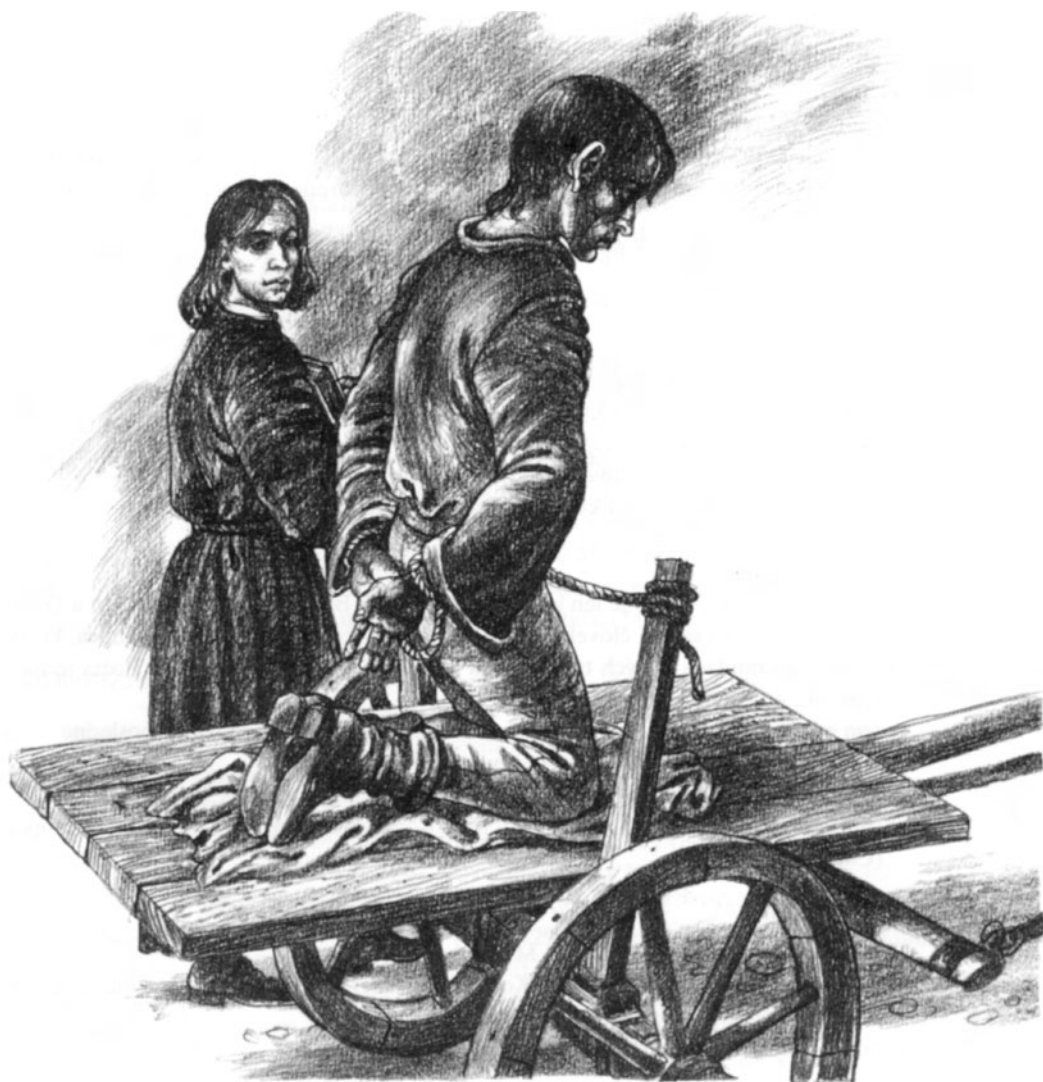
s ktorým hrdinka zápasí. Zábavnosť spojená s dôrazom na hodnoty rodinných vzťahov charakterizuje aj prózy *Nezblázni sa, mamička!* a *Keby som bola bosorka* (obe 2003). Sujeť s tajomstvom a falošným výkladom, vybudovaný na základe rodinných trampôt trojice súrodencov, sa stal základom vtipného a napínaveho príbehu s akčnými motívmi a vierohodne vybudovanými charaktermi a vzťahmi. Cez úsmevnú napínavosť deja presvitá i v týchto prózach autentická rodinná spolupatričnosť. Pre začínajúcich čitateľov vydala prózy *Rozruch v škole na Kavuličovej ulici* (2006) a *Dokonalá Klára* (2008). V prvej dokázala, že rovnako pohotovo a so zmyslom pre humor preniká nielen do psychologických pochodov detských postáv, ale aj do „psychológie“ zvierat. Schopnosť vyťažiť dobrodružnosť zo všednej každodennosti, vybudovať dynamický príbeh a zachovať si komický nadhľad nad vecou charakterizuje v próze Dokonalá Klára aj neľahký proces adaptácie malej rozmaznanej prváčky na školu, sprevádzaný postupným poznávaním mantinelov, aké človeku diktujú sociálne vzťahy.

TEMATICKÁ AKTUALIZÁCIA PRÍBEHOV

Spoločenská próza pre deti dokáže v posledných rokoch síce len ojedinele, ale otvorejšie a pritom vtipne reflektovať aj problémy, ktoré boli dlho tabuizované alebo ich priniesla doba uvoľnenia. Ako aktuálny a páľčivý životný problém detí stvárnil šikanovanie *Roman Brat* v próze *Môj anjel sa vie biť* (2007). O pocitoch ponížovanej osobnosti, ale aj o hľadaní spôsobov, ako čeliť takejto situácii, vypovedá formou pomyselných rozhovorov hrdinu

s imaginárnym „anjeličkom-strážničkom“, u ktorého hľadá radu a pomoc. Zvolený rozprávaci princíp postavený na sebauvedení a sebareflexii rozprávača umožňuje zvnútra načrtnúť psychický rozmer šikanovaného dieťaťa a zároveň zachovať nadľahčujúcu vtipnosť podania.

V kontexte spoločenskej prózy pre deti sa v posledných rokoch opäť častejšie objavujú prózy s referenčným hrdinom, t.j. rovesníkom čitateľa, s ktorým vstupuje do príbehu každodenný všedný život a realistický princíp stvárnenia. K takémuto typu príbehov možno zaradiť prózy T. Revajovej a Ľ. Suballyovej. *Toňa Revajová* v próze *Denis a jeho sestry* (2007) prostredníctvom obvyčajnej panelákovkej rodiny vypovedá o detskom svete, aj o sociálnych problémoch súčasnej spoločnosti (napríklad o ekonomických problémoch mladých rodín, o dôsledkoch dlhodobého zahraničného pracovného pobytu jedného z rodičov na fungovanie rodiny a pod.). Tieto problémy však zachytáva len do takej hĺbky, v akej je schopný zaznamenať ich jedenástročný rozprávač. Ťaživé témy, ale aj jeho detská láska alebo formovanie vzťahu k adoptovanej sestre sú nadľahčené humorom postaveným na pôvabe funkčne využitých detsky naviňných názorov a komentárov. Knihy *Lubice Suballyovej Klúčik od trinástej komnaty* (2007) a *My deti z Trávníkov* (2009) sú prototypom prózy „všedného dňa“. Prvá je príbehom trojice detí, ktorým sa prázdninový pobyt skomplikuje tým, že porušia zákaz vstúpiť do priestoru zaplneného vecami cudzej osoby (t.j. do rozprávkovkej „trinástej komnaty“), dokonca si bez opýtania vezmú neznámu vec. Sujetové napätie potom vytvára nenápadná alúzia na rozprávku – vedomie prestúpe-



JOZEF CESNAK/ Milan Ferko: Nové povesti slovenské

nia zákazu a očakávanie nevyhnutného trestu. Trestom je v tomto prípade strata vnútorného pokoja, vzájomné podozrievanie a obavy z odhalenia tajomstva. Všetko sa napokon vysvetlí, ale v deťoch zostáva poznanie, že istú morálnu hranicu sa prekročiť nepatrí. V druhej poviedkovej knihe sa autorka usiluje vystihnúť špecifickosť detského prežívania každodennosti,

aj objavovania zázračnosti v nej. Znamenáva teda drobné detské túžby, radosti a starosti, príbehy štylizuje ako momentky zo života detí zdôrazňujúce radosť, lásku a harmóniu. Svojou koncepciou hrdinu všedného dňa Ľ. Suballyová pokračuje v podobnej línii tvorby pre deti, akú pred niekoľkými desaťročiami v slovenskej próze pre deti rozvinula Eleonóra Gašparová.

VYDAVATEĽSKÁ INICIATÍVA

Podobne ako kedysi v 50. a 60. rokoch vydavateľstvo Mladé letá pokúša sa v posledných rokoch stimulovať záujem autorov o tvorbu nedostatkových žánrov vydavateľstvo Perfekt. Na základe autorskej súťaže v tvorbe poviedok, pravidelne vypisovanej od roku 2005, vydalo toto vydavateľstvo zborníky „poviedok pre deti a mládež“ *Poletíme za dúhou (2005)*, *Poletíme za dúhou 2 (2006)*, *Anjelik vo vysokej tráve (2007)*, *Trapoška (2008)*, *Izba snov (2009)*. Renomovaní autori aj začínajúci prozaici prinášajú v nich tematicky i hodnotovo rôznorodé pohľady na súčasné detstvo, usilujú sa mapovať stav spoločnosti a vzťahy medzi ľuďmi a zachytiť ich čo najviac autenticky – tak, ako to vidia, cítia a zažívajú deti. Sústreďujú sa na rovesnícke i medzigeneračné vzťahy, na to, čím svet dospelých ťaživo dolieha na svet de-

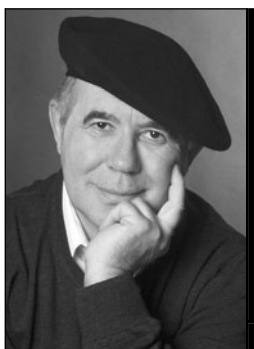
tí, aj čím ho obohacuje, čo si obe generácie navzájom dokážu odovzdávať i odopierať, čo pozitívne či negatívne ovplyvňuje ľudské dozrievanie a zmysluplný ľudský život vôbec.

Je otázne, do akej miery prispel spomínaný projekt k oživeniu spoločenskej prózy; faktom však zostáva, že v posledných rokoch sa táto žánrová oblasť v hodnotovom rebríčku pôvodnej tvorby opäť pomaly posúva na jednu z popredných priečok v žánrovom spektre detskej literatúry. Zaslúžili sa o to najmä autorské výkony v spoločenskej próze pre dospelých či čitateľov, ktoré sa pokúšajú zachytiť aktuálne psycho-sociálne javy súčasnej mladosti, ale nerezignujú ani na príbehovú príťažlivosť, v tom zmysle na ozvlášťňovanie každodennosti recesiou, mystifikáciou či fantastikou, čo v najlepších autorských výkonoch ani najmenej neprekáža výpovednej hodnote príbehu.

Letný slnovrat Jany Bodnárovej

Pamäť si s ňou robí zvláštne hry. Uvoľní v nej úlomok spomienky – pre niekoho cudzieho možno nič dôležité, dokonca nič neznamenajúce, ale pre ňu má ten úlomok silu magnetu... Parafrázujem výrok z textu Jany Bodnárovej *Takmer neviditeľná* a rozmýšľam o tom, ako sa mýli v názore na „nezaujímavosť“ svojich spomienok pre cudzieho. Nasiaknuté citovou pamäťou času a priestoru (rodného Liptova, ale aj Prešova, v ktorom desaťročia bývala, alebo Košíc, kde býva teraz) vyvolávajú v nás pamäť nášho času a priestoru, nech už sme sa narodili, vyrastali či žili kdekoľvek. A „zvláštne hry“ pamäti? Ponúkajú pôžitok nie z udalostí, ale z pocitov a emócií, vytvárajúcich v človeku mapy ľudskosti. Texty Jany Bodnárovej charakterizuje „klipovosť“, vytvárajúca tok ponorného príbehu, dovoľujúca prirodzene spájať jemnosť s drsnosťou – tak ako v živote. Takto stavané príbehy sa nasycujú všetkým, čo zachytáva jej duša od letného slnovratu 1950, v ktorom sa na svet pozrela po prvý raz. Deň letného slnovratu je na našej pologuli najdlhší v roku. Nech teda dlho trvá aj deň jej života.

Zuzana Stanislavová



Povedzte mi, kto je **Hana Naglik**

*Po autorke knihy Ester
a Albatros pátral*
ONDREJ SLACKY

Vo svojom dodatku k hodnoteniu slovenskej literatúry pre deti a mládež v roku 2004 (Bibiana, XII, 2005, č. 2) Zuzana Stanislavová konštatovala „... k najzaujímavejším titulom (a nielen tohto dodatku, ale rozprávkového žánru minulého roka vo všeobecnosti) patrí prvotina autorky a ilustrátorky v jednej osobe menom **Hana Naglik Ester a Albatros**." Vzápätí v rámci limitovaného priestoru svoje ocenenie zdôvodňuje nasledovne: „Toto fantastické rozprávanie o dievčatku Ester a jej blízkych je štýlom podania nie nepodobné štýlu Jána Milčáka. Aj Hana Naglik totiž evokuje príjemnú, často aj komicky podfarbenú atmosféru medziľudského porozumenia a nepatetickej lásky, aj v jej prípade ide o rozprávanie založené na modelovaní komunikačných situácií a ekonomickú, pritom esteticky účinnú prácu so slovom. Súhra racionálneho a magického, logického a absurdného smeruje k zdôrazneniu autentického domova,

priateľstva i detskej (ľudskej) potreby ozvlášťovať si šedivú realitu výmyslom a dobrodružstvom. Schopnosť tešiť sa zo života doma a medzi priateľmi predstavuje asi najvlastnejší zmysel epizód, ktoré štvrtáčka Ester prežije so svojimi adoptívnymi starými rodičmi, na výletoch s dedom-železničiarom vo výslužbe a pomyselným grófom (lokomotívou, vtákom) Albatrosom, zopár epizód i v škole. Vtipné rozprávanie, dobromyselná úsmevnosť pri modelovaní postáv a ich vzťahov, dynamická stavba sujetu – to všetko spolu s výtvorným riešením knihy prispieva k tomu, že debut Hany Naglik predstavuje najpríjemnejší objav slovenskej detskej literatúry minulého roka.“

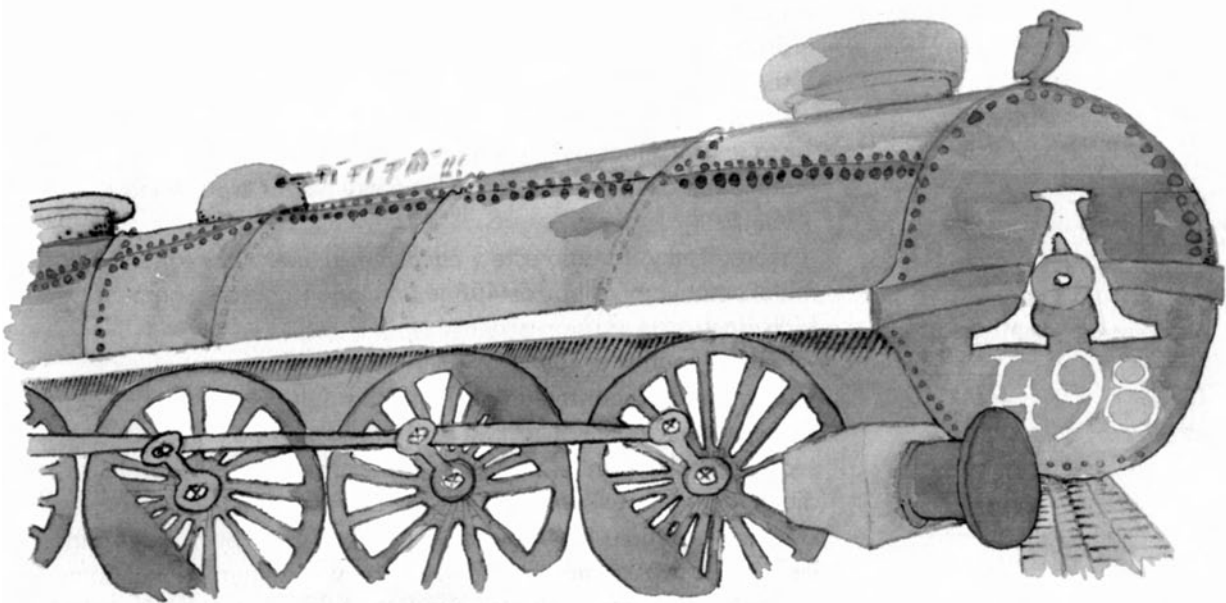
Keď som si knihu prečítal, podotýkam na jeden dúšok, v Slniečku som pri jej predstavovaní deťom a ich pani učiteľkám odkázal: „**Kniha Hany Naglik Ester a Albatros je viac než pekná. Je to najkrajšia súčasná slovenská kniha pre deti.**“

Súčasne som požiadal Zuzanu Stanislavovú, aby s Hanou Naglik, ktorú tak ocenila vo svojom výročnom hodnotení, urobila v Bibiane rozhovor.

Objavil sa však problém. Po krátkom čase mi Zuzana Stanislavová oznámila, že s autorkou imaginatívneho rozprávkového príbehu sa nevie stretnúť. Či presnejšie, keď sa kontaktovala s vydavateľstvom Jaga, ktoré knihu vydalo, dostala odpoveď, že Hana Naglik o rozhovor nestojí. Údajne nemá záujem o publicitu.

Žiaden problém, pomyslel som si. Za tie roky, čo pracujem s autormi pre deti, sa mi nestalo, že by som sa aj s tým najzarytejším odporcom interview nedokázal stretnúť. To ostatné, či vlastne najdôležitejšie, samotný rozhovor, je už len vecou vhodnej komunikácie. Roztvoril som teda bratislavský telefónny zoznam. Zbytočne. Hana Naglik v ňom nebola. A nebola ani v internetovom googli. To už začínalo byť zaujímavé. Bol tu však tirážny údaj: knihu vydalo **Združenie na pomoc detskej onkológii pri DFNSP**.

Zavolať som na onkológiu. O knihe vedeli, o autorke nie. Zdalo sa mi, že hlas na druhom konci telefónu, ktorý ma takto informoval, znie dosť nepresvedčivo. Pochopil som. Hana Naglik je lekárka, detská onkologička, ktorá sa rozhodla fatálne utrpenie svojich malých pacientov i utrpenie svoje z hrôz, ktorým musí každodenne čeliť, zmierniť nádhernou metaforou o poľudšťovaní sveta, a pritom chce zostať v anonymite. Moje presvedčenie, že ide o lekárku-humanistku, vzrástlo po slávnostnom odovzdávaní cien Najkrajších kníh Slovenska 2004. Vtedy som bol skalopevne presvedčený, že Hanu Naglik uvidím na vlastné oči, pretože je len ťažko predstaviteľné, aby si neprišla prevziať ocenenie, ktoré sa len tak každý deň nerozdáva a už vôbec nie debutujúcim autorom. Manažérka celého projektu Eva Cíferská vtedy zhromaždenému audi-



tóriu oznámila, že autorka knihy Ester a Albatros sa zriekla finančnej odmeny v prospech Združenia na pomoc detskej onkológii a súčasne toto združenie splnomocnila, aby jej cenu prevzalo.

Hany Naglik som sa teda nedočkal.

Ale aby som to všetko vysvetlil. V tých dňoch, čo som po bratislavských nemocniciach a medzi známymi lekármi pátral po doktorke s trochu exotickým menom Hana Naglik, médiá zverejnili výsledky prestížnej národnej súťaže Najkrajšie knihy Slovenska roku 2004. Jednou z dvadsiatich najkrajších kníh roka 2004 sa stala kniha Ester a Albatros. A to ešte nebolo všetko. Najvýznamnejšiu cenu súťaže, **Cenu Ministerstva kultúry Slovenskej republiky, získala za vynikajúce ilustrácie práve jej autorka – Hana Naglik.** V tej chvíli mi to došlo. Ester a Albatros nie je len famózný text, uchvacujúci svojou fantazijnosťou a ľudskosťou, nie je to len text pre deti i pre dospelých, ktorý jedinečným spôsobom prelína reálny svet dieťaťa s jeho prirodzenou schopnosťou vnímať ho tak, ako je už dospelému odoprené, sú to aj ilustrácie, ktoré s textom tak korešpondujú, až sú neviditeľné. Vnímal som ich ako súčasť celku, imaginatívnej atmosféry príbehu, v ktorom malá Ester so svojim výmyselníckym dedkom a neviditeľným grófom Albatrosom podniká dobrodružné výpravy za hranice malej železničnej staničky Vlčkovce, a tak som ich vlastne nezbadal. Profesionálom, znalcom detskej ilustrácie, ich prítomnosť v knihe však neunikla. Z nomináčnej výstavy najkrajších kníh pre deti výkonný výbor BIB vybral pätnásť ilustrátorov, ktorí mali v roku 2005 reprezentovať Slovensko na jubilejnom

20. ročníku tejto prestížnej svetovej ilustračnej prehliadky.

Bola medzi nimi aj Hana Naglik.

Keď som potom v slovenskej expozícii BIB uvidel medzi vtedajšími svetovými skvostmi Ester a Albatros, mal som chuť veriť, že sa dívam na slovenského Exupéryho, vlastne na slovenskú madam Exupéryovú. Hana Naglik tak ako autor Malého princa si svoj príbeh napísala a súčasne na výnimočnej úrovni, dokonca blízkej Exupérymu, aj sama zilustrovala.

Ale kto je Hana Naglik?

Postupne som opúšťal predstavu, že ide o lekárku, a začal som sa prikláňať k myšlienke, že ide o výtvarníčku s mimoriadnym literárnym talentom, ktorá sa k Združeniu na pomoc detskej onkológii dostala buď osobným tragickým zážitkom, alebo empatickou schopnosťou súcitiť s tými najbezbrannejšími.

Svoje siete som začal rozhadzovať medzi výtvarníkmi. Keďže z textu a z jeho ilustrácií sa dalo ľahko vyčítať, že ide o modernú poetiku, literárnu i výtvarnú, začal som združením mladých ilustrátorov ASIL. Oslovil som dokonca jeho lídra Miloša Kopťáka, od ktorého som si len nedávno musel vypočuť nie práve zdvorilý názor na výtvarno-typografickú adjustáciu časopisu, s ktorým som spojil celý svoj život. Z jeho reakcie som vyvodil, že vie, ale nepovie. Bola to však stopa. Pocítil som čosi ako mravčenie.

Čoskoro uvidím záhadnú Hanu Naglik na vlastné oči.

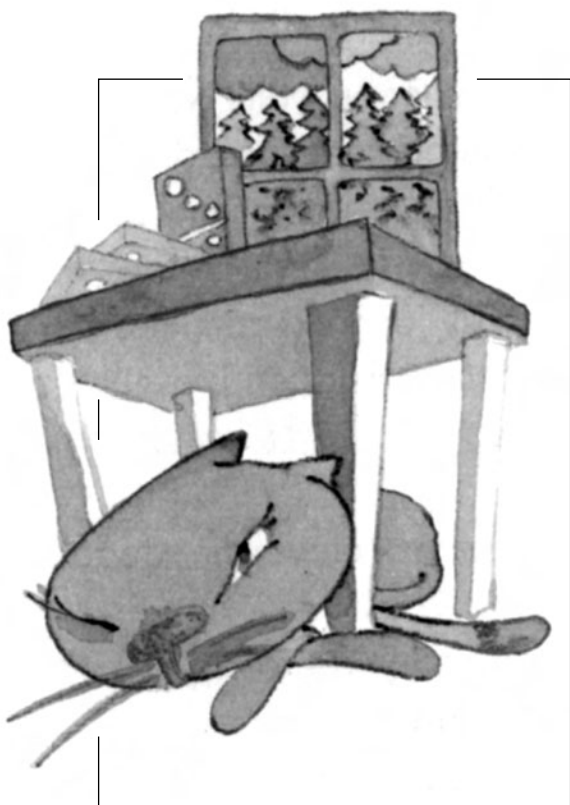
A keď mi bývalá kolegyňa z Mladých liet Magda Baloghová, ktorej som na otázku, čo robím, odpovedal, že pátram po svojej „panne zázračnici“, prisľúbila, že mi môj problém pomôže diskkrétne vyriešiť pomocou syna Juraja Balogha, člena ASILU, vedel



som, že som na konci svojho hľadania. Lenže ani tentoraz to nevyšlo. O Hane Naglik nevedel nič ani Juraj Balogh. Nemal som dôvod mu neveriť. Tak ako výtvarníčke Kristíne Šimkovej, skvelej ilustrátorky Slniečka, ktorá na moju otázku, či pozná knihu Ester a Albatros, odpovedala, že prirodzene, a na ďalšiu, či sa oplatí po jej autorke pátrať, bez akéhokoľvek zaváhania odvetila: „Oplatí.“

Potom už len šiel čas. Na Hanu Naglik som sa postupne prestal vypytovať, ale neprestal som obdivovať jej knihu. Dokonca stále viac a viac. Hovoril som o nej so svojimi študentmi, nechával o nej písať seminárne interpretácie, podchvíľou som ju kupoval vo Svete knihy na Obchodnej ulici a obdarúval ňou svojich priateľov. Až jedného dňa, po seminári o Ľudmle Podjavo-

rinskej, pri rozhovore o jej mene, ma osvietilo. Hana Naglik neexistuje. Je to pseudonym. Lenže či? Ján Milčák, Daňo Hevier, Ján Uličiansky, Erik Jakub Groch, súčasní excelentní rozprávkari, sa predsa nemusia skrývať za pseudonymy. A čo ak predsa? Ján Milčák je lekár, navyše spomeňte si, profesorka Stanislavová naznačila, že štýl Hany Naglik nie je nepodobný jeho štýlu, svoje tu zohráva i podobná úsporná práca so slovom. A čo Daniel Hevier? Schopnosť Hany Naglik s prirodzenou ľahkosťou prechádzať z reálnej polohy do imaginatívnej je totožná s jeho rozprávkovými postupmi, blízki sú si navyše jemnou paródiou, úsmevným nonsensom, a čo je najviac zaujímavé, posledné knihy si Hevier aj sám ilustroval. A čo Ján Uličiansky? Tak ako jeho Veverička Veronka, aj prí-



beh Hany Naglik je správou o priateľstve vyjadrenou na pozadí ľudského a animálneho. A Erik Jakub Groch? Vari príbeh malej Ester neevokuje jeho úpornú snahu priateľstvom a domovom dokazovať si zmysel ľudskej existencie? A možno Peter Karpinský? Slabosť Hany Naglik pre dobrodružnú výstavbu príbehu, pre bizarnosť jednotlivých akcií nie je celkom vzdialená jeho poetike. A čo Dušan Dušek? Hana Naglik dokáže tak ako on úsmevnou nadsádzkou postihnúť vo svojich postavičkách ich ľudskú prapodstatu. A Jana Bodnárová? Aj ona tak ako Hana Naglik má zmysel pre lyrické modelovanie svojho rozprávania, jej dievčatko z veže podobne ako malá Ester sa usiluje uniknúť z každodennej reality do sveta výmyslu. Bodnárová navyše má výtvarné vzdelanie i cítenie, okrem toho jej manžel, ktorý

už vstúpil do tvorby pre deti, je výtvarník a v neposlednom rade jednu knihu pre deti už Bodnárová napísala pod pseudonymom Johanna Blum (!).

Nie je práve ona Hanou Naglik?

Nie, nie je. A nie sú ňou ani tí ostatní. Napriek tomu, že Hana Naglik je im poeticky príbuzná, nie je ani jedným z nich. Oni nie sú ňou a ona nie je nimi.

Myšlienky, že je to pseudonym, som sa však už nedokázal vzdať. Ale ako ho rozlúštiť? Spomenul som si na podobný príbeh zo začiatku 20. storočia. Vo Vansovej Dennici sa v tom čase začali objavovať „piesenky“ neznáameho Janka Cigáňa. Bola to poézia úplne iná, než akou sa prezentovala predchádzajúca realistická generácia. Dokonca natoľko, že zapôsobila na samotného Hviezdoslava, takže píše Vansovej: „Kto je to ten Janko Cigáň?“ Lenže Vansová nevedela. Nevedel to nikto. Až redaktor Slovenského týždenníka, Čech František Votruba, ktorý sa v tom čase už intenzívne zaujímal o mladú slovenskú literatúru, dostal rafinovaný nápad. Pod menom Janko Cigáň napísal básničku a uverejnil ju vo svojom časopise. Reakcia nenechala na seba dlho čakať. O pár dní došiel do redakcie korešpondenčný lístok, v ktorom sa Janko Cigáň ohradil proti zneužitiu svojho mena. Podľa poštovej pečiatky Votruba zistil, že lístok bol podaný v českých Kloboukoch. Zo zoznamu abonentov Slovenského týždenníka v Čechách potom už nebolo ťažké zistiť, že v Kloboukoch žije len jeden-jediný Slovák – chemický inžinier Ján Botto, známy neskôr ako Ivan Krasko.

Napísať nejaký mystifikačný text a uverejniť ho v Slniečku pod menom autorky Ester a Albatros? A potom čo? Dúfať, že vzápätí nato sa vrú-

ti do redakcie rozčertená ženská, vletí nám do vlasov a povie, že ona, Hana Naglik, by takúto blbosť nenapísala nikdy?

Streštený nápad!

Najlepšie bude na všetko zabudnúť. Takmer sa stalo. Na Hanu Naglik som si opäť spomenul, až keď som ako vedecký redaktor pripomienkoval rukopis Dejín slovenskej literatúry pre deti a mládež po roku 1960. Jeho autorka profesorka Stanislavová v kapitole o modernej autorskej rozprávke opäť zopakovala to, čo už o Ester a Albatros povedala pred piatimi rokmi v Bibiane. Tentoraz však v zátvorke dodala: „**Príbeh je autorsky realizovaný niekým, kto sa ukrýva pod pseudonymom Hana Naglik.**“

Aj som jej chcel zavolať, prečo si myslí, že je to pseudonym a nie skutočná osoba, ale nejako som na to zabudol. Kvôli Hane Naglik som jej však predsa len volal. Bolo to o pár mesiacov neskôr, keď som už čítal posled-

né korektúry jej Dejín. Pri Ester a Albatros sa totiž namiesto pôvodného textu v zátvorke objavila nasledujúca veta: „**Ester a Albatros pod pseudonymom Hana Naglik napísal Silvester Lavrík.**“

Takmer som spadol zo stoličky.

Okamžite som volal na Prešovskú univerzitu.

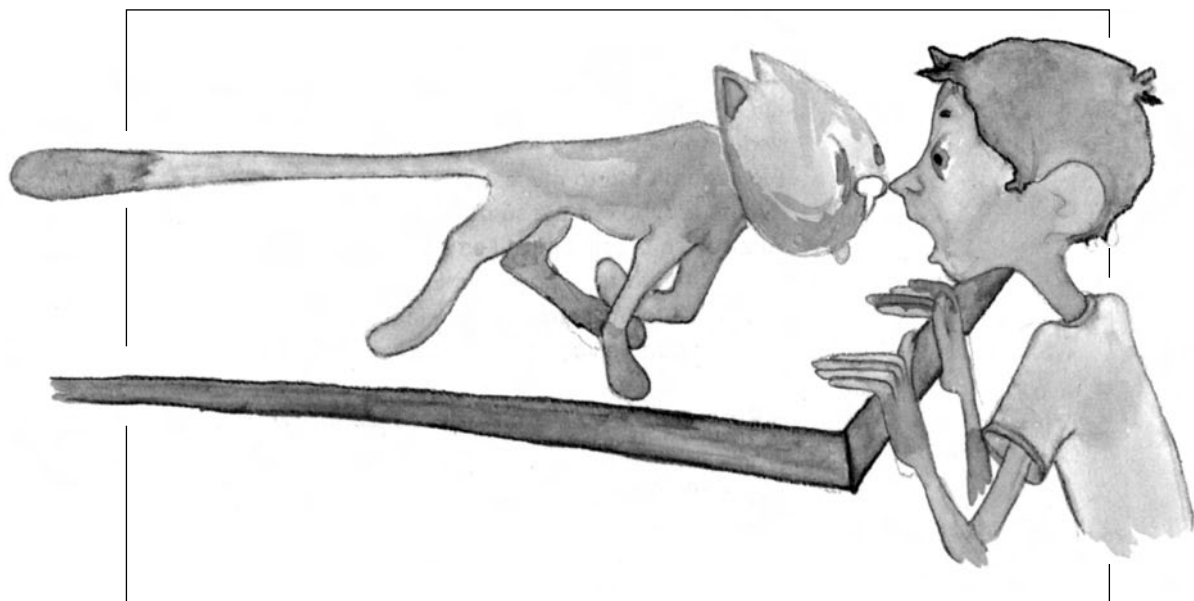
„Zuzka, ako si prišla na to, že Hana Naglik je Silvester Lavrík?“

„Nieкто mi to tu povedal.“

„Kto – nieкто?“

„Už presne neviem, ale spoľahni sa. Je to tak.“

Neveriacky som krútil hlavou ešte aj potom, čo som vypol mobil. Silvester Lavrík? Veď ten nikdy pre deti nenapísal ani slovka. Dokonca som počul, že ako jeden zo silných mužov v Slovenskom rozhlase, údajne suverén ako vyšitý, robí s vysielaním pre deti nejakú paseku. Ten že by napísal rozprávku pre deti? Nie to nie je možné. To sa moja priateľka len nechala nachy-



tať nejakému recesistovi, ktorý si z nej rozhodol vystreliť.

Panebože, to by bola blamáž!

Chvíľu som rozmýšľal a potom som vytočil číslo Slovenského rozhlasu. Po prepojení sa ozval celkom príjemný, nesuverénny hlas:

„Silvester Lavrík.“

„Dobrý deň,“ predstavil som sa a potom som povedal vetu, ktorú som si predtým starostlivo premyslel: „Pán Lavrík, mohol by som hovoriť s Hanou Naglik?“

Na druhom konci telefónu zostalo ticho.

Bol som presvedčený, že teraz počujem, prepáchte, to je nejaký omyl, Hana Naglik tu nepracuje alebo niečo také. Čo iné sa napokon dalo čakať. Namiesto toho sa muž na druhom konci telefónu rozosmial a vraví:

„Prosím, hovorte!“

■ **Takže, pán Lavrík, ako je to vlastne s Hanou Naglik? Ste to skutočne vy alebo táto mystifikácia má svoje druhé dejstvo, v ktorom si, či už z vlastnej vôle, alebo so súhlasom autorky privlastňujete to, čo nie je vaše. Napokon, ani by som sa nečudoval, keby ste sa s nami takto zahrali. Ste predsa dramatik i režisér, prečo by ste verejnosť trochu nepovodili za nos. A že máte na to dostatočnú kvalifikáciu, o tom by najlepšie vedela rozprávať malá Ester, jej dedo či onen nenapodobiteľne rozkošný gróf Albatros a ešte pôvabnejší kocúr Petzwall. Kde všade ste povodili tých!**

Ja mám mystifikácie rád. Navyše, táto mala aj svoj praktický zmysel, dostaneme sa možno k tomu, aký. Ale v základnej rovine je to čiastočne vedomé a zámerné, čiastočne mimovoľné hľadanie odpovede na otázku, aký je vzťah autora a jeho textu. Zmenou mena, resp. zvolením iného mena,

sa autor odstriháva od kontextu svojej dovtedajšej tvorby. Najmä keď sa podarí utajiť, kto sa pod novým menom skrýva. Ester a Albatros bola prvou knižkou, ktorú som adresoval deťom, a bola aj prvou knižkou, ktorú som riešil aj výtvarne. Zdalo sa mi, že bude užitočné, keď sa táto moja robota nebude miešať s tým, čo som urobil v publicistike, angažovanom cestopise, divadle a próze pre dospelých.

■ **Chápem, ale prečo práve Hana Naglik? Ako ste prišli na toto meno?**

Dnes si už nespomeniem na všetky tenké vlákna uvažovania, z ktorých je toto meno spavúčené. Meno Hana sa mi vždy páčilo, okrem iného preto, že sa tak volá moja mama. Naglik je meno drobného aromatického kvietka. V čase môjho detstva ho boli predzáhradky domov v Spišskom Štiavniku plné a kvitol celé leto. Na mene Naglik mi vyhovuje aj to, že vyzerá ako neprechýlené. Veď ani ja nie som prechyľovateľný do ženského rodu. A keď mohol byť Remarque Maria, prečo by Naglik nemohol byť Hana? Myslím, že som si dával dobrý pozor, aby som nikde nepotvrdil skutočnosť, že Hana Naglik je žena. Druhá vec je, že som to ani nemal potrebu vyvracať.

■ **Lenže vy nie ste len dramatik, režisér, prozaik, publicista, ste i výtvarník. Slovník slovenských spisovateľov 20. storočia konštatuje, že jedným z nosných pilierov vašich textov je silné výtvarné cítenie. Po Ester a Albatros, ktorú ste si sám ilustrovali, možno toto konštatovanie poopraviť v tom zmysle, že už nejde iba o cítenie, ide o priamu, bezprostrednú výtvarnú zaangažovanosť na texte. Po**



Foto Katerina Jesná

tom, čo neznáma Hana Naglik získala v roku 2004 ocenenie ilustrátorka roka a vzápätí jej ilustrácie vystavili na 20. ročníku svetového BIB, o čom iní ilustrátori môžu iba tak snívať, som v pokušení povedať, že ste predovšet-

kým excelentný výtvarník. Mimocho-
dom, u ktorého majstra ste študovali?

S mojimi výtvarnými ambíciami je to pomerne jednoduché. Kreslím a maľujem odjakživa. Učiteľom chvíľu trvalo, kým pochopili, že keď si čmá-

ram počas výkladu, počúvam ich ešte sústredenejšie, ako keby som im visel na perách. Výtvarný prejav som považoval za čosi bytostne samozrejmé, ani som mu nevenoval priveľa pozornosti. Chcel som síce študovať maľbu v Prahe, aj som bol na talentovkách, aj som ich urobil, ale do školy ma nakoniec nevzali. Oficiálne „pro nedostatek místa“. Ale dobre sa stalo. Mal som krehkých osemnásť, prišiel som z dediny rovno do veľkomesta, už ten týždeň prijímačiek mi stačil. Určite by sa mi z pocitu vlastnej veľkoleposti zakrútila hlava a to by nemuselo dopadnúť dobre. Ale hlavne – nezískal by som také kvalitné vzdelanie, aké mi dala univerzita. Medzitým som absolvoval aj umeleckú školu, poznám desiatky absolventov všetkých umeleckých škôl v celom Československu a môžem s čistým svedomím vyhlásiť, že pre človeka môjho zamerania niet nad univerzitné vzdelanie.

Študoval som v Prešove slovenský jazyk, literatúru a výtvarnú výchovu. Nič lepšie sa mi nemohlo prihodiť. Ešte predtým, než sa prihlásim k pedagógom, ktorí ma vzdelávali po odbornej stránke, musím spomenúť svojho slovenčinára zo základnej školy. Pán učiteľ Hanáček bol pre mňa tým pedagógom, ktorý ma vedel nielen účinne povzbudiť, ale aj užitočne usmerniť. Ja som totižto chcel byť všetkým odrazu. Aj mladým ochrancom prírody, aj požiarnikom, aj laureátom Hviezdoslavovho Kubína. A veď som aj bol, nenechajme môj otec hovoriť: „Všadzi bul, nigdzi nehybel“. A musel to hovoriť často, a hovoril to so zdvihnutým obočím, aj napriek tomu, že moji rodičia ma vždy vo všetkom povzbudzovali a pomáhali, ako sa dalo. Aj keď im nebolo jasné, čo to vlastne furt vymýšľam, držali mi palce statočne. Vlastne

modlili sa za mňa, aby som bol presný. Najmä mama, tá má dodnes s tými úplne najvyššími inštanciami rozrobených niekoľko bilaterálnych kontraktov.

Výtvarné myslenie a cítenie mi cibroli postupne viacerí pedagógovia – pani učiteľky Weissová a Dunajová, akademický sochár Laco Kacvinský (tí ešte na Ludovej škole umenia v Poprade), potom páni Július Hegyessi, Ján Patočka a hlavne môj ročníkový vedúci Dušan Srvátko. Oni ma učili predovšetkým výtvarne myslieť. Musím tu spomenúť aj Karola Horáka a Stanislava Rakúsa – neučili ma síce, ale prostredníctvom ich študenta a môjho priateľa a neskôr aj spolupracovníka Karola Horvátha mali na formovanie môjho pohľadu na svet veľký vplyv.

Pri tvorbe názoru na to, čo je v knížnej ilustrácii pre deti pozoruhodné, zohrali pre mňa rozhodujúcu úlohu expozície BIB. Navštívil som tuším všetky výstavy od začiatku osemdesiatych rokov. A keď som bol teraz na jar kvôli divadlu v New Yorku, bol som na Timovi Burtonovi. Zistil som, že mimovoľne som sa veľa naučil aj od neho. Ale aj od René Goscinyho, Quentina Blakea... Vždy ma fascinoval Vincent Hložník. A pán Miroslav Cipár. Ten aj ako osobnosť, nielen ako ilustrátor.

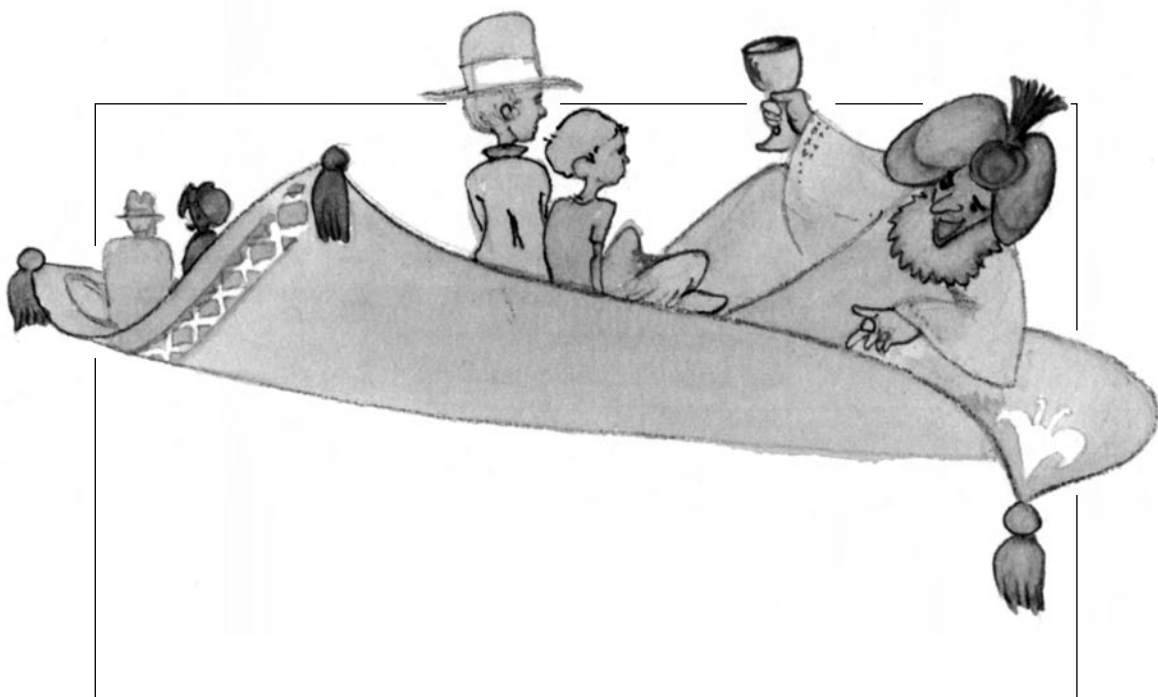
■ **Príbeh štvrtáčky Ester sa odohráva vo Vlčkovciach, v bývalom železničiarском domčeku, neďaleko ktorého je odstavený slávny rušeň Albatros. Dedko, jeho vnučka Ester a ich starý priateľ gróf Albatros (tentoraz vták), ktorý je pre babku Evicu, ale i pre ostatných obyvateľov Vlčkoviec neviditeľný, sa navyše stretávajú vo včelíne, ktorý je vlastne starým, vyradeným železničným vagónom. Že však ide o vám dôverne známe prostredie,**



napovedá predovšetkým venovanie v knihe: *Venujem svojmu otcovi Ladislavovi. Vždy chcel byť námorníkom, ale nakoniec bol železničiarom. A to je skoro to isté. Z toho všetkého vyplýva moja otázka: Aké bolo vaše detstvo, kto je s ním neodmysliteľne spojený? Sú tí dvaja neobyčajne dojímaví ľudia, čo si adaptovali malú Ester, a tak si na starosť dožičili to, čo im za mladi nedoprial život, predobrazy vašich rodičov?*

Neviem presne identifikovať, kto akú úlohu zohral v mojom detstve. Vyrastal som v Spišskom Štiavniku, v ro-

dine, ktorú reprezentovali a reprezentujú nádherní ľudia. Inteligentní, tvoriví, pracovití. A slušní, až im to niekedy na prvý pohľad uškodilo. Možno preto sú niekedy trochu upätí a nedôverčiví voči voľnomyšlienkarom, ako som ja. Ale neupierajú nám právo na život, len nám občas dajú na vedomie, že sa správame pochabo. No z perspektívy plynúceho času mi je jasné, že oni by nevedeli konať inak. Chvalabohu. Moji starí rodičia, rodičia, strýkovia, tety... všetci hrali svoje nezameniteľné a archetypálne nepozmenené sociálne roly dôstojne a dôsledne. Najdôležitej-



ší boli rodičia, opäť každý po svojom. Ester a Albatros nie je knižka, ktorá by čerpala z personálneho či príbehového inventáru môjho detstva doslovne. Tú ešte len chystám, jej pracovný názov je Kocúr Šalamún.

■ **Študovali ste teda na Pedagogickej fakulte Univerzity P. J. Šafárika v Prešove. Učiteľom ste sa chceli stať z vlastnej vôle, alebo to – ako sa neraz stáva – zariadili okolnosti?**

Učiteľom som sa stal akosi mimovoľne. Do školy som šiel, aby som nemusel nastúpiť na vojenskú základnú službu. Nebol som pacifista, len socialistickou armádou som z duše opovrhoval. Nakoniec som aj tak slúžil dva roky, ale po vysokej škole. Trochu som totiž počas štúdia rebeloval. Detinsky a trápne, ale neodvolateľne. Tie dva roky v uniforme ma presvedčili, že moje opovrhnutie bolo oprávnené. Boli sme takí mizerní vojaci, že hocijaká iná armáda by nás pokojne umlátila čapicami, ako sa vtedy hovorilo v jednom otrepanom vtipe. Chlapci,

ktorí prichádzali na vojenčinu, odchádzali z nej hodnotovo úplne rozleptaní. Armáda ich naučila hlavne klamať, ulievať sa a nenávidieť jeden druhého. A ja som tých chlapcov mal učiť. Tak som tam, vo vojenskom útvare, v lese založil divadelný krúžok, keramický krúžok a čitateľský krúžok. Úplná pochybosť, ale aspoň rozzúrila veliteľa – Lavrík, vy my tu z toho robíte nejaký vydrbaný salón, či čo!? Toto je armáda, nie penzión pre slečny!

Po skončení VZS som začal učiť na základnej škole a učil som veľmi rád. To bolo koncom roku 1989 a situácia z vojenčiny sa zopakovala. Akurát mi za to nikto nenadával, naopak, riaditeľ sa tomu potešil. Na škole som založil divadelný krúžok a ako prvú sme urobili Bottovu Žltú ľaliu.

■ **Goethe kedysi povedal, že človek ešte nemusí byť kuchárom, aby zistil, že polievka je nedosolená. Z tohto, čo ste napísali, je však zrejmé, že Ester ste nestvorili len svojou umeleckou intuíciou, ale je za tým i profesionálna**

skúsenosť, profesionálne poznanie detí, ich psychiky. Kde ste učili a ako sa vám tam vodilo?

Učiť som začal na ZŠ v Bánovciach nad Bebravou. Potom som prešiel do bánovskej ZUŠky, založil som tam dramatický odbor. Dohromady som v školstve strávil desať rokov. Bolo to desať radostných rokov, hoci moja rodina – manželka Eva, dcéra Evica a syn Richard to možno niekedy právom videli tak, že robota mi je prednejšia ako rodina. Na svoje ospravedlnenie môžem povedať len toľko, že do mnohých aktivít, hlavne divadelných, som ich zatiahol, len čo to bolo trochu možné. A myslím, že som im to nesprotivil, dcéra dnes študuje nordistiku a začína sa venovať prekladaniu, syn sa pustil do štúdia architektúry. Manželka je výtvarníčkou, venuje sa hlavne keramike a práci s drôtom a textilom. Nie odrazu, postupne.

S deťmi v škole sme urobili niekoľko inscenácií, ktoré dobre prijala aj odborná verejnosť. Tu musím poznamenať, že svet detského divadla na Slovensku je nesmierne inšpiratívny. Môžu za to predovšetkým Jaroslav Černý, Ľubo Šarik, Belo Felix, Andrej Turčan a pani Elena Bakošová. Spomem aj tvorcov určite Alexandra Skořepová, Karol Horváth, Dušan Vicen a Elena Lelková. Na konci deväťdesiatych rokov dosahovala úroveň divadla hraného deťmi na Slovensku svetovú úroveň. Som rád, že som bol pri tom. Festivalové stretnutia, tvorivé dielne, vášnivé rozborý na verejných diskusiách boli tým „taviacim kotlom“, v ktorom som si mal možnosť utvárať názor na to, čo je to vlastne tvorba pre deti.

No a potom tu bola každodenná školská prevádzka. Učiteľ, aj napriek poklesu svojho spoločenského postavenia, má obrovskú moc. Keď sa za-

tvoria dvere triedy, je to on, kto má v rukách všetky určujúce faktory. Je len na ňom, či z pocitu vlastnej frustrácie a bezmocnosti rozpúta v triede pekló autoritárskeho teroru, alebo navodí atmosféru dôvery a tvorivosti. Učiteľov, ktorí ventilujú svoje uprdené duše na žiakoch, by som zatváral do nevetranej izolačky. Nehorlím za nejaké infantilné nadbiehanie tým malým šelmám, vôbec nie. Keď som dostal malých piatakov, hneď na prvej hodine som im povedal: aby bolo jasno – neznášam cudzie deti. Tak som ich tým vydesil, že každý môj nasledujúci úsmev bol pre nich sviatkom. Samozrejme, že som ním šetril, veď priveľa sviatočnosti demoralizuje. Ale v du-

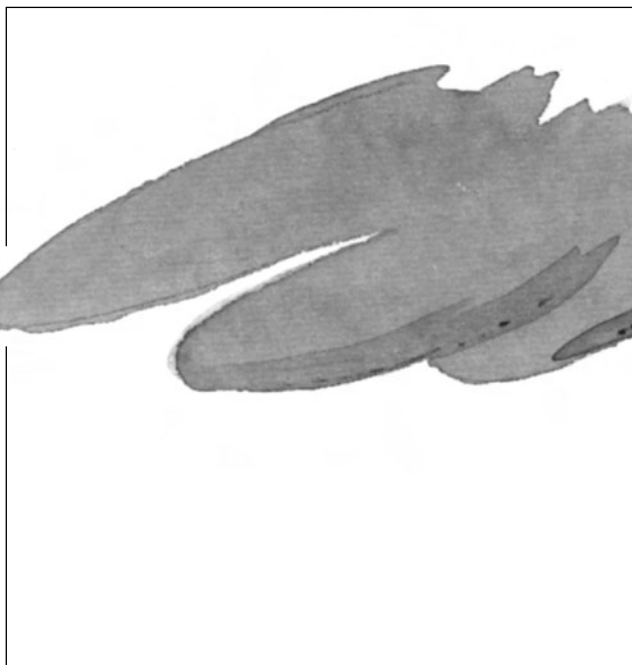


chu som sa na tých malých špekulantov usmieval stále.

No a posledným zdrojom poučenia z vývinovej psychológie bola pre mňa výchova vlastných detí. Keď ma rozčuľovali, vyhrážal som sa im, že ich dám do detského domova. Ony mi na oplátku prisľúbili, že ma dajú do domova dôchodcov, len čo sa nebudem vladať brániť. V zásade som sa z nich snažil vychovať samostatne mysliace osobnosti ochotné a schopné niešť zodpovednosť za svoje rozhodnutia. Niekedy som bol preto asi neznesiteľne hustý tata. Našťastie majú milujúcu matku, tá to vždy vedela vybalansovať.

■ **Absolvovali ste aj divadelnú réžiu na Činohernej a bábkarskej fakulte VŠMU v Bratislave. Mám tomu rozumieť tak, že jedného dňa ste to už nevydržali s nervami a pánovi riaditeľovi Komenskému ste pekne z duše vyklopili, čo si o jeho školstve myslíte? A keďže predtým večer ste boli v divadle, kde vás rozčúlila spackaná réžia, vzali ste to pekne od piky. Sadli ste si na váš oblúbený dopravný prostriedok a prišli ste do Bratislavy divadelnú réžiu študovať. Bolo to tak nejak?**

Zo školstva som odišiel, lebo chceli zo mňa urobiť riaditeľa školskej správy. Predtým riaditeľa školy, a keď som to odmietol, tak aspoň zástupcu. Mal som vtedy niečo cez tridsať, hlavu plnú nenakreslených, nenapísaných, nezrežírovaných predstáv... Tak som radšej odišiel, aby som v nejakej slabšej chvíli nepodľahol pokušeniu sadnúť si na nejakú riaditeľskú stoličku. Bolo by to pre mňa bývalo priskoro. Aj riadenie považujem za tvorivú prácu, len vtedy som na to nemal dosť trpezlivosti. Ani skúseností.



Na VŠMU som sa dostal vlastne nechtiac. V tom čase som pripravoval niektorých svojich žiakov na talentovky. A nikto mi nevedel rozumne vysvetliť, ako tie skúšky vlastne prebiehajú. Tak som si povedal, že sa tam zapíšem a zistím to na vlastnej koži. Nech viem, na čo mám tie decká pripraviť. No a urobil som ich, a prijali ma. Najskôr som si myslel, že ide o omyl, lebo po štvrtom, predposlednom kole už moje meno medzi postupujúcimi neviselo. Piate kolo spočívalo v zrežírovaní krátkého dialógu z komisiou vybranej hry. No a dva týždne nato mi prišlo rozhodnutie o prijatí. Volal som na študijné – reku, to musí byť omyl. Profesor Vajdička sa smial a vysvetlil mi, že do piateho kola ma nevolali, lebo videli moju inscenáciu na Scénickej žatve v Martine. Dostal som za ňu cenu za tvorivý čin roka, tak rozhodli, že to im stačí. Štúdium na VŠMU som si takisto parádne užil.



Stretol som tam takých pedagógov, ako sú Vladimír Štefko, Milan Lasica, Miroslav Marcelli a Vladimír Strnisko, ktorý bol mojím ročníkovým vedúcim. Na učiteľov som mal v živote jednoducho šťastie.

■ Ako sa odvíjal váš život po skončení VŠMU? Hneď ste začali pracovať v Slovenskom rozhlase, kde ste vlastne doteraz, alebo ste začínali v divadle?

Musel som živiť seba i rodinu, robil som všetko možné. Pracoval som v reklamnej agentúre ako kreatívny riaditeľ a veľa som sa tam naučil. Napríklad to, aké je dôležité zvládnuť remeslo. Vyrábali sme drevené hračky a veľa som sa pritom naučil. Napríklad, aké je dôležité uzatvárať dobré zmluvy. Vytvoril som desať typov hračiek, ktoré si však dal patentovať niekto iný, a teda na nich niekto iný aj zarobil. Režiroval som vo viacerých divadlách na Slovensku i v Čechách, re-

žiroval som aj v rozhlase a veľa som sa tam naučil. Napríklad to, aké škodlivé je robiť vnútorne neprijateľné kompromisy. Umelecké i ľudské. Boli to pekné časy. Ale skoro som sa zodral. Nacestoval som viac, než niektorí kamionisti.

■ Nie ste však len režisér. Ste i dramatický autor, skúmajúci „silu ľudskej lásky a vášne“. Aký máte názor na súčasnú slovenskú dramatickú tvorbu? Má vôbec šance prežiť v konkurencii dnešných televíznych seriálov, ktoré svojou formou i obsahom vkus divákov skôr trivializujú než kultivujú?

Dramatickej tvorbe a pôvodnej tvorbe médií neškodí tým, že odčerpávajú talenty. Žijú si svojím životom a z nášho života si vezmú len toľko, koľko im dovoľíme. Našej dramatickej tvorbe škodí predovšetkým nedostatok prirodzeného sebavedomia. Hrdosti na prostý fakt, že sme tu

a sme takí, akí sme. Talenty sa zabíjajú samy. Nechce sa im vzdelávať, napríklad. Média občas stvoria nejakú „hviezdu“, ale to nie je podstatné. Ak to nie je skutočná hviezda, čas to zase napraví.

Naša pôvodná tvorba, aj dramatická, má hlavného nepriateľa inde. Škodí jej neexistencia toho, čo neviem nazvať inak, než kultúrnou politikou štátu. My ju nemáme zlú, nemáme žiadnu. A to je tuším ešte horšie. Na to, aby sa táto situácia zmenila, je v zastupiteľnej demokracii potrebná politická vôľa. Mohol by som to tu napísať aj tak, že kým si vedome a zámerne neurobíme jasno v tom, na čom vlastne chceme stavať aktuálnu kultúru a ako budovať kultúrnu pamäť tejto doby a krajiny, nepohneme sa nikam. Hlavne preto, že bez toho nedokážeme povedať ani len to, čím byť nechceme, nieto ešte to, čím by sme radi boli. A to je už politika v najvlastnejšom slova zmysle. Práve preto som už pred časom vstúpil do týchto vôd – v pozícii glosátora, navrhovateľa riešení, aktívneho presadzovania progresívnych trendov. Angažovanosť a schopnosť verejne formulovať a reprezentovať svoje hodnotové postoje máme takisto ešte len v plienkach. Ako môžeme očakávať od politiky, že bude hodnotová, keď ju všetci tvoriví ľudia so starostlivo budovaným hodnotovým systémom budú naveky považovať za panské huncútstvo? To je postoj, ktorý liezol na nervy už Ľudovítovi Štúrovi. Druhá vec je, že si nedokážeme vážiť názory svojich oponentov. Každý, komu nechutí naša kaša, je hneď našim nepriateľom. A to za nás nerozrieši nikto. Z toho musíme vyrásť. Alebo nemusíme, ale potom ostaneme ľahko manipulovateľnými a ohlupovateľnými. Trebárs aj mediál-

ne forsírovanými polotovarmi vydávanými za dramatické diela.

■ **Zíde z očí, zíde z mysle. Predpokladám, že sa tak stalo aj s vašou učiteľskou mladosťou. Nemusí to však platiť vždy a doslova. Najmä ak sa vrátite k vašej knižke. Babka Evica je síce na dôchodku, ale je to učiteľka každým cólom a mne verte, o bývalých učiteľkách viem svoje. A deti? Spolužiaci Ester Hamvasová a Kopas sú takí živí, že vyskakujú aj z vašej knižky. Takže čo spôsobilo, že ste sa rozhodli napísať knihu pre deti?**

... výčitky svedomia. Kým boli naše vlastné deti malé, rozprávky som im len rozprával. Zaľahli do postele a dali mi zadanie – rozprávku o pokazenom zipse. Alebo o malej rozmrvenej sušienke. A ja som musel rozprávať. Veľmi rýchlo zistili, že ma môžu trápiť úplne nemožnými zadaniami. Spomínam si na potápačskú plutvu, ktorá išla na bál. No ale tá ich radosť, keď to všetko nejako dopadlo a plutva sa trebárs stala kráľovnou plesu, tá stála zato. Stokrát som si predsavzal, že musím napísať knižku pre svoje vlastné deti. Dostal som sa k tomu, až keď vyrástli. Impulz som však musel dostať zvonka.

■ **Už som spomenul, že Ester a Albatros vydalo Združenie na pomoc detskej onkológii pri DFNSP vo vydavateľstve JAGA. Prečo práve toto združenie?**

K združeniu ma priviedla mladá hudobníčka Sisa Michalidesová. Ona, ešte ako dieťa, bola pacientkou, ktorá sa dostala z onkológie vyliečená, s obrovskou chuťou do života a sympatickou vďakou k tým, ktorí ju liečili. Onkologickí doktori sú určite jednými z najväčších hrdinov dneška. A tí, kto-

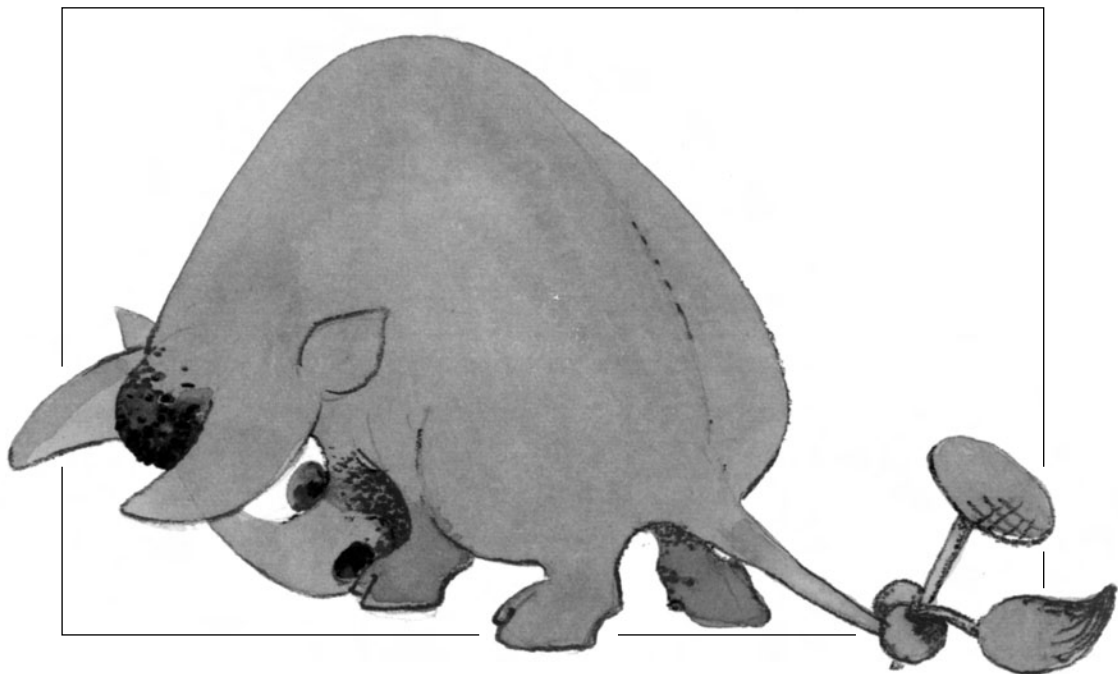
rí robia s detskými pacientmi, tí u mňa ašpirujú na svätcov.

Sisa ma zoznámila s doktorkou Juditou Puškáčovou, jednou z nich. Zisťovali sme, že je veľa možností, ako deťom postihnutým onkologickými ochoreniami dať najavo, že majú právo na radosť. Pripravili sme pre ne niekoľko programov a vypravili sme pre ne a ich rodičov aj historický vlak. Ťahala ho parná lokomotíva Albatros 498. Odtiaľ bol už len krok k tomu, aby sme zrealizovali nápad – vydať knižku pre deti, z ktorej výťažok pôjde (a dodnes ide) na podporu činnosti Združenia pre detskú onkológiu. Treba podotknúť, že kníhkupci, ktorí sa podujali vec podporiť, si nič z ceny knihy nenechávajú pre seba. Hlavným partnerom tu je sieť kníhkupectiev Panta Rhei.

■ Dovoľte, aby som vás tu prerušil. Nedá mi totiž, aby som vám nepovedal, akú úctu prechovávam k tým – ako

vy hovoríte – ašpirantom na svätcov, ktorí dennodenne podstupujú onen zúfalý zápas o záchranu malých onkologických pacientov. Napriek všetkému, čo musia vidieť a zažiť, idú do toho znova a znova. Lenže čo povedať o ľuďoch, ktorí sa nemusia tým smerom ani obzrieť, a predsa k tým deťom idú, aby ich mohli hoci len povozit' na parnom vláčiku. A pritom to robia v hlbokkej anonymite, bez nároku na spoločenskú pozornosť. Nemám na to slov! Skôr sa vás spýtam, prečo ste knihu venovali práve svojmu otcovi?

V čase, keď som dokončoval Ester a Albatros, bojoval môj otec s leukémiou. Záverečný boj. Chodieval som za ním na Klenovú a nosil som mu ilustrácie. Mal už veľké bolesti, ale vždy našiel v sebe silu, aby na tých obrázkoch ocenil nejaký detail, nápad, prispel vtipnou poznámkou. Celý život bol taký. Zaujímal sa o všetko, čo sme robili, a ku všetkému vedel povedať niečo stručné a užitočné. Tá kniž-



ka mi v čase, keď som sa musel zmieňovať s predstavou, že tu už nebude, veľmi pomohla. Mohol som myslieť na otca a nemuseli to byť len smutné myšlienky. Preto som ju venoval práve jemu.

■ **No a nakoniec ešte rozhlas. Len nedávno som zachytil oznam, čosi ako inzerciu, že Slovenský rozhlas zriadil internetové rádio pre deti. Nevieť o tom nič konkrétnejšie, ale dozvedel som sa, že sa tak stalo zásluhou vašej iniciatívy. Prosím, povedzte nám o ňom čosi viac, najmä o jeho prednostiach, ale i problémoch. I keď hneď dodávam, že ak jeho riaditeľom bude gróf Albatros, zástupcom Esterin dedo a ona sama jeho dramaturgičkou, pričom babka Evica, ako vždy s rukami vbok, bude hlavnou ekonómkou, potom sa žiadnych problémov netreba obávať.**

Rádio Junior je programová služba Slovenského rozhlasu, ktorá, zatiaľ v zárodočnej forme, reaguje na technické možnosti, ktoré už rozhlas k dispozícii má. Reaguje aj na nevyhnutné, no zreteľne pocítované potreby poslucháčov zaujímajúcich sa o programy s dramaturgiou primárne určenou deťom a mládeži. Ten nápad má niekoľko rokov, vyvíjal sa postupne a rozhodne nie som jediný, kto takto v SRo rozmýšľal. Už pred desiatimi rokmi mal rozhlas internetové Obrázkové rádio, jeho duchovným otcom bol Vlado Slaninka. No vtedy ani internetizácia, ani technológie poskytovania interaktívnych služieb poslucháčom neboli na takej úrovni, aby ten nápad takrečeno neumrel na krásu.

Terajšie vedenie rozhlasu programovo pracuje na vytváraní monotematických programových služieb stojacich na možnostiach digitálnych

technológií. Som rád, že sa vysielanie Rádía Junior podarilo spustiť, no zatiaľ v podobe, keď je sústredené na poslucháča v predškolskom a mladšom školskom veku, je to len rozbehový model.

Naším cieľom je dostať ho do polohy internetového portálu, na ktorom si budú môcť mladí poslucháči vyskladať ten svoj program sami, aktívne doň vstupovať a komunikovať o ňom medzi sebou navzájom. Po obsahovej stránke sa chceme sústrediť na rozšírenie ponuky o vzdelávacie programy a spravodajstvo i publicistiku – všetko vychádzajúce z toho, čo deti naozaj potrebujú, nie z toho, čo si myslia dospeli, že deti potrebujú.

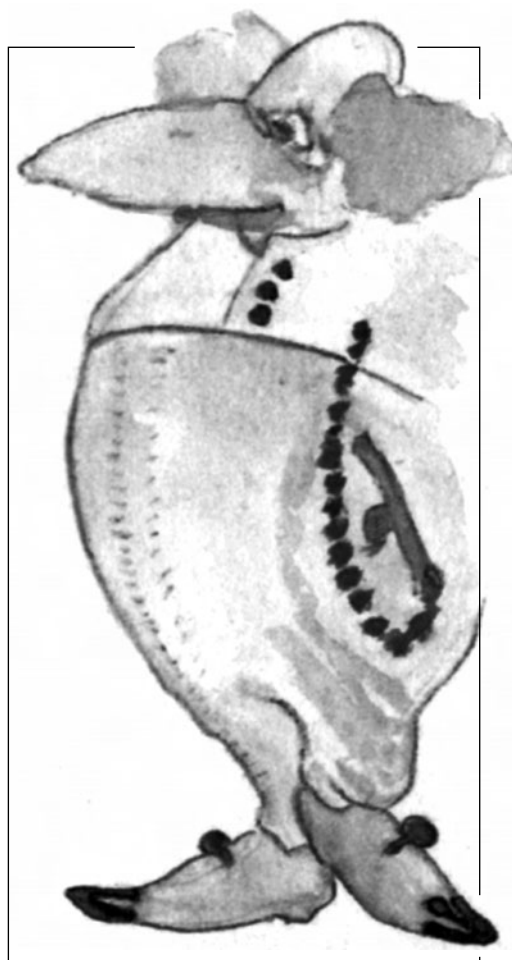
■ **Ako autor, ktorý som štyri desaťročia spolupracoval s redakciou vysielania pre deti a mládež a súčasne ju obdivoval za všetko, čím dennodenne obohacovala detskú kultúru, nemôžem vám ešte nepoložiť otázku – nie je váš projekt voči tejto redakcii konkurenčný, neoberá ju o poslucháčov a, prepáčte mi moju nezorientovanosť v moderných masmediálnych stratégiách, neoberá tým vlastne rozhlas o budúcich stálych poslucháčov vôbec?**

Keby som vedel na túto otázku odpovedať s istotou, prisvojil by som si nadprirodzené schopnosti. No som presvedčený, že to tak nie je. Vychádzam z dvoch, doteraz nevyvrátených, tendencií; žiadne nové médium nespôsobilo zánik tých, ktoré boli jeho predchodcami. Vznikom nových rádii nezmenšujeme priestor venovaný programom pre deti na ostatných programových službách SRo. Keď som do rozhlasu pred piatimi rokmi prišiel, podiel programov pre malých poslucháčov už bol na historickom

minime. Odvtedy sme znova zaviedli programy (o literatúre, hudbe, det-skú publicistiku – Zvonkohra, Čítanie dnes letí, Panpulóni) na Rádiu Slovensko. Predtým sme ich vypiplali na Rádiu Devín. Tam sme aj zaviedli vysielanie monologických rozprávok (Ran-níčky), rozprávkové hry sa vysielajú aj na Rádiu Regina, podľa vlastnej dra-maturgie, nie ako klon vysielania Rá-dia Slovensko. Druhá vec je, že sa to-ho za tie roky menej vyrábalo v pre-miére. Ale to je už iný problém, ktorý okrem peňazí (tých nie je nikdy dosť) spôsobila aj prirodzená reakcia inšti-túcie v kríze. Dnes sa už táto situácia zlepšila a vyrábajú sa desiatky titulov pre deti ročne.

No a pokiaľ ide o to, či si posluchá-čov navzájom nekradnú – určite nie. Posluchácke návyky dnešných res-pondentov vysielania pre deti práve-že potrebujú (ako doplnkovú ponu-ku) možnosť voľby – v čase i výbere obľúbeného titulu. Veď dobre vieme, že malí poslucháči počúvajú jednu pieseň, jednu rozprávku až „do omr-zenia“ a až potom prejdú k ďalšej. A tú im vysielanie na multižánrových programových službách ponúknuť ne-môže.

Rádio Junior len ďalej zhodno-cuje program, ktorý by inak ležal la-dom v rozhlasovom archíve, posky-tuje impulzy na vznik programových typov (čítanie na pokračovanie z lite-ratúry pre deti, vzdelávacie programy o hudbe, literatúre, ale aj dopravnej výchove...), ktoré doteraz v progra-movej ponuke rozhlasu neboli a – keď-že je súčasťou Slovenského rozhlasu – vytvára povedomie o jeho existencii u ďalšej generácie poslucháčov. Áno, my sme vyrastali na hrách pre mládež v sobotu popoludní a nedeľnej rannej rozprávkovej hre. Ale to neznamená,



že tak vyrastajú aj naše deti a vnúčatá. Mimochodom, hra pre mládež a roz-právková hra sa stále vysielajú v tých „starých dobrých časoch“. S minimál-nou počúvanosťou, žiaľbohu.

■ **Pán Lavrík, ďakujem vám za roz-hovor a ešte raz gratulujem ku kni-he, ktorá sa stala výtvarnou i literár-nou udalosťou a ktorá patrí k mojim najmilším. Nemôžem však nedodať; predsa mi je len trochu ľúto, že ju ne-napísala HANA NAGLIK.**

Napísala ju Hana Naglik. Ja len mám to šťastie, že občas u nej bý-vam.

Až do polovice mesiaca október sa vo Vlčkovciach nič zvláštne nestalo.

Ani v železničiarском domčeku pri trati. Ani v škole.

Prispelo k tomu aj príjemné počasie. Na začiatku školského roka sa poriadne vypršalo a teraz už niekoľko dní svietilo príjemné jesenné slnko.

– Babie leto,- povedal dedo Adam každé ráno, keď vyšiel pred dom.

Ester chodila do školy. Trocha sa učila, trocha pomáhala babke v zimnej záhrade, trocha dedovi vo včelíne. V sobotu olejovali a leštili dedovu pýchu, lokomotívu Albatros 498. O grófovi veľmi nebolo počuť. Dedo povedal, že odišiel do kúpeľov. Aj on vzdychal, že ho boľia kolená.

Večer čo večer si Ester zapisovala, čo jej počas dňa napadlo. Niekedy to boli tri slová, inokedy tri strany.

V polovici októbra si Ester cestou do školy všimla, že stromy popri trati pomaly púšťajú listy. V rázsoškách konárov sa červeneli pichľavé chumáče. Gaštany!!

Ester dostala ohromnú chuť na pečené gaštany!

Celé popoludnie sa jej nič nechcelo robiť. Ešteže bol piatok. Nič ju nezaujímalo. Všade nakukla a hneď zase odišla. Do kuchyne, do babkinej zimnej záhrady, na verandu, do svojej izby.

Petzwall všade chodil za ňou.

– Čo za mnou stále chodíš?

– No prepáč, nemusím, keď nechceš, – urazil sa. A chodil za ňou ďalej.

Babka jej ponúkla banánový koktail. Dopil ho Petzwall.

– Tak preto ty za mnou chodíš ako tieň, – svetlo konečne Ester.

– No prepáč, nemusím, keď nechceš, – oblizol si fúzy a urazene odkráčaľ nevedno kam.

Deda našla Ester v lokomotíve. Bol tam aj gróf. Mali výbornú náladu. Gróf sa práve vrátil z kúpeľov. Vykladali si veselé historky. Dedo olejoval svojho miláčika. Chechtali sa na každej hlúposti.

– Ako malí chlapci, – prevrátila oči Ester.

– A ty sa čo mračíš? – opýtal sa dedo Ester.

Lebo Ester sa nesmiala.

Nevedela, čo má povedať, nuž povedala, čo jej zišlo prvé na rozum.

– Mám chuť na pečené gaštany.

– Keď pečené gaštany, tak iba také, ktoré predáva sladká Susan na Montmartri, – zvolal gróf. A hneď sa aj dal do spevu.

A dedo Adam vytiahol z vrecka harmoniku a pridal sa ku grófovi veselou melódiou.

Sladká Susan
jeden dva tri
pečie gaštan
jeden dva tri
kde ho pečie
jeden dva tri
na Montmartri
jeden dva tri
pri nohách jej
Seina tečie
jeden dva tri
sladká Susan
gaštan pečie
jeden dva tri
pečie gaštan
na Montmartri
jeden dva tri
pečie gaštan
v Paríži
nik jej nesmie
ublížiť...

– Kde ho pečie? – opýtala sa ešte raz Ester, lebo gróf spieval strašne rýchlo a do toho hral dedo na harmonike.

– Pri vstupe do reštaurácie Maxim.

– Ale kde to je?

– V Paríži predsa!

– Poďme tam!!

– Paríž? Prečo nie, je to na hlavnej trati, – odložil dedo harmoniku späť do vrecka. – Zavolám prednostovi na parížsku hlavnú stanicu...

Dedo Adam zvesil zo steny rušňovej kabíny telefónne slúchadlo. Dvakrát pokrútil klukou.

– Zvoní, – oznámil im, keď chvíľu načúval, čo sa deje na druhom konci.

– Prosím si Paríž. Prednostu hlavnej stanice... Počkám.

Dedo žmurkol na Ester. Náladu mal výbornú. Bol pyšný na svoj poklad. Albatros 498 nikdy nebol v lepšej kondícii. Všetko na ňom a v ňom sa lesklo, všetko bežalo hladko, všetko fungovalo.

ESTER A ALBATROS

HANA
NAGLIK

– ... ááá, mon chéri Maurice!! Ako sa ty mať? Bien? Fajn. Aj ja. Ide-me do Paríž... Oui!! Hneď!! Oui!! Merci, mon chéri drahý zlatý Maurice...

Dedo Adam zložil telefón.

– Prepáčte, musel som s ním hovoriť po francúzsky. Parížania sa neradi učia cudzie reči. Cesta je voľná...

– Ale do večere musíme byť doma, – chytila pre istotu deda Adama za rukáv Ester. – Vieš, čo sme slúbili babke!

– Pravdaže, – prikývol dedo Adam. – Žiadne túlačky po zotmení. Do večere sme späť.

– V Paríži som nebol od svojho prvého plesu, – vzdychol gróf. – U Maxima bývali najlepšie plesy v celom Paríži. Tam som sa zoznámil s kňažnou Nastasiou Ivanovnou.

Dedo Adam potiahol za lanko vedúce k píšťale.

Lokomotíva zapískala, až sa vo Vlčkovciach okná raz roztriasli.

Albatros 498 zahalil oblak bielej pary.

Znova zapískal.

Vyrazil vpred.

Petzwall naskočil v poslednej chvíli.

Posádka sa znova dala do spevu. Petzwall sa nepridal.

– Sladká Susan, jeden dva tri...

Na Vlčkovce, železničnú trať a celý kraj sadala jesenná hmla.

Keď babka vybehla na nástupište, nad Vlčkovcami už zase vládlo hlboké ticho.

– Celkom sa mi zdalo, akoby som počula písať dedovu lokomo-tívu, – pokrútila hlavou. Vrátila sa do domu. Vzala do ruky krhličku. Vošla do svojej zimnej záhrady. Zrazu mala náladu na polievanie kve-tov. Babka Evica polievala kvety iba vtedy, keď mala dobrú náladu. V tom bolo tajomstvo jej pestovateľského úspechu.

Usmievala sa. Spomínala si na časy, keď bol dedo Adam ešte že-lezničiarom.

Zakaždým, keď prechádzal okolo ich domčeka, jeho Albatros 498 veselo pískal. A babka vybehla na nástupište a mávala mu tým, čo ma-la práve po ruke. Raz mu mávala mlynčekom na mäso.

– To aby som vedel, čo bude na večeru, – vysvetľoval dedo Adam kolegom. – Dnes budú fašírky.

Len čo dedo Adam potiahol píšťalu, gróf Albatros sa nadýchol a už leteli!

Keď prekonali Biele Karpaty aj Alpy, rozprestrela sa pred nimi ro-vinatá krajina. Končila sa až v Altantickom oceáne.

ESTER A ALBATROS

Pre deda Adama, ktorý bol zvyknutý na hory v okolí Vlčkoviec, to bola výzva rozbehnúť sa zo všetkých síl. Prikladal do kotla, lokomotíva pískala, železničné návestia len tak zvonili! Cesta do Paríža bola voľná.

- Dedo, ty vieš hrať na harmonike? – opýtala sa Ester.
- Každý správny rušňovodič vie hrať na fúkacej harmonike.

Až doteraz si vyspevovali pieseň o sladkej Susan, čo pečie gaštan, jeden dva tri.

Potom gróf vykladal Ester o spoločenskom živote v Paríži.

– ... básnici sa tam tešia veľkej obľube. Každý večer sa v niektorom z domov číta poézia, hrá na klavíri, popíja šampanské a tancuje. Keď som tam bol naposledy, v móde bol kankán. Nesmierne odvážny tanec! Slečny pri ňom dvíhajú nohy tak vysoko, až sa z toho všetkým točí hlava...

– To bolo pred sto rokmi, – smial sa grófovi dedo Adam.

Ale gróf si nedal pokaziť náladu. Veselo vykladal ďalej o krásach Paríža. O jeho hudobnom živote. O tom, ako sa v reštaurácii Maxim zoznámil s ruskou kňažnou Nastasiou Ivanovnou, ktorú dodnes nosí v srdci.

Nakoniec Paríž minuli.

– No, možno mi mon chéri Maurice dobre nerozumel, – vysvetľoval im dedo Adam. – Za tie roky, čo som mu nevolal, sa francúzština dosť zmenila.

Gróf na to nič nepovedal. Bolo to rozumné. Aj tak by sa iba pohádali. Petzwall sa radšej tváril, že spí.

– Ach, tí tvrdohlaví Francúzi, – krútil hlavou dedo Adam.

Albatros 498 stál na slepej koľaji a odfukoval. Pred ním stál murovaný val s kovovými nárazníkmi. Nos lokomotívy bol len niekoľko milimetrov od nich.

Nič iné nebolo vidieť.

Naokolo bola hmla hustá ako mlieko.

Ester skúmala, či si dovidí na prsty, keď vystrie ruku. Nedovidela. Len čo napriamila ruku, vlastná dľaň sa jej stratila z dohľadu.

Ester sa páčilo raz mať, raz nemať dľaň. Stále znova a znova ohýbala a vystierala ruku.

– Au, – ozvalo sa z hmly, keď to urobila desiaty raz.

Ester vyľakane stiahla ruku späť.

Z hmly sa vynoril Kopas.

Držal si pravé oko.

Lavým vystrašene žmurkal.

– A ty tu čo robíš!?

ESTER A ALBATROS

HANA
NAGLIK

– Prišiel som ti povedať, že Hamvasová mala pravdu. Páčiš sa mi.
– To viem aj bez teba, – zamračila sa Ester. Už-už mala na jazyku, že mu povie, že aj on sa páči jej, ale nakoniec nepovedala nič.

– Chcel by som sa s tebou kamarátiť, – pokračoval Kopas. – Tak som ti to prišiel povedať. V škole by som sa hanbil. Ja sa pred ľuďmi hanbím. Potom vyzerám ako debko.

Ester ešte nikdy Kopasa nepočula hovoriť také dlhé a rozumné vety. Okrem učiva. Ale to sa nerátalo. Trocha sa hnevala, že Kopas odhalil jej, dedovo a grófovo tajomstvo. Ale naozaj len trocha.

– Prepáč.

– Ty prepáč.

– Ja som myslela to oko. Je hmla, vieš?

– Viem.

– Tak prepáč.

– Veď už ma to vôbec nebolí, aha...

Kopas ukázal oko. A naozaj. Už ani nežmurkal, ani si ho nedržal. Dokonca si doň párkrát pichol prstom.

– Stál som tam s otvorenými ústami, ako... ako keby mi bola koža malá.

– Kde?

– V triede.

– Aha!

– Keď do teba rýpala. Hamvasová. Povedal som jej, nech nerýpe. Potom, po škole som jej to povedal.

Ester zrazu prišlo ešte raz a oveľa viac ľúto, že Kopasa pichla prstom do oka.

– **Zdá sa, že máme návštevu, – ozval sa dedov hlas. Vidno ho nebolo, lebo hmla bola naozaj hustá.**

Kopas sa zľakol.

– To je spolužiak, – vysvetľovala narýchlo Ester.

– Pozdrav sa, – šepľala mu do ucha. Musela sa nakloniť tak blízko, až sa ho dotkla. Náramne sa začervenala. Našťastie bola hmla, takže si to nikto nevšimol.

–... dobrý deň, – pozdravil Kopas nespomelo a celkom ticho.

– Pozdrav sa „Zdar!“, – drgla doňho Ester.

– Zdar, – zopakoval Kopas.

– Sto psov, ani jeden nestrihaný, mladý muž sa vie aj poriadne pozdraviť, – zahučal dedo Adam.

V hustej hmle sa to zvláštne ozývalo.

– To je dobre, to je veľmi dobre! Ako sa voláš? Počkaj... Ty budeš určite Martin!

– Odkiaľ to viete? – vydýchol Kopas od prekvapenia.

Dedo Adam sa iba usmial.

Tak sa vedel usmiať iba on!

Vzal si Kopasa nabok a vážne sa ho opýtal, či sa už niekedy viezol parnou lokomotívou.

Kopas povedal, že neviezol.

– Tak aby si vedel, – zdvihol prst dedo Adam, – toto je Albatros 498, najelegantnejší parný rušeň všetkých čias.

– Teší ma, – podal gróf Kopasovi ruku. – Som rád, že vás spoznávam, mladý muž. Slečna Ester nám o vás veľa rozprávala.

– Veľmi ma teší, – zakoktal Kopas. Podávanú ruku prijal.

Ester bola rada, že Kopas nepatrí k tým, ktorí sa tvária, že grófa Albatrosa nevidia.

– Ako si nás našiel? V takejto hmle? – opýtala sa Ester svojho spolužiaka, keď na chvíľu ostali sami.

– No... najskôr som šiel za tebou...

– Ty si ma špehoval!!

– No... Asi áno. Ale potom si sa mi stratila v hmle.

– Ha! To máš za to, že si ma špehoval, – ukázala Ester na Kopasovo červené oko.

– ... potom som sa stratil. A potom som počul píšťalku...

Ester zistila, že naozaj nemá chuť hnevať sa na chalana, ktorý prešiel taký kus cesty, len aby jej povedal, že sa mu páči.

– My sme sa vybrali na pečené gaštany, – povedala nakoniec. – Máš rád pečené gaštany?

– Veľmi!!

– A keď na pečené gaštany, tak do Paríža, pravdaže, – zahučal ako rušeň gróf Albatros.

Kopasom znova trochu trhlo.

– Neľakaj sa, Kopas, to je gróf Albatros.

– Aha, – povedal Kopas tenkým hláskom.

Hneď za grófom sa z hmly vynoril Petzwall. Skúmavo pozrel na nového človeka na palube.

Nepovedal nič. To bol od Petzwalla veľký výkon. Obyčajne si neodpustil aspoň opovržlivé „pche!“.

Na Kopasa však naozaj nepovedal vôbec nič.

Ester si to vyložila ako dobré znamenie.

– Teda pečené gaštany, – chcel gróf pokračovať v načatom rozhovore. Výrazne sa nadýchol a to znamenalo, že sa chystá hovoriť dlho.

– ... ale trochu sa nám to skomplikovalo, – predbehol ho dedo.

– Zabľúdili sme, – usmiala sa Ester.

ESTER A ALBATROS

HANA
NAGLIK

Našťastie v sa v tej chvíli z hmly ozvalo volanie.
– Počujete!? – zastavil dedo Adam grófa.
– Pečené gaštanýýý!!! Pečené gaštanýýýý!!!
– Zdá sa, že naše problémy práve pominuli, – usmial sa dedo a vklzol do hmly.
– Už idemééé, – počuli jeho hlas.
Neostávalo im nič iné, len sa pobrať za ním.

– Žiadny Kopas, – opravila babka Ester, keď jej predstavovala návštevníka. – Priezviskami sa oslovujú iba cudzí. A Martin predsa nie je cudzí. Je to tvoj spolužiak.

Ester na to nepovedala nič. Ani dedo. Ani Kopas. Teda Martin. Dokonca ani babka už nič nedodala. Iba si založila ruky v bok, naklonila hlavu a pozerala sa, ako všetkým chutí.

Lebo to volanie v hmlu, to bol jej hlas.

– Toto sú také výnimočné gaštany, že by ste ich mohli ísť predávať aj do Paríža, milostivá pani, – ozval sa ako prvý gróf.

Lenže babka grófa nepočula. Pretože babka o grófovi Albatrosovi nechcela ani počuť. Alebo to bolo preto, lebo bola zamyslená?

Babka sa pozerala na Ester, akoby ju veľmi dlho nevidela. Akoby sa práve vrátila z nejakej ďalekej cesty. Pozerala sa a čudovala.

Prekvapilo ju, aké pekné dievča sa z nej chystá byť.

– Kedy to stihla? – rozmýšľala usilovne babka. – Keď stále niekde lieta s tým starým bláznom.

– Oni sa mi smejú, že som adoptovaná, – oznámila Ester babke, keď sa v pondelok vrátila zo školy.

Hodila tašku do kúta. Sadla si v kuchyni za stôl a dala sa do plaču. Márne sa babka pokúšala utíšiť ju.

Ester nariekala a nariekala, až sa zadúšala.

– Čo sa stalo?! – vběhol do kuchyne dedo Adam.

– Ja som adoptovanáááá, – nariekala Ester.

– Sto psov..., – začal dedo Adam, no vzápätí sa zarazil. Uvedomil si, že toto nie je chvíľa na jeho psie nadávky. – Kto ti to povedal!?

– Hamvasová!! Povedala to všetkým!

– A čo im povedala?

– Že som adoptovaná!!!

Dedo s babkou sa pozreli jeden na druhého. Babka už takisto mala plač na krajíčku.

– A ty vieš, čo to znamená?

– Nevieem!!

- Tak prečo nariekaš?
 - Lebo sa mi všetci smiali!!!
 - Tak dosť, – buchol dedo Adam po stole.
- Ester prestala plakať, ako keď utne.
- Tu sa nedá rozmýšľať, – dodal tichšie.

Dedo si sadol. Aj babke ukázal rukou, aby si sadla.

– Byť adoptovaný znamená žiť v rodine, ktorá sa o teba stará, hoci si sa narodila inej matke a inému otcovi, – povedal dedo po chvíli.

Babka položila na stôl papierové vreckovky. Ester si utrela oči.

– A prečo?

– Lebo pôvodní rodičia sa nemôžu o svoje dieťa postarať.

– A prečo?

– Ja neviem... Ľudia majú veľa dôvodov na to, prečo voľačo robia a voľačo nie.

– A prečo som ja adoptovanáááá..., – dala sa Ester znova do plaču.

– Počúvaj, Ester, chceš sa rozprávať, alebo chceš nariekať?

– Keď mne to plače samooo...

– Teraz si poplačeme a potom sa porozprávame, – podišla babka Evica k Ester a vzala ju do náručia.

A rozplakali sa obidve.

Dedo Adam radšej odišiel na dvor a sadol si k Petzwalovi.

Kým šla Ester spať, všetko sa vysvetlilo.

Babka jej porozprávala o tom, ako dlho chceli mať s dedom Adamom deti, ale nepodarilo sa im to. Tak sa rozhodli, že si osvoja dieťa, ktoré svoju rodinu nemá.

– Osvoja? – opýtala sa Ester.

– To je tá adopcia. Osvojenie, – vysvetľovala babka. – Vezmú za svoje. A my sme si vybrali teba.

– Aha, – prikývla vážne Ester. – Tak to ste si dobre vybrali!

Dedko a babka sa rozosmiali, až sa chytali stola. Ester sa k nim pridala. Dobré jej padlo smiať sa po toľkom plači.

Zrazu sa Ester zháčila.

– Už len jedno prečo! Sľubujem!!

– Tak rýchlo.

– Prečo ste si vybrali práve mňa?

– Vybrali sme si ťa, lebo si sa nám páčila.

– A podľa čoho ste si ma vybrali?

– Bola si takáto malá, – ukazoval dedo Adam prstami. – Ako fazuľa.

ESTER A ALBATROS

HANA
NAGLIK

– Ale! Čo to táraš, – zahriakla ho babka. – Ester bola najkrajšia zo všetkých detí. Aj pán biskup Ladislav to povedal.

– No keď to povedal pán biskup, tak to musí byť pravda, – rozhodil rukami dedo Adam.

– Dedo jeden nemožný, protivný chlap nemožný, – zahriakla babka svojho muža. Naoko ho začala trocha buchnátovať.

Ester sa k nej pridala.

Z radosti, že má koho buchnátovať, uvedomila si, keď bola v najlepšom.

Petzwall sa ako obyčajne pridol k väčšine.

– Babka, nevedela som, že si taká čertica! – dychčala Ester.

– Ha! Mala si ma vidieť, keď som bojovala o deda Adama. Taký boxing nevidíš ani na olympiáde!

Dedo sa vôbec nebránil. Ved' čože to bolo takému chlapovi! A navyše, aj on sa tešil, že ho má kto buchnátovať.

A boli by sa buchnátovali ktovie dakedy, ale vyrušil ich babkin hlas.

– Umyť ruky a k stolu! Ide sa večerať!!

Dedo aj Ester vyskočili na rovné nohy a začali recitovať.

Čisté ruky,
čistá myseľ,
čisté lúky,
čistý sysel!!

Len čo dorecitovali, obaja odrazu zmizli v kúpeľni.

Lebo kto prišiel posledný k stolu, musel po večeri z neho upratať.

Taký bol každodenný poriadok v domčeku pri železničnej trati za Vlčkovcami.

Keď si Ester pred spaním umývala zuby, napadlo jej najmenej milión otázok.

Vyšla z kúpeľne a zamierila k dedovi Adamovi.

– A kde sú moji rodičia?

– Neviem, dievčatko moje zlaté. O tvojich rodičoch nevieme nič. Ale keď budeš dospelá, budeš ich môcť vyhľadať. Ak budeš chcieť.

– A čo budete potom robiť vy?

– ... nuž, budeme ti držať palce.

– Počuj, dedo, nežartuj. Toto sú vážne veci!

– Veď ja to myslím vážne.

– Aha. Hm. V tom prípade si myslím, že aj ja som si dobre vybrala, – poznamenala spokojne Ester a chystala sa usadiť medzi svojich...

A vtedy jej to došlo!!

ESTER A ALBATROS

– Tak to preto ste moji dedko a babka!!
– Prečo? – opýtali sa obaja dospelí jednohlasne.
– No lebo nie ste, aj ste moji rodičia!! Narodila som sa síce niekomu inému, ale som vaša!! Aj Hamvaska vždy hovorí „môj dedko“ a „naša babka“! Ja som vaša a vy ste moji!

V domčeku pri trati nastalo objímanie.

Petzwall dojímavé scény neznášal.

Radšej sa rýchlo vytratil.

Ťažko sa toho večera Ester zaspávalo. Na jazyk sa jej tlačili stále nové otázky. Nakoniec predsa len zaspala. Bola taká unavená, že sa jej nesnívalo vôbec nič.

Ťažko sa zaspávalo aj babke Evici a dedovi Adamovi. Dlho ležali s pohľadmi upretými na povalu.

Babka sa modlila, ale myšlienky sa jej túlali kade-tade. Za takúto nesústredenosť by ju pán biskup Ladislav veru nemohol pochváliť.

– Dobre si to zvládla, – prehovoril nakoniec prvý dedo. – Tohto dňa som sa bál, odkedy si mi povedala, aby sme si vzali za svoje dieťa iných rodičov.

Babka na to nepovedala nič. Dedkovi sa dokonca zdalo, že zaspala. Až keď sa mu začali krížiť oči, začul babkin hlas.

– Mám ňa rada, Adam, – povedal ten hlas celkom ticho.

Dedo na to nepovedal nič. Nebol si istý, či sa mu to nesnívalo. Po chvíli dostal od babky aj bozk. Takže nesnívalo.



timotea vrábllová



V znamení pútnictva alebo Sila minorít

Významnou udalosťou knižnej kultúry pre deti a mládež je kongres Medzinárodnej únie pre detskú knihu (IBBY). V septembri tohto roku sa ho zúčastnili generálna komisárka Bienále ilustrácií Bratislava (BIB) Zuzana Jarošová, vedúca sekretariátu BIB a viceprezidentka Slovenskej sekcie IBBY Viera Anoškinová a prezidentka Slovenskej sekcie IBBY Timotea Vrábllová. Nasledujúce úvahy a poznámky vznikli počas kongresu. Zďaleka neobsiahli jeho bohatú náplň. Ako poznámky a postrehy však možno poslúžia k iným inšpiratívnym úvahám a činom.

VITAJTE V SANTIAGU DE COMPOSTELA

Pútnici z celého sveta sa každoročne vyberajú do Santiagu de Compostela, hlavného mesta španielskej provincie Galícia, kde sa údajne nachádzajú pozostatky sv. Jakuba apoš-

tola. Ulicami malebného historického Santiagu prechádzajú družné skupinky i osamelí jednotlivci s ruksakmi. Poznávacím znamením je najmä palica, v komerčnejšom podaní i zdobená, označená symbolom sv. Jakuba, bielu mušlou.

Kontakt s rôznymi kultúrami je pre Santiago bežnosťou. Galíčanania sú k turistom ústretoví. Možno, že nielen kvôli turistickému ruchu. Majú zažitú silnú a slabé stránky spolunažívania minorít s majoritami. Kultúrne, politicky, hospodársky sú autonómnou provinciou, minoritou španielskeho kráľovstva. Rozdiely medzi Galíčanmi a Španielmi sa zdajú byť zrejmé už na prvý pohľad. V Galíčanoch koluje nielen románska, ale aj keltská a germánska krv. Ich pôvodný jazyk má už od stredoveku príbuzné črty s portugalčinou. Hoci ide o románsky jazyk, odborníci v ňom identifikujú veľa keltských a nemeckých vplyvov. V niektorých znakoch sa galština približuje dokonca írskemu angličtine.

Galština i španielčina sú štátnymi jazykmi tejto provincie. Stáročný pútnický chodník tiahne sa naprieč

Španielskom do Santiaga vryli koľaje do duchovnej klímy okolo tohto mesta. V širšom horizonte sa Santiago honosí charakterom viditeľného cieľového bodu. Svedčí o tom i okázalá architektúra, expresívna až impozantne pôsobiaca hudba, nápadné formy ľudových osláv. Mať charakter cieľového bodu neznamená vždy uzavretosť, izoláciu. Naopak, Santiago je uzlom mnohosmerných trás.

TRASY SA ZBIEHAJÚ V SANTIAGU

Približne pred šiestimi rokmi získala Španielska sekcia IBBY už po druhýkrát v histórii štatút hosťovskej krajiny, tentoraz pre 32. kongres členských krajín tejto organizácie. Španielska sekcia pracuje v štyroch podsekciami (katalánskej, kastílskej, galícijskej a baskickej). Usporiadateľský mandát prevzala galícijská podsekcía so sídlom v Santiagu de Compostela. 8. – 12. septembra 2010 sa tak Santiago stalo uzlom viditeľných i neviditeľných trás aj pre zástupcov z vyše sedemdesiatich členských krajín tejto organizácie. V istom zmysle sa aj kongresy IBBY nesú v znamení „pútnictva“. Sú zasvätené vzácnemu cieľu: nájsť spojenie medzi knihami a deťmi, pracovať na tom, aby sa vytvorilo medzi nimi puto a usilovať sa o to, aby sa deťom dostávala kvalitná literatúra.

Kongresy IBBY sa usporadúvajú každé dva roky. Sú najvýznamnejším podujatím, medzníkom dôležitým pre činnosť IBBY. Uskutočňujú sa vždy v jednej z členských krajín. Ich cieľom je vytvoriť medzinárodnú platformu na stretnutie odborníkov, vydavateľov, autorov a ilustrátorov, ktorí sa venujú tvorbe detských kníh a rozvoju čitateľských zručností detí a mládeže. Pomá-

hajú zachovávať kontinuitu v činnosti IBBY a rozvíjať spoluprácu jej členských krajín. Dôležitou súčasťou kongresu sú výstavy a slávnostné udeľovanie cien: Ceny Hansa Christiana Andersena, zápisu do Čestnej listiny IBBY a Ceny ASAHI, ktorá sa udeľuje najvýznamnejším projektom zameraným na propagáciu čítania literatúry pre deti a mládež.

Pre usporiadateľskú krajinu je kongres vynikajúcou príležitosťou podrobnejšie zoznámiť medzinárodnú verejnosť s domácou knižnou kultúrou pre deti a mládež.

Téma kongresu, problematika minorít, vychádzala zo skúseností domácej galícijskej komunity. Usporiadatelia ju sformovali do výstižného názvu: SILA MINORÍT.

KTO MÔŽE PRINIEŠŤ ZMENU?

Provokatívna otázka stála za celou programovou skladbou kongresu. Organizátori vyjadrili svoj zámer v jednoduchom koncepte: *„Prečo by práve majoritné skupiny mali túžiť po zmene spoločnosti, keď sa v nej cítia udomácnené a privilegované? Na prvý pohľad sa môže zdať, že určujúcou silou každej spoločnosti je väčšina. No skúsenosti naznačujú, že tí, čo dramaticky zmenili svoj životný priestor, či teraz, alebo v priebehu dejín, v skutočnosti vždy patrili k nejakej menšine. Menšiny – sociálne, etnické, jazykové, rodové, náboženské nesú v sebe náboj, vnútorný dynamizmus. Práve naň bude kongres zameraný. Kriticky sa na ňom prehodnotí a osvetlí súčasná situácia rôznych typov minorít. Veríme, že kongres sa bude niesť v duchu spravodlivosti, ktorá posilní minority na celom svete.“*



Palácové kongresové centrum Santiago de Compostela

POZITÍVNY DYNAMIZMUS MENŠÍN

Naznačený koncept bol už na prvý pohľad príslubom zápalistých debát na tému dodržiavania ľudských práv. Prekvapenie? Menšiny sa nechápali ako skupiny v defenzíve. Menšina bola v chápaní účastníkov kongresu výlučne dynamický životaschopný nositeľ životodarnej kvality.

Menšina prestáva byť na okraji, ak prospešne investuje svoj potenciál. Menšina sa z okrajových pozícií nedostane defenzívou, ale snahou o to, aby sa stala prospešnou pre širšiu komunitu. V týchto intenciách uvažovania nejde o submisívny postoj k väčšine, o preberanie cudzích identít ako vzorov, ale o spoznávanie hybných mechanizmov, ktorými sa vyznačuje menšinový kolektív vo vzťahu k majoritným skupinám; jeho identita je vzácna a môže byť obohacujúca.

TVÁROU V TVÁR VÄČŠINE

V takýchto situáciách sa testuje charakter jednotlivcov i skupín. Obstojí

ten, kto vie, kým je. Jednotlivci i skupiny s narušenou identitou môžu pôsobiť ako rizikový faktor. Tému identity bol na kongrese venovaný významný priestor.

Globalizácia knižného trhu priniesla nové trendy. Stala sa dominantným prúdom, ktorý pretláča naprieč krajinami autorov ako značky, série a témy ako značky, trhovo dokáže presadiť komerčnú tvorbu i bez ohľadu na jej kvalitu. Mnohé skupiny a kultúry vystavuje novým i pozitívnym podnetom. Príkladom sú kultúrne uzavreté moslimské komunity, ktoré sú pod vplyvom tohto tlaku nútené prehodnocovať svoje vnútorné postoje. V Pakistane napríklad vznikli iniciatívy, ktoré sa usilujú využiť zahraničnú literatúru na pestovanie vzťahu domácich detí k odlišným kultúram.

Voči globalizačnému tlaku je každá národná literatúra v istom zmysle menšinovou. Zdravo fungujúca menšina neupadá do pasivity a vie sa s väčšinovou dominanciou primerane vysporiadať. Príklady z mnohých krajín by mohli byť inšpiratívne aj pre nás. Bolo v nich veľa povzbudení. Napríklad aj krajiny tzv. tretieho sve-

ta dokážu s istotou, bez známky fatalizmu, vyrovnať balans s globalizačným tlakom. Napriek ekonomickým i iným problémom sústreďujú nemálo úsilia na to, aby rozvinuli vo svojich komunitách to, čo podporuje ich identitu, čo je typické pre ich genetický kód.

Osobne ma zaujalo vystúpenie indickej spisovateľky, vydavateľky Gity Wolf, nositeľky viacerých medzinárodných ocenení za literatúru (Bologna Ragazzi Award 2010). O Indii je známe, že je krajinou mnohých menšín. Už administratívne členenie na dvadsaťosem štátov, ktoré sa delia na viaceré správne jednotky, je vyjadrením multietnicity v krajine. Indická ústava uznáva dvadsaťtri oficiálnych jazykov. V praxi však platí, že aj susediace dediny sa od seba výrazne jazykovo odlišujú. Oficiálne uznané jazyky sú teda v istom zmysle „menšinou“ reálneho lingvistického spektra. Počet materinských jazykov sa totiž odhaduje až na 1652. Toto číslo vykresľuje neuveriteľnú farebnosť a nepochybne aj komplikovanosť kultúry Indie. Podobne, i keď v skromnejších číslach, môžeme uvažovať o jej bohatom náboženskom a, samozrejme, sociálnom rozvrstve-

ní obyvateľstva. Príspevok Wolfovej bol zameraný na hľadanie možností podchytiť prostredníctvom vydavateľskej produkcie nové generácie detí, aby sa – či vzhľadom na celok, či vo svojich komunitách raz – mohli stať progresívne mysliacimi ľuďmi. Výsledky prieskumu indického knižného trhu, presnejšie knižnej produkcie pre deti a mládež, sa v zásadných parametroch neodlišujú od toho, čo poznáme aj my na Slovensku. Väčšinovú produkciu tvorí prekladová literatúra, bestsellery. Aj vizuálna stránka kníh je poznačená globálnym charakterom trhu. Wolfová ako vydavateľka, spisovateľka, kultúrne rozhladený človek si preto celkom logicky kladla otázku, či dominantný globálne budovaný trh dokáže naplniť potreby indických detí tak, aby sa mohli úspešne osobnostne rozvíjať. Pýtala sa, ako zodpovedá väčšinová knižná produkcia ich intelektuálnym potrebám, ktoré sú podmienené nielen tým, čo diktuje globalistická predstava vzdelania, ale vychádzajú z tradície a myslenia domácej kultúry. Zaujímalo ju tiež, ako väčšinová produkcia uspokojuje emocionálne a duchovné potreby indických detí. Sú totiž zákonite podmienené špecifickými

Účastníci 32. kongresu IBBY





Panelová diskusia 32. kongresu IBBY

črtami ich vlastnej kultúrnej mentality, osobitosťami prežívania ich komunity. V roku 1995 sa Wolfovej vydavateľstvo Tara Books pustilo do odvážneho projektu. Začali vydávať obrázkové knižky pre deti, ktoré vychádzali z domácej kultúrnej tradície. Navštevovali kmene, dediny a vyhľadávali ľudových umelcov. Organizovali pre nich workshopy, na ktorých ich viedli k ilustračnej tvorbe. Ľudoví umelci aplikovali tradičné vizuálne vzorce a techniky pri ilustrovaní príbehov, básní alebo monotematických zbierok ilustrácií pre deti. Zámerom workshopov bolo, aby sa z ilustračnej tvorby nestratila pôvodná esencia tradičnej kultúry. Projekt bol náročný. Vyžadoval získať si dôveru jednoduchých ľudí, nadchnúť ich pre nové myšlienky, priviesť ich k tomu, aby začali novým spôsobom vnímať seba i svoju prácu. Projekt im priniesol výrazné životné zmeny, zlepšenie sociálnych podmienok. Vyučení ilustrátori sa svojou tvorbou začali živiť. Z negramotných, sociálne zaostalých ľudí, ktorí stáli na okraji spoločnosti, sa stali kvalifikovaní odborníci. Mnohí z nich pritom nikdy predtým nemali skúsenosť s papie-

rom, maľovali výlučne na steny, kožu či iný materiál. Niektorí začali v rámci tradičných techník experimentovať. Väčšina však zostala pri pôvodných kánonoch a technikách. Vydavateľstvo Tara hľadalo primerané uplatnenie každému výtvarnému vyjadreniu. Literárna tvorba vychádzala z indickej slovesnej tradície. Jednou z prvých kníh bola obrázková knižka *Mám rád mačky* (I Like Cats), ktorá bola monotematickou zbierkou ilustrácií vo výtvarnom štýle rôznych tradičných domácich kultúr. Úspešnou sa stala *Londýnska kniha džunglí* (The London Jungle Book). Opierala sa o skutočný príbeh jedného indického ľudového umelca. Bol pozvaný do Londýna, aby tam vyzdobil miestnu reštauráciu v tradičnom indickom štýle. Cesta do Londýna i zážitky z pobytu sú zachytené v podobe úsmevného rozprávania, ktoré je pohľadom na vzájomné kontrasty európskej a indickej kultúry. Napríklad jedným z vážnych protivníkov umelcovho putovania je čas, teda predstava, s akou čas vnímajú ľudia v Európe. Londýnsky Big Ben je v knihe vtipne opisovaný ako boh hodinového kohúta.

PROROCKÝ SEN PROFESORA MONTEJU

Chvíľu som si predstavovala, ako asi by zareagovalo slovenské auditórium na verejné vyhlásenie Victora Monteju, spisovateľa, antropológa, profesora z Kalifornskej univerzity, že svoj výskum, literárnu tvorbu a vlastne celé životné smerovanie postavil na prorockom sne.

Na kongrese patril medzi hlavných rečníkov. Podľa neho sú mnohé sny oknami do budúcnosti. V tom svojom sne sa štvrel na vysoký vrch. Na vrchole našiel príbytok. V miestnosti, do ktorej vošiel, stála stolička a vedľa nej hromada kníh. Keď k nej pristúpil, aby si ich mohol popozerať, zistil, že na obálkach je on sám uvedený ako autor. Pochopil, že by sa mal stať spisovateľom. Jednoduchý sen mu však prezrádzal oveľa viac. Už obraz hromady kníh mu evokoval viacero súvislostí. Profesor Monteja je potomkom jacalteckých Mayov, obyvateľov náhornej plošiny Jacaltenango (1437m) v blízkosti Mexika. Ich vzťah ku knihám a k čítaniu je svojrázny. Svojský je aj spôsob ich myslenia. Výklad sna navigoval profesora Monteju k tomu, aby úplne zmenil svoje zameranie i spôsob života, i napriek rozpakom okolia, a stal sa Mayom, ktorý bude viesť Mayov ku knihám.

Úvahy profesora Monteju v prednáške vychádzali z historických udalostí, ktoré dramaticky zasiahli do života tohto etnika. Ako je známe, v 16. storočí kultúra španielskych dobyvateľov násilne a takmer úplne vytlačila pôvodnú kultúru starých Mayov. Dnes by sme mohli považovať udalosti za uzavreté. A predsa, mali svoje dôsledky. No, čo je fascinujúcejšie, tieto dôsledky istým spôsobom pretrvávajú aj

po niekoľkých storočiach. Prednáška sa teda dotýkala citlivých otázok kolektívnej identity, kolektívnej pamäti a ich významu pre zdravý vývoj osobností súčasných detí. Nie však len na úrovni teoretických úvah. Vychádzala z osobných skúseností profesora Monteju. Jedno obdobie totiž pôsobil ako učiteľ-elementarista a pracoval so skupinami mayských detí. Podľa jeho názoru sa ich genetický kultúrny kód nezmenil úplne ani po stáročíach. Vyžadujú si iný prístup, ak ich niekto chce priviesť ku knihám. Historicky sa vzťah Mayov k čítaniu európskej literatúry utváral na pozadí odlišne založenej domácej písomnej kultúry. Mayovia totiž písali hieroglyfickým písmom. Ich vzťah k inému nie „obrázkovo“ písanému textu bol rozporuplný. Latinkou písaný text nazývali chorý a v tomto zmysle mali negatívny vzťah k jeho čítaniu. Hoci väčšina z pôvodných literárnych pamiatok bola zničená pri pokresťančovaní tohto etnika, zachovali sa len tri úplné kódexy, z nich Madridský kódex je dkladom kultúry guatemalských Mayov, v ich povedomí napriek tomu fungujú dodnes stopy pôvodnej kultúry. Prejavujú sa v tom, ako vnímajú veci, ako pracujú s podnetmi a informáciami. Doteraz je obrázkový znak pre nich silným vnemom.

Profesor Monteja sa stal skutočným mayským spisovateľom pre deti. Považuje to za poslanie. Vo svojej tvorbe uplatňuje postup paralelných príbehov. Príznačne svojej skúsenosti so snom a mayskej kultúre vo svojom debute tiež vychádza zo sna. Prisnil sa jeho dedovi. Do celistvého príbehu Monteja spojil obsah z dedovho sna s vlastnými adaptáciami textov z Dan-teho Božskej komédie. Takto sa pokúsil spojiť mayskú a európsku literárnu



Ludový sprievod masiek

tradíciu. Kniha sa stretla s priaznivým ohlasom. Aj v ďalších publikáciách aplikoval pri písaní myslenie pôvodnej mayskej kultúry na výklad novodobých problémov. Kniha *Ten, kto zotína stromy, ukracuje z vlastného života* (He Who Cut Trees Shorten His Own Life) sa venuje enviromentálnym otázkam. Monteja sa v nej inšpiroval príbehmi z detstva, ktoré mu rozprával otec, keď spolu obrábali kukuričné pole. Stromy majú v kultúre Mayov špecifický význam. Rovnako ako rozprávanie skúseností v obrazných príbehoch, v podobenstvách. Cez rozprávania otec budoval v synovi úctu k životu a varoval ho pred nezmyselným ničením prírody.

Skúsenosti City Wolfovej a Victora Monteju mi nepripadali exotické, hoci z nich dýchala exotická kultúra. Len som rozmýšľala, čo by som im odpovedala, keby sa ma opýtali, čo potrebujú slovenské deti, aby sa naplnili ich intelektuálne, emocionálne i duchovné potreby a aby mohli svoje knihy čítať s radosťou.

OD SLOV AJ K ČINOM

Trieda štvrtákov sa spoločne začítala do novej knižky *Pieseň Nory Ryan* (Nory Ryan's Song), ktorá spracováva príbeh írskoho dievčatka z obdobia veľkého hladu v Írsku, takzvanej zemiakovej krízy v polovici 19. storočia. Učiteľka vybrala knihu s istými obavami. Vedela, že vzdialené historické obdobie, neznámy fenomén hladu, navyše cudzia krajina budú pre desaťročné americké deti bariérou. Pustila sa však so žiakmi do experimentu. Knihu čítali každý deň. Vyučovanie si prispôbili tomu, aby opisovanú problematiku mohli študovať aj zo sekundárnej literatúry. Netrvalo dlho a knižka deti úplne uchvátila. S podrobným priebehom tohto procesu sa možno zoznámiť na webstránke www.wowlit.org. WOW v tomto prípade neznamená anglické citoslovce, ale zaujímavý dlhodobý projekt *Svet slov* (Worlds of Words), ktorý na kongrese predstavila Kathy Short, profesorka z arizonskej univerzity a prezidentka IBBY zo Spojených štátov.

U nás v literárnej vede sa detská literatúra chápe v užšom zmysle slova, skúma sa najmä z hľadiska literárno-kritickej a literárno-historickej reflexie. Vo väčšine západných a ázijských krajín sú však rovnocennými oblasťami literárnovedného výskumu aj problematika recepcie a etiky. Vytvoril sa tak širší prienik spoločných problémov a tém pre spoluprácu viacerých disciplín. K sledovaným problémom v západných literárnovedných školách patrí aj vzťah medzi literárnym dielom a rozvojom detskej osobnosti. Projekt Svet slov (Worlds of Words) už prekročil regionálne hranice a momentálne sa rozvíja na základe sietí spolupracovníkov po celých Spojených štátoch i za ich hranicami (napríklad v Číne). V rovine základného výskumu je projekt zameraný na reflexiu problémov, ktoré odkazujú na hodnotový, intelektuálny proces dozrievania. Arizonskí literárni vedci si v literárnych dielach všímajú kľúčové témy osobnostného dozrievania jedinca a jeho začleňovania do komunity. V súčasnej dobe je pre dieťa dôležité, aby sa vedelo orientovať aj v zložitých

multikultúrnych vzťahoch, preto sú v spektre sledovaných problémov aj témy, ktoré súvisia s multikulturalitou, s budovaním porozumenia medzi rôznymi skupinami a kultúrami a so stimulovaním prokomunitného myslenia u detí. Projekt je postavený tak, aby sa už priebežné výsledky základného výskumu mohli zároveň použiť v následnom aplikovanom výskume. Cieľom aplikovaného výskumu je ovplyvňovať pôsobenie kníh medzi deťmi a podnecovať mladých čitateľov k tomu, aby sa lepšie dokázali stotožniť s tým, čo čítajú, a vedeli to uplatniť v praxi. Jedným z projektových výstupov je vytváranie databázy knižných zdrojov (www.wowlit.org), ktorá umožňuje používateľom cielene si vyberať knihy podľa kľúčových tém, ktoré zodpovedajú kritériám osobnostného rastu dieťaťa a problémom, ktoré súvisia s budovaním porozumenia medzi kultúrami. Databáza obsahuje výber krásnej i vecnej literatúry. Je účelným a vyhľadávaným zdrojom informácií pre všetky profesie, ktoré s knihami pre deti a mládež pracujú. Oblúbenou sa stala dokonca medzi rodičmi. Súčas-

*Generálna komisárka BIB Zuzana Jarošová a prezidentka Slovenskej sekcie IBBY
Timotea Vráblová mimo kongresového centra*





*Pôvodné ilustrácie z indickej obrázkovej knižky
Mám rád mačky*

ťou projektu je aj monitorovanie spätnej väzby na webstránke, získavanie spätnej väzby od učiteľov ako pracujú z knihami. Cieľom projektu je totiž stimulovať deti k tomu, aby dokázali efektívne spájať čítanie s praktickým životom. Kľúčové témy z databázy sa stávajú témami samostatných školských projektov. Zapájajú sa do nich aj deti v zahraničí. Študujú témy kníh a potom v záverečnej fáze čítania, ktorá sa nazýva „od slov k činom“, realizujú osobné projekty, v ktorých samostatne riešili praktické problémy spojené s témou. Spájanie čítania knihy s aplikáciou v každodennom živote môže osloviť aj tie skupiny detí, ktoré by cesty ku knižke hľadali ťažšie.

Úspešný arizonský projekt nie je v zahraničí výnimočným, ojedinelým svojho druhu. Je však inšpiratívnym príkladom uvoľnenia životaschopného potenciálu jednej z minoritných oblastí – detskej literatúry spoločensky užitočným a viditeľným smerom. Pre našinca je podnetnou ukážkou toho, ako možno dimenzovať projekty tak, aby boli transparentne prospešné širším cieľovým skupinám a aj za ich podporu skutočne dlhodobo udržateľné.

OÁZA PRE VYSMÄDNUTÝCH PÚTNIKOV?

Problematika podpory čítania („reading promotion“) je pre „pútnikov“ detskej literatúry spoľahlivým rezervoárom povzbudzujúcich a mnohokrát až zázračných príhod. Táto oblasť totiž priťahuje vizionárske typy ľudí. Ich nápaditosť, nadšenie, nekonvenčné riešenia dokážu iných nanovo vzpružiť a inšpirovať.

Centrá na podporu čítania boli na kongrese venované samostatné bloky panelovej diskusie. V hispánskych, frankofónnych a anglofónnych krajinách sú vytvorené výskumné centrá na podporu čítania. Do ich činnosti sú zapojení nielen vedeckí pracovníci a pedagógovia, ale aj novinári a spisovatelia.

Centrá na podporu čítania plnia rôzne funkcie. Zamerajú sa na aktivizáciu záujmu detí a mládeže o čítanie. Riešia špecifické potreby minoritných skupín. Patria k nim etnické skupiny, skupiny postihnuté krízovými situáciami (pohromami, vojnovými konfliktmi, sociálnymi, etnickými a rasovými nepokojmi, chudobou) i skupiny so špecifickými potrebami (deti s poruchami zraku, sluchu a reči, mentálne postihnuté deti a deti s poruchami učenia). Úspešnosť v projektoch na podporu čítania závisí aj od systematickej práce s cieľovými skupinami. Dlhodobý prieskum v knižniciach v Lotyšsku ukazoval, že minoritnou skupinou čitateľov sú chlapci. Výskumné centrum pri Univerzite v Rige za spolupráce s knižnicami sa preto zameralo na túto cieľovú skupinu. A dostavili sa výrazné úspechy. V moslimských krajinách sú špecifickou minoritou z hľadiska podpory čítania dievčatá. Projekty z moslimských komunít v Irá-

ne a Pakistane zamerané na túto cieľovú skupinu nesú pečať nielen úsilia, ale aj výnimočnej obetavosti. Niekedy treba bojovať s predsudkami, inokedy so strachom a mnohokrát sa ich nositelia doslova ocitnú na hrane noža. V Afganistane napríklad sa knihy stávajú prostriedkom záchranu detí. Tieto deti žijú na uliciach Kábulu. Niektoré o svoje rodiny prišli. Iné svoje rodiny opustili kvôli domácejmu násiliu. Bezprizorné deti si vytvárajú vlastné komunity, nebezpečné štatiky v štáte. Spája ich narušená dôvera v dospelých, ktorá prerástla u mnohých detí do patologických rozmerov. Eng. Mohammad Yousef bol jedným z hlavných rečníkov kongresu. Jeho organizácia Aschiana pracuje priamo na uliciach Kábulu. Cieľenými aktivitami s knihami pomáha deti vracieť do normálneho života. Pomáha im nájsť prístrešie, odbornú starostlivosť, stará sa o ich vzdelanie. Knihy sú dôležitým nástrojom pri snahe zmeniť v deťoch hrôzostrašný obraz o svete dospelých.

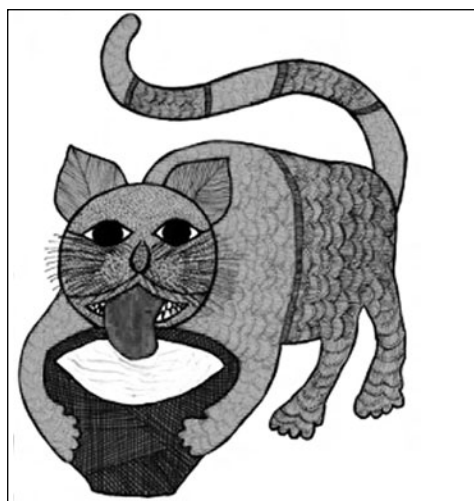
V SIENI SLÁVY

K pôsobivým okamihom kongresu patrilo odovzdávanie cien. Sprevádzala ho osobitá, prajná atmosféra vlastná vzácnej menšine milovníkov detských kníh.

Prvý večer patrilo oceneným autorom a ilustrátorom zapísaným na Čestnú listinu IBBY. Za našu krajinu získali toto uznanie spisovateľ **Juraj Šebesta** a ilustrátorka **Martina Matlovičová-Kráľová**. Vo vestibule Kongresového paláca, ktorý sa stal počas kongresu malým výstaviskom, boli predstavované ocenené knihy. Mnohí autori prišli aj so svojimi vydavateľmi alebo literár-

nymi agentmi. Diskutovalo sa o tom, ako možno naplniť zámer tejto ceny, podnietiť, aby sa knihy zapísané na Čestnú listinu IBBY dostali do stredu vydavateľského záujmu a prekladali sa do iných jazykov.

Cene Asahi patrilo osobitný slávnostný večer. Jej sponzorom je ASAHI SHIMBUN, druhé najvýznamnejšie noviny v Japonsku (patria k osmičke najväčších denníkov sveta), spolupracujú s International Herald Tribune a New York Times. Cena sa udeľuje na návrh osobitne zostavenej poroty IBBY dvom projektom zameraným na propagáciu čítania. *Osu Children's Library Fund*, jedna z ocenených organizácií, pracuje v Ghane. Príbeh veľkolepého projektu, za ktorým sú dnes už desiatky knižníc po celej Ghane a stovky mladých ľudí, ktorí už ako odchovanci projektu budujú nové centrá čítania, začal sa veľmi prosťo. Kathy Knowles, manželka istého kanadského banského inžiniera, pricestovala s manželom do Ghany, kam bol on vyslaný zo svojho zamestnania. Získali pekný dom so záhradou. Kathy nemala prácu, a tak začala hľa-





Kongresová expozícia BIB

dať, ako by mohla užitočne investovať svoje sily. Dostala nápad, že by mohla do krásnej záhrady pri dome pozvať zopár domorodých detí a čítať im knižky. Za krátky čas sa z piatich poslucháčov stalo sedemdesiat a počet stále rástol. Kathy si všimla, že Joanna Felih, ktorá bola u nich zamestnaná na domáce práce, so záujmom pozoruje, čo sa deje v záhrade. Zaslávila ju teda do aktivít a začali ich spoločne rozvíjať. Vznikla prvá knižnica. Čítanie kníh nie je pre ghanské deti bežnou záležitosťou. Knižnica bola zariadená tak, aby deti boli vedené k tomu, ako majú s knihami narábať. So začiatočníkmi sa pracovalo skupinovo. Učili sa základným návykom, napríklad pred čítaním si „obradne“ umývali ruky. Knižnica sa stala oázou, v ktorej deti veľmi rýchlo nadobúdali čitateľské skúsenosti. Zároveň sa učili prospešne tráviť voľný čas. Joanna Felih sa stala riaditeľkou prvej knižnice. Postupne projekt rástol aj vo víziách. Knihy už nielen získavali, no začali ich aj vydávať. Jedna z najkrajších, *Moja*

kniha o šťastí (My Happy Book), sa spája so strhujúcim príbehom chlapca, ktorý sa narodil zmrzačený, nemohol chodiť kvôli deformitám kostí. Bol horlivým návštevníkom knižnice. Kathy a Joanna ho dobre poznali, a keď im nečakane prišiel sponzorský dar pre knižnicu, rozhodli sa ho venovať na chlapcove operácie. Po absolvovaní niekoľkých ortopedicko-chirurgických zákrokov chlapec začal chodiť. *Moja kniha o šťastí* je chlapcovým radostným svedectvom, dobrou zvesťou o celej tejto ľudskej jedinečnej udalosti.

Druhým víťazom Ceny Asahi sa stala *Taller de las Letras Jordi Sierra i Fabra Foundation* z Kolombie. Ich príbeh sa spája s deťmi na ulici v najchudobnejších kolombijských štvrtiach. Skupina nadšencov začala mobilizovať komunitu v blízkosti štvrtí. Nadchli nadšencov všetkých generácií, ktorí začali pracovať medzi týmito deťmi, čítali im, pomáhali im čítať a popritom pôsobili na ich hodnotový systém, a tak ich prostredníctvom kníh viedli z bezná-

deje a apatie k hľadaniu zmysluplného života.

Jedným z najvýznamnejších ocenení pre detskú literatúru, ktoré sa zvykne prirovnávať k malej „nobelovke“, je Cena Hansa Christiana Anderse- na, cena IBBY za literatúru a ilustračnú tvorbu, ktorá sa pod záštitou dánskej kráľovnej pravidelne odovzdáva na kongrese IBBY. Tohtoročný slávnostný večer patrilo **anglickému spisovateľovi Davidovi Almondovi**, ktorého knihu *Skellig* máme preloženú aj v slovenčine, a **nemeckej ilustrátorky Jutte Bauer**. Za Slovensko boli na Cenu H. Ch. Andersena nominovaní spisovateľ Ján Uličiansky a ilustrátor Peter Uchnár.

AKO SA SLOVENSKO ZAPOJILO DO KONGRESU

Slovensko, aj vďaka mnohoročnému úsiliu ľudí zapojených do práce IBBY aj na úrovni medzinárodných grémii (Dušan Roll, Peter Čačko, Ján Uličiansky), vďaka práci BIBIANY, ktorá sa naozaj dostala do povedomia ako skutočný medzinárodný dom umenia pre deti a vďaka nádhernému projektu Bienále ilustrácií Bratislava, ktorý sa už po mnohé roky chápe vo svete ako najvýznamnejšie podujatie venované detskej ilustračnej tvorbe, má medzi členskými krajinami IBBY dobrú povest'. Bolo príjemné vypočuť si dobré referencie o našej krajine v oblasti knižnej kultúry pre deti a mládež. Našou misiou na tomto kongrese bola najmä prezentácia Slovenskej sekcie IBBY a nadviazanie spolupráce s ostatnými krajinami v oblastiach výskumu, knižnej tvorby i v oblastiach vzdelávania a práce knižníc. Dôležité bolo prezentovanie spojenia práce Slovenskej sekcie IBBY a BIB.

VIERA ANOŠKINOVÁ PÍŠE O PREZENTÁCII BIENÁLE ILUSTRÁCIÍ A BIBIANY NA KONGRESE

Okrem toho, že kongres IBBY v Santiagu de Compostela sme navštívili ako zástupcovia Slovenskej sekcie IBBY, prezentovali sme tu aj BIBIANU, medzinárodný dom umenia pre deti, a predovšetkým Bienále ilustrácií Bratislava. V centrálnych priestoroch kongresového centra sme nainštalovali výstavu „Ilustrátori ocenení na BIB 2009“. Výstava bola súčasťou programu kongresu a bola veľkou propagáciou Bienále ilustrácií Bratislava v medzinárodnom kontexte, keďže kongresu IBBY sa zúčastnilo viac ako 600 hostí z celého sveta. Pre návštevníkov kongresu bola veľmi inšpiratívnou, keďže práve národné sekcie IBBY sa vo väčšine prípadov spolupodieľajú na výbere ilustrátorov na Bienále. Aj preto im BIB nebol neznámym pojmom.

Na jednotlivých stretnutiach so zástupcami národných sekcií IBBY sme informovali o prebiehajúcich prípravách na nadchádzajúci ročník BIB, ktorý sa uskutoční v septembri 2011. Veľký dôraz sme kládli na oslovenie hostí z krajín, ktoré sa na BIB dlhodobo nezúčastnili, prípadne sa nezúčastnili súťaže vôbec. Všetci pri našich rozhovoroch prejavili veľký záujem o BIB, zaujala ich samotná idea BIB, ako aj jeho nekomerčnosť a celkový dosah na ilustrátorskú tvorbu a vplyv na detského diváka. Pozitívne hodnotili aj sprievodné aktivity BIB – medzinárodné sympóziu a medzinárodný workshop určený mladým ilustrátorom.

Okrem samotnej účasti na BIB som so zástupcami IBBY hovorila aj o možnosti propagácie BIB v zahraničí formou výstav v spolupráci s národnými sekciami IBBY.

Veľmi prínosným bolo aj stretnutie s nemeckou ilustrátorkou Juttou Bauer, aktuálnou držiteľkou ceny H. CH. Andersena za ilustrácie. Je už tradíciou, že na BIB sú vystavené originály ilustrácii umelca, ktorý túto cenu dostal. Dohodli sme sa, že jej výstavu v Dome umenia môžeme zrealizovať v spolupráci s Bilderbuchmuseum, ktoré vlastní väčšinu originálov ilustrácií Jutty Bauer.

Dôkazom toho, že propagácia BIB aj formou výstavy bola veľmi účinná, je fakt, že už v tomto čase máme prisľúbenú účasť krajín, ktoré sa na súťažnej časti BIB dlhodobo nezúčastnili – napr. Indonézia, Palestína, India, Ekvádor. Takisto máme prisľúbeného účastníka sympózia z Venezuely.

NIE ZAHĽADENÍ DO SEBA

Je príjemné a najmä plodné uvažovať o sile menšín pre nás, ktorí pochádzame z malých národov a malých krajín. Menší majú sklony zahľadiť sa do seba a potom buď zbožne vzhliadať k veľkým a nedoceniť sa, alebo napoleonsky preceňovať vlastný význam a kvality.

Knihy sú vzácnym dedičstvom, ktoré má v našej krajine svoju tradíciu. Knihy nás spájajú s inými ľuďmi a s inými národmi. Aj vďaka našim knižkám pre deti sa môžeme nádejať, že nás budú lákať viac dialavy než obmedzenia a že sa nebudeme báť byť dynamickejšou menšinou, ktorá má dobrý vplyv na dejiny detskej kultúry.

Pohľad na Chrám sv. Jakuba v Santiagu de Compostela



Rozprávka ako elixír života

TROJRUŽA 2010

Jánovi Milčákovi

Literárny fond, Slovenská sekcia IBBY, BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, udelili cenu TROJRUŽA za rok 2010 JÁNOVI MILČÁKOVI za výnimočné literárne dielo, ktoré prostredníctvom rozprávkového imaginatívneho príbehu humanizuje ľudský údel.

Čo by ste, priatelia, povedali na doktora, ktorý by sa po vypočutí vašej anamnézy a dôkladnom vyšetrení na vás účasťne zadíval, akoby ešte raz zvažoval, či jeho diagnóza je správna alebo nie, a potom vám namiesto receptu podal rozprávkovú knižku s názvom Zuzanka a pán Odilo. Asi by ste vyvalili oči, či zabudli zatvoriť ústa, najmä ak by vás ten doktor začal ešte aj uisťovať, že na váš problém, spočívajúci v deficite priateľstva, ktorý vám rozhádzal celý váš vzťahový metabolizmus a hrozí dokonca fatálnym srdcovým kolapsom, je to ten najlepší liek, aký vám len môže predpísať.

Pekný nezmysel.

A predsa doktor, ktorý už roky lieči svojich pacientov takýmto spôso-

bom, jestvuje a nevolá sa doktor Jajbolí, ale doktor Ján Milčák. Rozdiel je len v tom, že jednému pacientovi predpíše Rozprávku o Mariánke, druhému Chlapca Lampášika, tretiemu Jakuba s veľkými ušami, ďalšiemu, trebárs reumatickému huslistovi, Rozprávku o slávnom muzikantovi, rybárovi posadnutému chorobnou túžbou po zlatej rybke Rozprávku o žralokovi, slečne so smutnými očami Rozprávku o svadobnej kytici.

Záleží od diagnózy.

Mňa osobne vyšetril nedávno po telefóne, dôkazom je náš telefónny účet, a na všetky tie starecké neduhy, ktoré som mu dobrú pol hodinu jeden po druhom vymenúval, mi napokon s jemu vlastnou trpezlivosťou a pokojom naordinoval jeden-jediný liek – cestu Rozprávkovým vláčikom.

Mám to čierne na bielom.

„Ale áno,“ dodal, akoby vycítil, čo si na druhom konci telefónu o jeho recepte myslím. „Je to osvedčený liek pre seniorov a na rozdiel od iných má dokonca výborné vedľajšie účinky. Staničku, do ktorej prídeš ešte s tromi takými, ako si ty, uvidíš v celom jej dĺžkovom spektre. Presne takú, aká bola



vtedy dávno, keď si ešte nevidel svet zakalený na šedo.“

Rozprávka ako liek. Ako liek, ktorý chráni detstvo malých a súčasne imunizuje svet dospelých pred všetkým, čo by raz mohlo vyústiť do zničujúcich metastáz apatie a rezignácie na život.

Pre doktora Jána Milčáka, ako pre všetkých veľkých rozprávkarov, nejestvuje teda rozprávka pre deti. Existuje len rozprávka. Rozprávka, ktorá má, pravda, dostatočné množstvo príbehov, aby z jej úst nemohli odtrhnúť oči ani deti ani dospelí s ich dušou. Predovšetkým však rozprávka, ktorá vďaka svojej fantázii, či fantázii toho, ktorý má dar ju privádzať na svet, je očarujúco krehká. Až tak, že pripomína osuheľ na januárových stromoch. A že sa ten osuheľ neraz a najmä v detských rukách rozplynie? Je to prirodzené. Ten, čo ju píše preto, lebo verí, že v nej objavil zázračný liek, priam elixír života, je totiž presvedčený, že človek plody zo svojich detských rozprávkových stromov i tak zbiera, až keď je dospelý. Teda v čase, keď sa už nerozhodujeme medzi dobrom a zlom, ale medzi menším a väčším kompromisom. Vďaka tomu, že sme kedysi dávno boli zaočkovaní rozprávkou, hoci tou jeho, dokážeme

i vo veku, ktorý už rozprávke nepraje, nerezignovať na vieru, že nie zlo, ale dobro riadi naše osudy.

Všetko je to, pravda, oveľa zložitejšie. S rozprávkou i so životom. Doktor Ján Milčák vie o tom svoje. „Lekár sa neprestajne stretáva s utrpením a je rád, keď sa nemusí stretnúť so smrťou,“ hovorí v rozhovore so svojim synom Mariánom, ktorý príznačne nazval Chcel by som stretnúť človeka, ktorý našiel šťastie. „Byť lekárom,“ pokračuje, „je tiež svojím spôsobom utrpenie, lebo chorý je odkázaný na jeho pomoc. Lekár by sa mal trápiť, či urobil pre chorého všetko, čo mohol urobiť. V tejto situácii kapitulácia nie je možná. Lekári síce nosia biele plášte, ale – je o tom hlboko presvedčený – nikdy nie biele zástavy.“

Toľko lekár Ján Milčák.

A aké je jeho profesionálne krédo, taká je jeho rozprávka. Nie je to biela zástava. Je to motýľ, na ktorom sedí pán Odilo, a za nimi na motúziku sa vznáša perina s malou Zuzankou.

Všetci traja sa ponáhľajú pomôcť chlapcovi, ktorého dospelí, čo už dávno zabudli, že kedysi dávno boli deťmi, nechali doma samého.

Ondrej SLIACKY

Žijem v dvoch domoch. Jedným je literatúra, druhým medicína. Nie sú to domy, v ktorých je jednoducho na stole čistá voda a chlieb. Ale obidva domy predstavujú obydlie, bez ktorého nemôžem žiť. A pre mňa je neobvyčajne cenné, že môžem z jedného domu kedykoľvek prejsť do iného. Ak som v ktoromkoľvek z nich, nemyslím na druhý. No nikdy na dome nezatváram dvere.

Ján Milčák

Ilustrátor ľudských príbehov

Cena Ľudovíta Fullu 2010

Jozefovi Cesnakovi

**Fond výtvarných umení,
Slovenská sekcia IBBY,
BIBIANA, medzinárodný
dom umenia pre deti,
udelili Cenu Ľudovíta
Fullu za rok 2010 Jozefovi
Cesnakovi za mimoriadne
kvality ilustračnej tvorby,
ktorá pozitívne ovplyvnila
niekoľko generácií detí
a mládeže.**

Cena Ľudovíta Fullu sa odovzdáva od roku 1965 za vynikajúce dielo, ktoré prispelo k rozvoju slovenského ilustračného umenia pre deti a mládež. Jej nositeľmi sú mnohí významní slovenskí ilustrátori.

Ak by som mala definovať ilustráciu, tak by som povedala, že je výtvarným stvárnením myšlienkového posolstva literárneho diela. V prípade detskej ilustrácie je to však o niečo zložitejšie. Ilustrácia pre deti je špecifický druh výtvarného umenia, ktorý

má svoj osobitý význam a charakter. Autor detských ilustrácií sa musí rozhodnúť, či bude „len“ ilustrovať text, alebo bude chápať ilustráciu ako samostatné umelecké dielo, ktoré text dotvára a rozširuje. Pritom musí brať ohľad na to, pre akú vekovú kategóriu je daná kniha určená, pretože by mala byť pre detského čitateľa zrozumiteľná a zároveň ho musí zaujať. Ilustrácia totiž môže čitateľovi priniesť nové inšpiračné podnety a nápady, ktoré môžu rozvíjať zmyslové vnímanie detí, zároveň prehľbovať ich estetickú a výtvarnú vnímavosť, čím ich učí rozvíjať vkus a chápanie zmyslu umeleckého diela. Ilustrácia môže rozvíjať ďalšie fantazijné svety v mysli detského čitateľa, čím u detí podporuje rozvoj fantázie, ale aj pocity vnemov.

Toľko z teoretického hľadiska. Čo sa týka mňa, vždy sa poteším, keď nájdem v kníhkupectve dobre ilustrovanú detskú knižku. Práve v detských knihách sa môže výtvarník viac „vybúriť“, či vlastne popustiť uzdu fantázii. Veď každý z nás, ktorý prichádza do styku s menšími či väčšími deťmi, vi-



dí, že ich vnímanie reálneho sveta je odlišné od nášho. To je práve výhoda a zároveň aj výzva pre ilustrátora.

Ale teraz už niekoľko slov o novom držiteľovi Ceny Ľudovíta Fullu, akademickom maliarovi Jozefovi Cesnakovi.

Narodil sa 6. februára 1936 v Bacúchu. Študoval na Strednej škole umeleckého priemyslu v Bratislave a následne na Vysokej škole výtvarných umení v Bratislave na oddelení voľnej grafiky a knižnej ilustrácie u prof. Vincenta Hložníka, ktorú absolvoval v roku 1963. Venuje sa maľbe a ilustrácii. Za svoju tvorbu bol ocenený cenou Víta Nejedlého (1985).

Ilustroval viac ako 150 knižných titu-

lov prevažne historického zamerania pre deti a mládež, ale aj dospelých čitateľov. Preferoval v nich dejovú líniu, ktorou kládol dôraz na ľudskú osobnosť. V jeho ilustráciách, ktoré bravúrnym kresliarskym spôsobom zachytávajú atmosféru príbehu, dominuje ľudská postava. V druhom pláne sú za ňou zobrazené ďalšie dejové prvky príbehu.

Cena Ľudovíta Fullu sa udeľuje za vynikajúce dielo, ktoré prispelo k rozvoju ilustračného umenia pre deti. Myslím si, že v prípade Jozefa Cesnaka je v tých najlepších rukách.

Viera ANOŠKINOVÁ

Ohník v očiach, ohník v srdci

TROJRUŽA *in memoriam*

PAVLOVI ŠTEFÁNIKOV

Literárny fond, Slovenská sekcia IBBY, BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, udelili cenu TROJRUŽA in memoriam za rok 2010 Pavlovi Štefánikovi za celoživotnú aktivitu, redakčnú i autorskú, ktorou prispel k rozvoju detskej literárnej kultúry.

Ešte vo vysokom veku často prichádzal do redakcie Slniečka. Nikdy nič neponúkal, na to bol pritaktný i priskromný, priniesol, čo sme si objednali a na čo sme čakali. Napriek tomu si nikdy nesadol, zostal stáť pri dverách, akosi chlapčensky hanblivo, akoby sa ospravedlňoval, že nás oberra o vzácny čas. A pritom on, Pavol Štefánik, mal priam domovské právo cítiť sa u nás ako vo vlastnom. Bol totiž posledným z povojnovej generácie, ktorá do literatúry pre deti a mládež vstupovala práve cez Slniečko. Lenže

nesadol si, stál a usmieval sa. Tak ho vidím ešte i dnes, legendu medzi redaktormi detského literárneho časopisectva, múdrego, neuveriteľne slušného človeka, ktorý mal ohník nielen v očiach, ale predovšetkým v srdci. Ako inak si vysvetliť, že ten, s ktorým spojil takmer tridsať rokov svojho života, bol časopisom, ktorý napriek zámerom svojich zakladateľov ponúkal dieťaťu to najlepšie z dobrého. Ešte i v čase, keď opäť raz prituhlo a dve re redakcií sa znovu zamykali na sedem západov, on tie svoje napriek riziku, ktoré z toho vyplývalo, poodchýlil pre tých, ktorí to dobré vytvárali, no nesmeli dovnútra. On sám o tom nehovoril nikdy, tak ako nikdy nepripomínal, že kedysi dávno ako devätnásťročný začínajúci básnik pred trestným senátom v Győri, kam jeho rodisko po odtrhnutí južných území Slovenska jurisdikčne pripadlo, sa musel zodpovedať za svoj chlapčenský plač nad od cudzenou domovinou.

O sebe vlastne nehovoril nikdy. Ani o svojich veršoch. Žiaľ, nehovorili sme o nich príliš ani my, hoci bolo

by o čom, pretože z toho, čo, ale najmä ako napísal, sa ako z letokruhov spíleného stromu dali čítať dejiny novodobej slovenskej poézie pre deti.

Jej cestu prešiel od začiatku, od času jej malých staviteľov až po zázračno zo siedmich farieb dúhy. Pravda, tá jeho nebola veľkolepou ilumináciou či vatrou, ktorá by zapáľovala obzory. Bol to skôr plamienok, čo osvecoval. A ak pritom aj zohrieval, bolo to preto, že jeho autor naň prikladal z najbyťostnejších zážitkov a z rodných podstát kraja, o ktorom básnik a prekladateľ Karol Strmeň bol povedal, že v ňom Turci stínali ich predkom hlavy, pretože tí si viac ctili slobodu než vlastný život. Ale riekol i to, že augustové nebo nad týmto krajom má viac hviezd, ako je v celom vesmíre. „Bol som šťastný,“ dosvedčil to o tom kraji, nebi i básnikovom ohníku jeho rodák a mladší priateľ básnik Ján Turan v jednej zo svojich najemotívnejších esejí *Žlnie trilky pre básnika*. „Bol som šťastný, že som mohol ako prvý čítať i redigovať jeho básnické zbierky pre deti, z ktorých to na mňa dýchalo domovom, dôverne známymi zátočinami riek Cítenka a Žitava, rodným chotárom, kde žitá vedú k Žitave a v úloch bzucia včely a sladne med.“

Teda zátočiny riek, úle a med.

Nie veľa a predsa v čase, ktorý sa nás usiluje vykoreniť z našich podstát dosť na to, aby sa odteraz nad tým všetkým, čo nám tu básnik s ohníkom v očiach a s ohníkom v srdci zanechal, vznášala ešte aj vôňa Trojruže.

ONDREJ SLIACKY





Kovačica ako z obrázka

Na návšteve u krajanov

Výsledkom spolupráce Pavla Babku, riaditeľa Galérie Babka v Kovačici, a riaditeľa BIBIANY, medzinárodného domu umenia pre deti, Petra Tvrdoňa bola úspešná prezentácia slovenskej kultúry v dňoch 27. – 29. augusta 2010 v Kovačici a okolí. Súčasťou misie bolo odovzdanie knižných darov, ktoré našim krajanom darovalo Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky, Literárne informačné centrum a vydavateľstvá Dajama, Ikar, Perfekt, Slovart

a SPN-Mladé letá. Členmi slovenskej delegácie okrem riaditeľa BIBIANY boli Mária Števková z vydavateľstva Buvik, ilustrátor Peter Uchnár a kurátorka knižnej výstavy Eva Cíferská.

BIBIANA pripravila pre početnú slovenskú komunitu vo Vojvodine dve zaujímavé výstavy. Knižná kolekcia *Najkrajšie detské knihy zo Slovenska* obsahovala 47 kníh od 17 ilustrátorov. Boli to knihy vydané po roku 2000, ktoré za svoju

výtvarnú úroveň získali viaceré ocenenia na Slovensku i v zahraničí. Výstavu *Ilustrácie Petra Uchnára* tvorilo 39 originálov z jeho štyroch kníh: *Veľká kniha slovenských rozprávok*, *Surprise, surprise*, *Peter Pan* a *1000 a jedna noc*.

Prvá prezentácia bola 27. augusta v Dome Matice slovenskej vo Vojlovici. Súčasťou vernisáže boli hudobné, tanečné i recitačné vystúpenia detí slovenskej komunity. Členovia delegácie v ten deň absolvovali prijatie u Vesny Martinović – starostky neďalekého Pančeva. Druhý deň sa prezentácia oboch výstav uskutočnila v areáli Etno centra v Bielom Blate. Obyvateľom Vojlovice a Bieleho Blata sme odovzdali knižné dary. Kultúrna misia u našich kraja-

nov vyvrcholila v nedeľu 29. augusta v Kovačici. Celá Kovačica v ten deň žila folklórnym festivalom Detská svadba, ktorú otvoril riaditeľ BIBIANY spolu s predsedníčkou Matice slovenskej v Srbsku Katarínou Melegovou-Melichovou. Pri tejto príležitosti sme prostredníctvom Pavla Baláža slávnostne odovzdali knihy aj členom Matice slovenskej v Kovačici. Po skončení folklórneho festivalu si početní záujemcovia pozreli obe výstavy nainštalované v priestoroch Galérie Babka.

Výstavy sa stretli s veľkým ohlasom a o podobné podujatie prejavili záujem viaceré komunity Slovákov z Vojvodiny.

EVA CÍFERSKÁ

Riaditeľ BIBIANY Peter Tvrdoň a predseda Matice slovenskej v Kovačici Pavol Baláž



timotea vrábllová

Zázračný oriešok nebol prázdny



V dňoch 25. – 28. mája 2010 sa v Piešťanoch už po šiesty raz konal festival rozhlasových rozprávok *Zázračný oriešok* s podtitulom *Kniha v rozhlase – rozhlas v knihe*. Predstavilo sa na ňom dvanásť súťažných titulov, ktoré už tradične hodnotili dve poroty, odborná a detská.

Usporiadatelia festivalu, mesto Piešťany, Mestská knižnica Piešťany, Slovenský rozhlas, mohli byť s týmto ročníkom spokojní. Premyslená dramaturgia prehliadky bohatej aj na zaujímavé sprievodné podujatia poukazovala na význam spájania literárneho textu s rôznymi umeleckými a tvorivými aktivitami. Návštevníci festivalu sa mohli zúčastniť vernisáží ilustrátorov Petra Čisárika, Martiny Matlovičovej-Královej a Martina Grocha. Viaceré z knižných rozprávok, ktoré sa stali predlohou súťažného výberu rozhlasových adaptácií, sa objavili v divadelnom naštudovaní. Z iného pohľadu ich približovali výtvarné workshopy a besedy s ich tvorcami.

Reakcie detí svedčili o ich kvalite. Tiež o tom, že systematická práca pracovníkov piešťanskej knižnice prináša výsledky – nielen vnímavých čitateľov, ale aj aktívnych poslucháčov a divákov.

Príjemne bilancujúci charakter navodil už otvárací večer festivalu. Divadelné vystúpenie študentov Katedry bábkarskej tvorby DF VŠMU pod názvom *Hracia skrinka* bolo retrom úspešnej prezentácie slovenskej knižnej tvorby na festivale v Bologni. Ocenenie v podobe *Ceny Slovenského rozhlasu* patrilo významnej slovenskej herečke a divadelnej pedagogičke Zuzane Kronerovej. S jej vynikajúcimi výkonmi sa mohli stretnúť účastníci festivalu aj pri počúvaní súťažných rozhlasových rozprávok.

Samotná súťažná prehliadka rozhlasových hier trvala dva dni. Porota si počas nich vypočula šesť monologických rozprávok a šesť rozhlasových hier.

K adaptačne náročným titulom patrila nesporne najnovšia kniha Ericha Grocha *Rozprávky pre indigové deti*. Dramaturgicky ju spracovala Ivana Jachymová. Réžie sa ujal Peter Vilhan. Hudbu spacovali Juraj Vajo a Zdenko Beer, o technickú realizáciu sa postaral

Peter Krajčovič. Rozprávku interpretovala Dana Košická.

Pompomove rozprávky známeho súčasného maďarského prozaika Istvána Csukása v slovenskom preklade Kvetty Slobodníkovej sa stali predlohou aj na rozhlasové monologické rozprávky. Boli uvedené v dramaturgii Beaty Panákovovej, v réžii Petra Palika, s hudobnou dramaturgiou Miroslava Nemca a s technickou realizáciou Stanislava Kaclíka. Rozprávku interpretoval Ľuboš Kostelný. Pre rozhlas ich adaptovala sama prekladateľka.

Ján Milčák patrí k známym autorským osobnostiam rozhlasového éteru. Rozprávka *Oblačný stavec* v réžii Mileny Lukáčovej oslovila svojím ambicióznym spracovaním a snahou vtiahnuť detského poslucháča do imaginatívneho rozprávania. Dramaturgicky adaptáciu pripravila Beata Panáková. Hudbu spracoval Vítazoslav Kubička za hudobnej dramaturgie Kataríny Bielčíkovej a s technickou realizáciou Evy Irmanovej. Rozprávku interpretoval Stanislav Kobielsky a deti z Detskej rozhlasovej dramatickej družiny.

Aj adaptácia slávneho príbehu *Pe-
era Cynta* od Henrika Ibsena patrila k projektom s náročným cieľom. Snahou tvorcov bolo skĺbiť príbeh s jeho hudobným spracovaním v rovnomennej skladbe Edwarda Hagerupa Griega. Adaptáciu rozprávky dramaturgicky spracovala Beata Panáková. Hudobnej dramaturgii sa venovala Lýgia Vojtková. Rozprávku režijne naštudoval Martin Hvišč, technicky ju realizoval Stanislav Kaclík, interpretovala ju Anna Javorková.

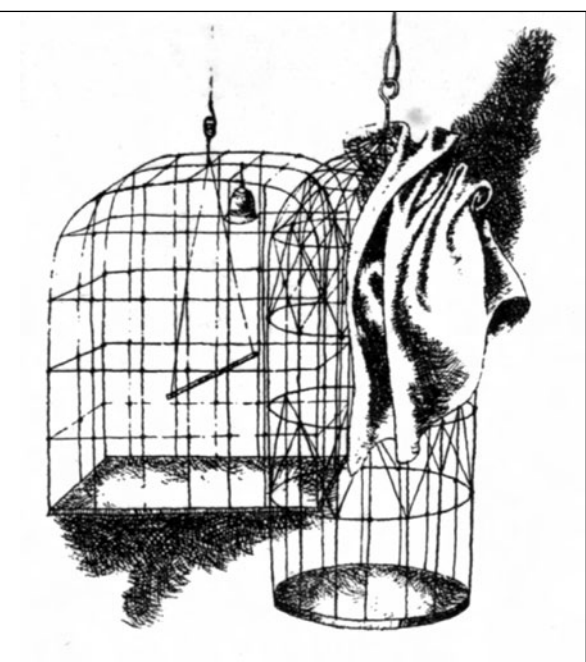
Rozprávka Jána Uličianskeho *Anal-
fabeta Negramotná (Prvá rozprávka
z knižnice)* v dramaturgii Beaty Panákovovej a v interpretácii Zuzany Krónerovej výborne ladila so zameraním fes-



JOZEF CESNAK/ Alfred Hitchcock a traja pátrači

tivalu ako živá ilustrácia jeho zámeru. Bola to však i jemná psychologická son-
da do komplikovanej a smutnej životnej
situácie hlavnej postavy.

Tkáčka a pastier Anny Amadiny predstavuje typ kozmologických príbehov. Mytologická línia bola umocnená exoticky pôsobiacim hudobným spracovaním. Adaptáciu poetické roz-



JOZEF CESNAK/ *Alfred Hitchcock a traja pátrači*

právkou dramaturgicky pripravila Beata Panáková, režijne naštudovala Anna Hlaváčová. Hudbu zložil Peter Groll. Hudobnú dramaturgiu prevzala Milena Lukáčová. Naštudovanie technicky zrealizoval Milan Greguš. Ako interpreti sa predstavili Jaroslav Mendel, Ľuboš Kostelný, Anna Javorková, Anna Hlaváčová, Miloš Valent.

Zaujímavý prístup zvolil Daniel Hevier v adaptácii rozprávky Boženy Němcovej *Princezná so zlatou hviezdou na čele*. Tradičný rozprávkový námet o zázračnej krásnej princeznej posunul do roviny blízkej životnej realite detského poslucháča. Príbeh sa tak stal výpoveďou o hľadaní vlastnej identity, o dozrievaní, o procese dospievania, v ktorom sa mladý človek učí niešť zodpovednosť za svoj život. Rozhlasovú hru dramaturgicky pripravila Zuzana Grečnárová. Hru režijne naštudovala Táňa Tandlerová. Hudbu skomponoval

Dr. Pezynskij, hudobnej dramaturgie sa ujal Miroslav Nemec, za zvukovú realizáciu zodpovedal Peter Daniška. Ako interpreti sa v hre predstavili Táňa Pauhofová, Ján Gallovič, Dagmar Sanitrová, Boris Farkaš, Peter Marcin, Vladimír Kobielsky, Táňa Kulíšková, Tomáš Horváth, Katarína Bielčíková a Anka Repková.

Biblický príbeh *Dávida a Absolóna* patrí z hľadiska detského adresáta ku komplikovaným témam. Autor rozhlasovej hry Ondrej Sliacky sa sústredil najmä na problém vnútorného morálneho rozporu v konaní postáv. Hru dramaturgicky pripravila Zuzana Grečnárová, režijne naštudovala Viera Weidlerová. Zvukovej realizácie sa ujali Imrich Adamko a Stanislava Ďurišová. Herecky hru naštudovali Karol Machata, Tomáš Mašťalir, Peter Bzdúch, František Kovár, Zdena Grúberová, Peter Sklár, Hana Geregová, Soňa Ulická, Ivan Laca, Vlado Minarovič.

Autor knihy *Štyria škriatkovia a víla* Ján Uličiansky spracoval verziu svojej rozprávky v podobe rozhlasovej hry. Dramaturgicky hru pripravila Zuzana Grečnárová, hudobnej dramaturgie sa ujala Lýgia Vojtková, hudbu zložil Matej Haász. Režijne ju viedla Táňa Tandlerová. Za zvukovú realizáciu zodpovedal Peter Daniška. Herecky hru obsadili Táňa Pauhofová, Daniel Fischer, Ján Gallovič, Richard Stanke, Boris Farkaš, Zuzana Kronerová, Leopold Haverl.

Príbeh O Gul'kovi Bombul'kovi Márie Ďuričkovej patrí ku klasickému fondu slovenských autorských rozprávok. Peter Palik sa podujal na jeho adaptáciu i režijné naštudovanie v rozhlasovej hre *Gul'ko Bombul'ko*. Hru dramaturgicky pripravil Egon Tomajko. Hudbu skomponoval Andrej Kalinka. Na zvukovej realizácii sa podieľal Peter Janák. V hre vystúpili Lucia Jašková, Henrie-

ta Jančišinová, Eva Gašparová, Vladimír Rohoň, Michal Ďuriš, Mariana Mackurová, Jana Pilzová, Erik Sombathy, Mária Dadanová Petra Štorcelová Ivan Štrbík.

Príhoda o kalifovi bocianovi od nemeckého autora Wilhelma Hauffa spracováva klasickú rozprávkovú tému ľudsko-zvieracej premeny. Hlavný protagonista – kalif je na istý čas zakliaty do podoby zvierata. To mu umožní pozrieť sa pravdivejšie na život a prehodnotiť si svoj hodnotový systém. Rozprávku pre rozhlas adaptovala Kveta Slobodníková. Dramaturgicky ju pripravila Zuzana Grečnárová. Réžiu mal Jaroslav Rihák. Hudobnej dramaturgie sa ujal Rudolf Pepucha, za zvukovú realizáciu zodpovedali Imrich Adamko a Stanislava Ďurišová. V rozprávke sa predstavili herci Leopold Haverl, Jozef Vajda, Pavol Topolský, Andrea Martvoňová, Jana Strníšková, Soňa Ulická, Peter Sklár, Jozef Šimonovič, Alfréd Swan, Ivan Laca.

Dana Garguláková si pre adaptáciu vybrala rozprávku *Ružová Anička* z klasického fondu slovenských ľudových rozprávok v podaní Pavla Dobšinského. Dramaturgicky ju pripravila Zuzana Grečnárová, hudobnú dramaturgiu prevzal Miroslav Nemec, na zvukovej realizácii sa podieľala Ľubica Olšovská. Režijne hru naštudovala Táňa Tadolánková s hereckým obsadením Zuzany Porubjakovej, Michaely Čobejovej, Táne Pauhofovej, Michala Kľučku, Jána Galloviča, Zuzany Kaprálikovej, Zuzany Mauréry, Kristíny Turjanovej, Petra Sklára.

Odborná i detská porota hodnotili súťažné tituly vo vzácnej zhode. V kategórii monologických rozprávok odborná porota udelila ocenenie *Pompo-movým rozprávkam*. Podľa stanoviska poroty víťazná ukážka sa najviac priblížila žánru monologických rozprávok

dramaturgicky i zvukovým spracovaním. Porota ocenila plastický interpretačný prejav Ľuboša Kostelného, ktorý poslucháčovi príťažlivo sprostredkoval charakterovú diferenciaciu postáv. Detská porota ocenila v tejto kategórii rozprávku Jána Uličianskeho *Alfabeta Negramotná (Prvú rozprávku z knižnice)*.

V kategórii rozhlasových hier sa obidve poroty zhodli na cene pre hru *Štyria škriatkovia a víla*. Podľa hodnotenia odbornej poroty víťazná hra predstavuje klasický typ rozprávky s aktualizáciami prvkami, ako sú ekologické problémy, manipulácia, uzurpácia moci. Porota ocenila ucelenú koncepciu rozhlasovej adaptácie, ktorá je pre poslucháča podnetná, rozvíja jeho vnímavosť a predstavivosť. Ocenila tiež vyvážené herecké výkony, ktoré charakterovo rozvinuli a poslucháčovi priblížili jednotlivé postavy.

Odborná porota udelila cenu aj za najlepšie herecký výkon. Ocenenie patrilo *Richardovi Stankemu* za stvárnenie vedľajšej postavy škriatka Venta v rozhlasovej hre *Štyria škriatkovia a víla*.

Všetky tri ocenené rozhlasové spracovania vychádzajú v ústrety súčasným detským poslucháčom príťažlivo spracovanými literárnymi predlohami. Sú pre dieťa motivačné; nie sú prvoplánové, ale podnecujú jeho vnímavosť a predstavivosť.

Nikdy nám nebude dopredu jasné, aký poklad sa v kľúčovom okamihu otvorí hoci aj cez festivalový ZÁZRAČNÝ ORIEŠOK rozhlasových rozprávok. Investovať do kultúry pre deti niekedy pripomína vieru v KRAJINU ZÁZRAKOV. Môžeme len veriť v to, čo ešte nevidíme, a dôverovať, že vynaložené úsilie nebolo márne. A predsa, v priebehu šiestich rokov sa niektoré „oriešky“ už otvorili. A neboli prázdne!

BRANISLAV JOBUS

Muflón Ancijáš a jeho spanilá jazda

Bratislava, Slovart 2010, il. Igor Derevenec, 120 s.

Netradičný Branislav Jobus sa za posledné roky stáva neodmysliteľnou súčasťou slovenského alternatívneho umenia. Alternatívnosť – vo význame nekonvenčného prístupu, odklonu od preferovanej línie a pod. – evidujeme predovšetkým v jeho hudobných produktoch a do veľkej miery v hereckom účinkovaní na hudobných pódioch, k čomu sa posledné tri-štyri roky pripája aj literárna tvorba. Aj tu možno hovoriť o voľbe nie celkom tradičného autorského prístupu, a to predovšetkým v jeho dielach pre mladších čitateľov.

Najnovšia kniha *Muflón Ancijáš a jeho spanilá jazda* je moderným variantom autorskej rozprávky, ktorá ponúka dobrodružno-cestopisné príbehy muflóna Ancijáša a jeho zvieracích aj ľudských kamarátov. Ancijáš je kamionista medzinárodnej dopravnej firmy a potom, čo sa za pomoci svojich zázračných tepláčikov odhodlal prekročiť hranice rodného mestečka, podniká dobrodružné cesty do exotických krajín celého sveta. Ancijáš je presným opakom významu svojho mena. Miesto neposlušného huncúta a ancikrista, ktorého by mal logicky zosobňovať, je vykreslený ako najštedrejší dobrák na svete, ktorého životným poslaním je rozdávať radosť. Dejový kontext dopĺňa množstvo netradičných personifikovaných postáv: zrazená ukrajinská dážďovka Milica, africký slon-colník či múdra a študovaná ťava Nezábudka, ktorá kvôli kliatbe mú-

mie všetko zabúda. Tieto (a iné) postavy sa postupne vynárajú na dopravnej trase: domov – Ukrajina – Čína – Čukotka – New York – Ekvádor – Antarktída – Burkina Faso – Egypt – Turecko – domov, kde Ancijáš postupne nakladá a vykladá tovar. No a čo iné by naložil v Číne, ak nie ryžu, čo iné by naložil v New Yorku, ak nie „rifľe“, čo iné by naložil v Antarktíde, ak nie ľad a čo iné by naložil v Turecku, ak nie turecký med?! Pointová priehľadnosť však v tomto prípade nepôsobí rušivo.

Ako ťažká úloha sa javí pokus určiť vekovú kategóriu adresáta knižky. Vyplýva to z textovej realizácie jednotlivých kategórií. Na jednej strane pozorujeme vcelku pútavý dej, čiastočne založený na klasickom Hronského modeli optimisticky ladennej animovanej cestovateľskej rozprávky, ktorá spĺňa kritériá čitateľa predškolského a mladšieho školského veku, a na strane druhej dochádza k vzniku hraníc medzi textovou zložkou interpretovateľnou detským čitateľom a zložkou určenou skôr dospelému percipientovi. Paralely s Hronského typom nachádzame vo viacerých aspektoch. Prvou je celková radosť dejovej línie či protagonistu ako takého. Ďalšou je odpútanie sa od domova v zmysle dôležitej životnej zmeny, ktorá vedie k novému spôsobu života, v tomto prípade k dobrodružnému cestovaniu po exotických krajinách (formálne rozdelenému do jednotlivých kapitol: kapitola = dejová epizóda s určitým exotickým prostredím, ktoré sa mení so zmenou kapitoly). Cestovanie následne vedie k utváraní, resp. objavovaniu nových povahových dispozícií, ktoré dovtedy protagonistu buď utajoval, alebo o nich nevedel. Realizácia je však odlišná. V prípade Sme-

lého Zajka to je typovo príznačná šikovnosť, prefíkanosť a schopnosť uniknúť veľkým nebezpečenstvám. Pointa sa nesie v znamení vracajúceho sa protagonistu, ktorý prichádza domov ako múdry sveták. Zajko popri vlastnej záchrane podáva pomocnú ruku, teda v pozícii ochrancu slabších vykonáva dobro. U muflóna Ancijáša to je zas neodvratiteľná potreba konať dobro všade, kam príde, resp. potreba obdarovať každého, kto to potrebuje, aj za cenu vlastného nedostatku: *„Tak rád by som ti niečo dal, rozdal sa! Vieš, to je môj život, robiť radosť len tak, ohromne ma to naplňuje!“* Túto skutočnosť možno označiť za východiskový bod celej knihy.

Problémovým miestom sú hranice zrozumiteľnosti niektorých pasáží, ako aj redundancia technických a situačných detailov, ktoré sú v rozprávkovom žánri nepodstatné, a preto zvyčajne absentujú. Napríklad, autor vysvetľuje, že Ancijáš má (ako každý muflón) kopýtka, preto *„na najbližšej pumpe odstavil vozidlo a páku s volantom si omotal bužírkou, aby sa mu nešmýkalo“*. Vzhľadom na to, že v rozprávke je všetko dovolené a je prirodzený aj muflón-kamionista, prirodzené je aj jeho šoférovanie bez potreby ďalšieho vysvetľovania. Preto sa takýto opis, ktorý nie je jediný, javí ako redundantný. Na druhej strane čitateľa občas milo prekvapí vtipné vysvetlenie určitej skutočnosti či javu. Častým motívom sú civilizačné elementy ako LCD TV, centrálna diaľkové zamykanie, GPS navigácia, čistička vôd atď. Čo sa týka záveru prózy, ako každá správna rozprávka, aj táto má šťastný koniec.

Neoddeliteľnou súčasťou knihy sú výrazné pestrofarebné ilustrácie Jobusovho dvorného maliara Igora Derevenca,

ktoré spolu s grafickou úpravou vytvárajú prostredie na príjemné čítanie. Nie sú koncipované ako samostatné jednotky, ale sa prelínajú do textu. Zaujímavým riešením je číslovanie strán, ktoré tematicky korešponduje (aj) s ilustrovanými názvami kapitol. Kombinácia všetkých výtvarných prvkov vytvára harmonickú súhru, ktorá umocňuje čitateľský zážitok.

Atypicky poňatú rozprávku Muflón Ancijáš a jeho spanilá jazda možno definovať ako príbeh o morálnej čistote. Braňovi Jobusovi sa spojením netradičného námetu s „alternatívnymi“ zvieracími hrdinami podarilo deťom úspešne ponúknuť pútavú knižku. Jej prínos zintenzívňuje nenásilne servírované morálne posolstvo o nezištnosti, ktorá často prestáva byť atraktívnou témou.

PETER NAŠČÁK

Zlatá reťaz

Rozprávky, povrávky, príslovia, porekadlá, pranostiky, hádanky, veršovanky, vyčítanky, hry, koledy, spievanky a zvyky pre najmenších i väčších

Bratislava, Ikar 2009. Zostavila a upravila Elena Slobodová, il. Katarína Ilkovičová, graf. upravila Viera Fabiánová. 304 s.

Vďaka širokému žánrovému rozpätiu publikácie *Zlatá reťaz* môžeme hovoriť aj o širokom zábere ľudovej slovesnosti, ktorá sa v bežnom povedomí často zužuje na ľudovú prózu a na ľudovú pieseň. Okrem foriem uvedených v podnadpise sa tu stretáme aj s povestovými útvarmi, s riekankami, s rozmanitými typmi frazeologických

spojení (v zbierke nie je zastúpená ľudová balada prozaická ani básnická). Je to však reprezentatívna publikácia z hľadiska tematickej náplne, jazykovej úrovne textov, množstva a kvality ilustrácií, ako aj z hľadiska grafickej úpravy. Vybraté texty sú zaradené do tridsiatich kapitol s vlastnými názvami, ktoré naznačujú hlavnú tému. Názvy kapitol sú vybraté zo začiatkov rozličných veršovaných útvarov (napríklad *Zima, zima, už je mráz, kam sa, vtáčik, kam schováš?*), zo začiatkov ľudových piesní (napríklad *Spievanky, spievanky, kdeže ste sa vzali*), z pranostík (napríklad *Na Juraja sa zem otvára*) či príležitostných výrokov súvisiacich najmä s kresťanským členením roka (napríklad *Na fašiangy výskaj!*) alebo sú to kombinácie začiatkov ľudových útvarov a zostavovateľkiných formulácií (napríklad *Pejme pieseň dokola o mestách, dedinách, vrchoch i dolinách*).

Knihu uzatvárajú *Vysvetlivky*, obsahujúce výklad menej známych slov a výrazov, *Edičná poznámka*, v ktorej zostavovateľka osvetľuje povahu zbierky, spôsob výberu a usporiadania textov, ako aj mieru ich jazykovej, štylistickej a pravopisnej úpravy. Napokon uvádza pramene, z ktorých vybraté texty čerpala, a to od *Národných spievaniiek* Jána Kollára (v autor-kinom texte sa vyskytuje chybná podoba „Národních spievaniiek“; starší tvar *Národné spievanky* totiž skloňujeme podľa súčasne platnej normy) cez zbierkové texty Pavla Dobšinského až po súčasné práce známych slovenských etnológov Emílie Horvátovej a Milana Leščáka. Do svojho výberu zostavovateľka zaradila aj niektoré ďalšie najmä prozaické texty pochádzajúce od iných autorov. Je istotne obohatením recenzovanej zbierky to, že zo-

stavovateľka v nej čerpala aj z viacerých regionálnych monografií najmä zo západného Slovenska. Na druhej strane nám medzi prameňmi môžu chýbať také reprezentatívne položky z danej oblasti, ako sú *Slovenské ľudové rozprávky* zo zbierok Samuela Cambela alebo trojzväzkový výber *Slovenských ľudových rozprávok* zozbieraných najmä v 30. a 40. rokoch 20. storočia v rámci rozsiahlej zberateľskej akcie pripravenej Frankom Wollmanom a vydaných až po vyše polstoročí vydavateľstvom Slovenskej akadémie vied Veda.

Zlatá reťaz zostavovateľky Eleny Slobodovej v nových podmienkach reaguje na *Zlatú bránu*, podobnú zbierku ľudovej slovesnosti, ktorú zostavila spisovateľka Mária Ďuričková a vydali ju Mladé letá roku 1975. Zlatá reťaz ideovo nadväzuje na Zlatú bránu a tým tradíciu utvorenú M. Ďuričkovou ďalej rozvíja (spomínaná nadväznosť sa ukazuje aj v rovnakom duchovnom náboji a v jazykovej podobnosti názvov obidvoch zbierok). Na druhej strane v porovnaní so Zlatou bránou je Zlatá reťaz koncepčne novým dielom. Napriek tomu, že v obidvoch zbierkach sa vyskytujú niektoré rovnaké texty (pravdaže, jazykovo aj rozsahovo upravené), nové dielo nielen prináša tematické a žánrové obohatenie a rozšírenie zaradených folklórnych textov, ale sú doň začlenené aj náučné uvádzacie a spájacie texty, venované výkladu najmä zvykoslovných obradov konaných počas roka.

Druhá vec, ktorá vnímaťému čitateľovi neujde, je jazyková stránka knihy. Z vybratých rozprávok, pesničiek, vinšov, vyčítaniek, riekaniek a ďalších útvarov zaznieva svieža a originálna slovenčina so živou skladbou a s neošúchanou slovnou záso-

bou. Okrem všeobecne upotrebovaných slov a výrazov sa tu stretáme so vzácnjšími sa vyskytujúcimi slovami a výrazmi typu *jesto, jest (jesto taký býček), rúči, rúče (odomkni ho rúče), pazderie, hvízdajúcky, krívajúcky, prešibanica (= líška), odjajkať si (odjajkal si bitku i hnev), báň (slnce sa kotúlalo po nebeskej báni), bidlo (vezme z bidla krpce), hotovať (hotuj biče, pohoniče), dubina (= dubový porast), kriačie (ukryl sa v kriačí), prieslinka (kúsok jedla na tvorbu slín a podobne), vartovať (vartovať pole) a mnohými inými. Najmä takéto menej známe slová a výrazy a pestré syntaktické konštrukcie nepochybne môžu prispieť k obohateniu slovného a syntaktického bohatstva detí a mládeže, k hlbšiemu preniknutiu do tajov nášho jazyka a celkove vhodne poslúžiť pri jazykovej výchove.*

Pravdaže, druhou stranou tej istej mince sú rozmanité nárečové slová a tvary, ďalej jazykové, najmä slovné novotvary a z opačnej strany zasa starobylé slová a tvary, ako aj rozličným spôsobom deformované alebo celkom umelé slová a výrazy, vyplňajúce predovšetkým vyčítanky, ale aj vinše a riekanky. Celé toto jazykové bohatstvo využívané v publikovaných prejavoch ľudovej slovesnosti je potvrdením jazykovej tvorivosti ich kolektívnych tvorcov a hravosti pri narábaní s takým nástrojom, aký im po stáročia bol na prejavovanie postoja k rozličným životným situáciám slovenský jazyk. Ako nárečové treba hodnotiť najmä stredoslovenské podoby prídavných mien s príponou *-ô* (*Hrabaj, dievča, hrabaj, / to zelenô seno! / Ja by aj hrabala, / nemám nakosenô!*), ďalej tvary slovesného neurčitku so zakončením na *-ti* (*Ori, ori, sedliačik, / ak nebudeš orati, / budeš na rok žobrať.*), ako aj tvary 1. oso-

by množného čísla slovies s príponou *-mo* (*napečieme kôš koláčov, / aj z toho ti dámo!*). Novotvarmi sa vyslovuje neurčitost alebo tajomnosť miesta povedzme vo veršoch: *Kyselica veľkonočná, / kde si prebývala? / Na rovenci, na kopenci, / tam som húsky pásla*. Aj text hádanky býva zložený z nezrozumiteľných slov, iba s náznakmi skutočného významu: *Štyri dupitanice, štyri potahance, dva popichance a jeden bič*. (odpoveď je krava) Ako starobylé hodnotíme napríklad tvary vokatívu, oslovovacieho pádu, v spojeniach *Štefane, Štefane, / čo nosíš vo džbáne?* Archaicky pôsobia aj tvary lokálu jednotného čísla so striedaním spoluhlások *k/c* typu *na lúce* namiesto súčasného *na lúke* alebo *Straka rapoce v Čiernom Potoce*. Archaické sú aj tvary inštrumentálu množného čísla typu *pod venci* namiesto súčasných tvarov *pod vencami* (*tancujú mládenci / s pannami pod venci*).

Originálnym potvrdením slovenskosti vybraných textov sú vlastné mená, osobné aj zemepisné. Z osobných mien priam exkluzívny výskyt majú mená *Anička a Janko*, prirodzene, v pestrých zdrobnených podobách, ale aj viaceré ďalšie krstné mená. Miestne mená, označujúce ľudské obydliá, rieky, potoky, doliny a vrchy, sú z celého Slovenska, vyskytujú sa v celej knihe a dávajú vedieť, ako tvorcovia ľudovej slovesnosti práve do nej ukladali poznanie svojej vlasti a vyznačovali jej hranice. Najvyššie sústredenie geografických názvov v knihe máme v osobitnej kapitole so spomínaným názvom *Pejme pieseň dokola o mestách, o dedinách, vrchoch a dolinách* na str. 254 – 259, ako aj v *Rozprávke drotárskeho džarka* na str. 268. Tému výskytu zemepisných názvov v posu-

dzovanej knihe tu iba naznačujeme, lebo by si zaslúžila osobitný rozbor.

Publikáciu *Zlatá reťaz* vítame ako jedinečné predstavenie našej ľudovej slovesnosti v najširšom zmysle slova v čase, keď sa spoločenská pozornosť sústreďuje skôr na riešenie sociálnych a politických otázok súčasnosti. Kniha môže slúžiť ako výdatný zdroj poučenia o našej kultúre a o minulosti a možno sa o ňu oprieť aj pri jazykovej výchove našich detí. Oceňujeme aj závažnosť, ktorú zostavovateľka pripisovala jazykovej úprave vybraných textov. Kniha celkovo (aj výtvarne a graficky) vyznieva pôsobivo.

JÁN KAČALA

GABRIELA FUTOVÁ

Psia škola kocúra Červenochvosta

Bratislava, Mladé letá 2010, 2. vyd. il. Ďuro Balogh, 76 s.

Gabriela Futová sa od roku 2000, keď debutovala knihou *Naša mama je bosorka!*, neúnavne venuje prozaickej tvorbe pre deti. Jej produktivnosť dokazuje už viac ako tucet knížiek, no čo je ešte podstatnejšie, ich úroveň potvrdzuje nemalý čitateľský ohlas. Dôkazom toho je aj druhé vydanie animovanej prózy o malom kocúrovi.

Príznačným názvom *Psia škola kocúra Červenochvosta* autorka predznamenáva sujetovú formu. Kapitoly nie sú tým, na čo je čitateľ zvyknutý, ale sú lekciami praktickej školy života pre „začínajúcich“ (mladých) kocúrikov. Hlavným hrdinom a zároveň rozprávačom je totiž dvojmesačný neskúsený kocúr s červeným chvostom,

ktorý si chtiac-nechtiac musí rýchlo zvyknúť na nový domov. Okrem množstva rozličných nástrah, vyplývajúcich z jeho neskúsenosti, ho tam totiž čakajú aj dve „psie ohavy“ Lila a Džina. Červenochvost nás v štyridsiatich lekciiach zasväcuje do mačacích zákonov, ktoré poučujú o tom, ako dosiahnuť, aby aj kocúr bol (pri psoch) „celý“, aj panička spokojná. Záver jednoduchého, ničím nerušeného deja je koncipovaný pozitívne – kocúr sa postupne ostrieľa, obľúbi si nielen svoju náhradnú paničku, ale aj večných psích nepriateľov.

Samotný výber zvieracej témy do veľkej miery predurčil čitateľskú úspešnosť knihy, avšak bez potrebnej rozprávačskej zručnosti, akou autorka nepochybne disponuje, by sa príťažlivosť prózy zarúčene stratila. Fabula je založená na pútavom chronologickom rozprávaní, ktoré podporuje autentický priamy rozprávač. Pomerne detailný opis udalostí, okolností, ako aj myšlienkových pochodov zvieracieho protagonistu v priebehu jedného týždňa neoslabuje dejový spád. Túto skutočnosť možno chápať skôr ako nenápadne aplikovanú poznávaciu funkciu. Autorka neunavuje čitateľa opismi prostredia či mravoučnými pasážami. Dieťaťu spontánne prezentuje model učenia sa na vlastných chybách, ktorým si každé mláďa musí prejsť. Na takto vznikajúcich situáciách Futová stavia humornosť celého textu.

Na záver možno skonštatovať, že Futovej kniha *Psia škola kocúra Červenochvosta* je príjemným oddychovým čítaním, ktoré ničím neuráža, nevyrušuje, no ani neprekvapuje. Jednoducho spĺňa kritériá detskej beletristiky bez kandidatúry na prelomové dielo roka.

PETER NAŠČÁK